Alice Miller

Hayat Yolları

metis

Alice Miller
Hayat Yolları

1923'te Polonya'da doğan Alice Miller 1946'da İsviçre'ye geldi ve Basel'de felsefe, psikoloji ve sosyoloji öğrenimi gördü. 1953 yılında doktorasını tamamlayan Miller Zürih'te psikanaliz eğitimi aldıktan sonra 20 yıl psikanalist olarak çalıştı. 1980'den itibaren tedavi ve öğretim faaliyetlerini bırakarak kendini yazarlığa adadı. Çocuk eğitiminde zor kullanmanın yetişkinlikteki yaşam ve toplum üzerindeki etkilerini ele alan kitaplar yayımladı. Aralarında Türkçe'nin de bulunduğu 21'den fazla dile çevrilen eserlerinin en tanınmışları şunlardır: *Das Drama des begabten Kindes*, 1979; *Am Anfang war Erziehung*, 1980; *Du sollst nicht merken*, 1981; *Der gemiedene Schlüssel*, 1988; *Das verbannte Wissen*, 1988.

Metis Yayınları
İpek Sokak 9, 80060 Beyoğlu, İstanbul

Hayat Yolları
Yedi Öykü
Alice Miller

Almanca Basımı: Wege des Lebens, Sieben Geschichten
© Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, 1998
© Metis Yayınları, 1998
Bu çevirinin bütün yayım hakları
Metis Yayınları'na aittir.

Birinci Basım: Mart 2002

Yayıma Hazırlayan: Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Resmi: Grandma Moses'ın *In the Studio* (1944) ve *Rockabye* (1957) isimli resimlerinden kolaj.

Kapak Tasarımı: Emine Bora
Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Kapak ve İç Baskı: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Cilt: Sistem Mücellithanesi

ISBN 975-342-353-5

Alice Miller

Hayat Yolları

YEDİ ÖYKÜ

Almanca'dan Çeviren:
Haluk Barışcan

metis

İÇİNDEKİLER

Giriş 7

Önsöz 9

ÖYKÜLER

Claudia ve Daniel: *Otuz Yıl Sonra* 15
Jolanta ve Linda: *Gerçek Bir Hoşgeldin* 30
Sandra: *Deneme ve Başarma* 42
Anika: *Hiç Değilse Bir Deneme* 56
Helga: *Gözyaşı Ticareti* 67
Gloria: *Yüreğin Bilgeliği* 89
Margot ve Lilka: *Varşova ile Sidney Arasında* 102

DÜŞÜNCELER

1. Gurular ve Önderler Nasıl Etkili Olabiliyorlar? 131
2. Nefret Nasıl Ortaya Çıkar? 137

Epilog: Nesillerin Diyaloğu 163

Notlar 167

Giriş

Niye öykü biçimini seçtim? Bu, önceden planladığım bir şey değildi, kendiliğinden, belki de gerçek bir iletişim biçimine eskiden beri duyduğum özlemin sonucu olarak ortaya çıktı. Başlangıçta yapmayı düşündüğüm şey, basit karşılaşmaları betimlemekti. Benzeri deneyimlerden yola çıkan ve birbirleriyle doğrudan, açık, tabular ve ideolojik engeller tanımayan bir biçimde iletişime geçebilme isteği taşıyan insanların karşılaşmaları. İç dünyam giderek, tıpkı benim gibi çocukluktaki deneyimlerin önemine inanmış hayali kişilerle dolmaya başladı. Bunlar aracılığıyla düşüncelerimi, benim için zaten açık olan şeyleri kanıtlamak zorunda kalmaksızın geliştirebiliyordum. Bu aynı zamanda kendimi aşırı zorlamam gerekmediği anlamına geliyordu. Bu şekilde yazmak giderek daha fazla zevk vermeye başladı. Bu kişilerin konuşmasına izin verebiliyor, duygularına saygı gösterebiliyor ve bu yolla onlara, içinde kendilerini güvende hissettikleri bir mekân sağlayabiliyordum. Hatta artık yaşlı sayılabilecek ebeveynleri ile (tıpkı bir zamanlar benim gibi) konuşulması olanaksız sandıkları şeyleri konuşmayı bile göze aldılar. Konuşmalarımızın barışçı havası, yeni iletişim biçimleri deneme cesareti vermişti.

Yaşlandıkça daha sabırlı ve hoşgörülü olmaya başladım. İnsanlara, düşüncelerimin akışını izleyebilmek için gerek duydukları zamanı tanımam kolaylaştı. Bu uyumu göstermemde bana yardımcı olan şey, bildiklerimin, yirmi yıl öncesinin aksine, artık başkalarınca da paylaşılıyor olduğu gerçeği. O günden bugüne, gerek uzmanlar gerekse diğer insanlar, vardığım sonuçları kendi deneyimleri ile doğrulama olanağı bulmuş durumda. Artık kanıtlamam gereken bir şey yok.

Bununla birlikte hayatımın ancak ileri dönemlerinde fark ettiğim bazı şeyleri başkaları ile paylaşma isteğini hâlâ duyuyorum. Bu isteğin elinizdeki sonucu edebiyat olma iddiası taşımıyor. Burada söz konusu olan "sanat için sanat" değil. Öykülerimin temelini oluşturan, insanları bilgilendirme ve düşünmeye yüreklendirme yo-

lundaki basit ve sürekli çaba aslında. Pek çok kadın gibi ben de, genç bir anneyken, gerek çocuğuma gerekse kendime ilişkin yeterince bilgili olmamanın acısını çektim. Daha bilgili olsaydım pek çok şeyi daha iyi yapabileceğimi, ama bunları artık telafi edemeyeceğimi bilmek çok üzücü.

Benim çektiklerimi başkalarının çekmemesi dileğinden doğdu bu öyküler. Okurlarımın yazdığı sayısız mektup, bu dileğin gerçekleşebileceğini doğrulamıştır. Tanıdığım kadınların çoğu, bugün hiç değilse daha fazla bilgilendirilmiş olmaktan sevinç duyuyor. Bu bilgi artışı, erişkin çocuklarıyla daha açık bir diyaloğa girmelerini ve torunlarını daha iyi anlayabilmelerini sağlıyor. Öykülerim zaten bilgili okura pek yeni bir şey sunmayacak belki ama böylesi okurların hâlâ azınlıkta olduğunu duydum. İnsanların çoğunluğu, çocuklukla bugüne dek pek az ilgilenmiş durumda.

Önsöz

Çoğumuz dünyaya, üzerimizde belirleyici izler bırakan bir aile çevresi içinde geliriz. Gençlik dönemimizde anne ve babalarımızı eleştirsek, hatta onlarla bağlarımızı koparsak bile bu ilk izlerin bizi zayıf ya da güçlü bir şekilde etkiliyor olmasını engelleyemeyiz. Hiç değilse kendimiz çocuk sahibi olduğumuzda bunun farkına varırız.

Çoğu insan bunun üzerine kafa yormaz. Kendi yaşamış olduklarını çocuklarıyla tekrarlar ve bunu da doğru bulurlar. Ancak bazıları için, tam da çocukları ya da eşleri karşısında en çok eksiklik duydukları şeyin, gençlik dönemlerinden bu yana özlemini çektikleri iç özgürlük olduğunu günün birinde şaşırarak fark etmek acı verici olur. Çıkmaz bir sokakta oldukları hissine kapılabilirler bu durumda. Çocukken yollarını bulamamışlardı, çevrelerine ve onun etkilerine boyun eğmekten başka çareleri yoktu. Yetişkin insanlar olarak ise önlerinde başka seçenekler vardır ama çoğunlukla bunun farkına varmazlar.

Köken, kalıtım ve eğitim tarafından, gerek olumlu gerekse olumsuz anlamda şekillendirilmişliğimiz ne denli güçlü olsa da yetişkin insanlar olarak bu izleri yavaş yavaş tanımaya başlayabilir ve otomat gibi hareket etmekten kurtulabiliriz. Bu izlerin ne denli farkına varırsak, çıkmaz sokaklarımızdan kurtulmamız ve yeni veriler edinebilmemiz o denli kolaylaşacaktır. Kurtuluş yolları tıpkı kişisel kaderler gibi birbirinden oldukça farklı ve çok sayıdadır. Bu kaderlerden bazıları okuyacağınız öykülerde anlatılmaktadır.

Bu öyküler, çocukluğun izlerinin bize yetişkinler olarak kendi kurduğumuz ailelerde nasıl eşlik ettiklerini göstermenin yanı sıra, bunların toplumsal yaşam örgüsünün her alanında nasıl ortaya çıktıklarını sergilemek için de yazılmıştır. Sondaki düşünceler bölümünde, nefretin oluşumunu daha iyi anlamanın mümkün olup olmadığı ve bunun nasıl gerçekleşebileceği sorusu üzerinde durdum.

Yetişkinlerin çocukluklarını hayatlarıyla bütünleştirme şekilleri kişiden kişiye farklılık gösterir. Ama bireyin kendi adına verdiği karar hangi yolla ve nasıl olursa olsun, çocuklukta alınan yaralara

karşı günümüzde pek çok çevrede gelişmekte olan duyarlılık, toplum açısından bir kazançtır. Çocuklara karşı kötü davranışlar her dönemde varolagelmiştir ve günümüzde de yaygındır. Ama kurbanlar, başlarından geçenlerle hesaplaşmaya ve bunların sonuçları üzerine başkalarıyla konuşmaya yeni yeni başlıyor. Şimdiye dek neredeyse hiç değinilmeyen konular, pek çok insana yeni görüş alanları açan ve daha doyumlu bir hayat umudu vaat eden konuşmaların temel konusu haline geliyor.

Bunun farkına kısa bir süre önce, bir kitabı okurken vardım.[1] Bu kitapta, tecavüz nedeniyle mahkûm olmuş 14 baba, cezaevinde katıldıkları iyi düzenlenmiş bir grup terapisinde kendi öykülerini anlatıyor. Yaşamlarında ilk kez dertleri hakkında konuşabildikten, kendilerini anlaşılmış ve kabul edilmiş hissettikten sonra bu insanların düşünce tarzlarında ne denli süratli bir değişikliğin gerçekleştiğini görmek cesaret vericidir. Bekleneceği üzere bu öykülerde, çocuklukta çekilen ve üstü, kendilerinden esirgenen sevginin yerini alan cinsel sömürü ile örtülmüş ciddi yoksunluklar söz konusudur.

Cesaret verici olarak nitelediğim şey, bu erkeklerin, salt aydınlatıcı konuşmalar sayesinde geçirdikleri değişimdir. Bu kişiler, çocukluklarında çekmek zorunda kaldıklarını bir kez bile olsun sorgulama ve hatta haksızlık olarak görme imkânı bulmaksızın otuz, kırk, elli yıl yaşamışlardır. Gayet doğal bir şekilde de kendi çektiklerini çocuklarına çektirmişlerdir. Aradaki bağlantıları açık olarak göremedikleri sürece kendilerini bu takıntıdan kurtarmaları mümkün değildi. Ancak şimdi, çocukluklarında yaşadıklarını kader olarak kabullenmeyi bırakıp haksızlık olarak görmeye başladıkları ve buna paralel olarak bundan üzüntü duymayı öğrendikleri için sorumluluk üstlenmeye muktedir ve buna hazır durumdadırlar.

Eleştiri yeteneği kazanmalarını sağlayan bu gelişme, bu insanları kendilerine acır duruma getirmeyip tam tersine kendi acıları sayesinde çocuklarına karşı eşduyum geliştirmelerini ve onlara hayat boyu taşıyacakları zararlar verdiklerini fark etmelerini sağlamıştır. Bu zararları olabildiğince gidermeye çalışıyorlarsa da, pek çoğunun kalıcı olduğunu biliyorlar. Tabii ki ancak birkaçı bu çıkmazdan kurtulmayı başarabilmiş durumda, diğerleri için henüz söz konusu değil bu.

Benim kitabımdaki kişiler hayal ürünü. Zaman içerisinde öyküler, son yıllarda öğrenmiş ve anlamış olduklarımı kolay izlenebilir

bir biçimde geliştirmeme olanak tanıyan bir öz dinamik kazandılar. Kitapta betimlenen kişiler kesinlikle örnek olmak durumunda değildir. Sadece yaşamış olduklarını, bununla nasıl başa çıkmış ya da çıkamamış olduklarını anlatıyorlar. Kaderlerinin ve çevrelerinin betimlenmesinde formaliteleri en aza indirip bunun yerine kişiler arasındaki ilişkileri ayrıntılı şekilde ele almayı tercih ettim.

İnsanın hayatını nasıl yoluna koyacağının reçetesi yoktur. Hedefler ve bunları gerçekleştirme olanakları kişiden kişiye değişir. Çocukluğumuzda potansiyelimizin tümünü geliştirmemiz her zaman mümkün olmadıysa da, eski korku, güvensizlik ve yoksunlukların kalıntıları hâlâ bizimle olsa da, bilincimizin genişlemiş olması pek çok şeyi daha iyi bir hale getirmemize olanak tanır. Bunda, sevgi ve saygı içerisinde büyüme, çocukluklarında kaygısızca zevk ve neşe duyma şansına sahip olmuş ve bu yüzden de ilerki yaşlarında daha kolay ve mutlu bir hayat sürebilmiş duyarlı insanlarla temasın rolü de küçümsenemez.

Öykülerimde bu insanlara örnek olarak, ilk etapta Daniel, Michelle, Margot, Luise ve hatta Gloria sayılabilir. Dinlemeyi bilen, karşısındakinin kaderini paylaşabilen, açık, anlamak isteyen kişilerdir bunlar ve genelde görüştükleri kişilerin bazılarına kıyasla daha az yanılsama ile karşı karşıya kalmışlardır. Çocukken sevgi görmüş oldukları için hayatları ile, yanılsamalarla büyütülen ve daha sonra kendi gerçekleri için mücadele vermek zorunda kalan kişilere, örneğin Claudia, Sandra, Anika, Helga ya da Lilka'ya oranla daha kolay başa çıkarlar.

Kitabın anlatı ve çağrışıma dayanan tarzı, beni asıl ilgilendiren noktanın, kişisel kaderlerin ötesinde, genel sorunlar ve esas olarak da şu soru olduğu gerçeğinin üstünü örtmemelidir: *İlk acı ve sevgi deneyimleri insanların sonraki hayatlarına ve diğer insanlarla birlikteliklerine nasıl etki eder?* Bu sorunun yanıtının kapsamı içinde kalacak kimi alt bölümlere ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Örneğin rahimdeki yaşama, yeni doğanlara, süt çocuklarına ilişkin gözlemler, despotların biyografileri, soykırım istatistikleri, vs. Ancak bildiğim kadarıyla varolan verileri, eylemde bulunan insanların çocukluk deneyimleri açısından incelemeye yönelik bir araştırma kolu yok henüz. Öykülerimi ve düşüncelerimi böylesi araştırmaları heveslendirmek amacıyla kaleme aldım.

Öyküler

Claudia ve Daniel

Otuz yıl sonra

Claudia ve Daniel 60'lı yıllarda Berkeley Üniversitesi'nde öğrenim gördükleri sırada birbirlerine âşık olmuşlardı. Claudia öğrenciler arasında duyarlı ama belirgin şekilde mesafeli olarak bilinirdi. Daniel, ona sarıldığı zaman onda sıcaklığın ve kendini bırakma eğiliminin yanı sıra güvensizlik ve endişe ile karışık bir tür çekinme hissediyordu. Yakınlık ve açıklığa duyulan bir özlemin ama aynı anda sanki Claudia kendini bir şeyden –Daniel'in bilmediği bir şeyden– korumak zorundaymışçasına, belirgin bir endişenin de varlığını fark ediyordu. Günün birinde Claudia, Daniel'e Max ile evleneceğini söyledi. Max mı? Daniel ruhsal olarak birbirine daha uzak iki insan düşünemezdi.

Daha sonra Daniel de evlendi. Mutsuz bir evlilikti bu. Ama boşandıktan sonra Monika ile tanışarak onunla, her zaman arzu etmiş olduğu türden bir hayat ortaklığı kurdu.

Aradan geçen zaman içerisinde her ikisi de psikoterapist olan Claudia ve Daniel kısa bir süre önce San Diego'daki bir kongrede karşılaştılar. Otuz yıldan beri birbirleriyle görüşmemişlerdi. Tekrar karşılaşmak her ikisini de sevindirdi. Daniel pek değişmemiş, Berkeley'deki endişeli öğrenci Claudia ise olgun bir kadın haline gelmişti. Aralarındaki eski sempatiyi her ikisi de hâlâ hissediyordu. Birbirlerine kısaca hayatlarını anlattılar.

Claudia da uzun süren bir evlilikten sonra boşanmıştı ve üç kızı vardı. Şimdi, endişelerini giderek anlamasını sağlayan pek çok terapiden sonra, kendinden hoşnut bir haldeydi ve Mark ile birlikte yaşıyordu.

"Evlenmek için neden gidip de Max'ı bulduğunu hiçbir zaman anlayamadım doğrusu," dedi Daniel. "Şu otuz yıl boyunca ne zaman aklımdan geçsen, belki de sevmek istemediğin, sana, seni yaralayamayacak kadar uzak bir adamla birlikte yaşamak istemiş olabileceğini düşündüm. Bu da muhtemelen çocukluğunla açıklanabi-

lecek bir şey. Ama hatırlarsan, o zamanlar Berkeley'de bu konulardan hiç konuşmazdık. Şimdiyse senin hakkında, çocukluğun ve Max ile evliliğin hakkında daha fazla şey bilmek istiyorum. Max'ı ben de tanırdım zaten."

"İyi ki bunu sordun," dedi Claudia hiç duraksamadan. "O zamanlar sana gerçekten âşıktım ve sana her şeyi anlatmayı ne zamandır düşlüyorum. Ama uzun bir hikâye bu. Eğer istersen sana yazarım."

İki hafta sonra Daniel uzun bir mektup aldı.

Sevgili Daniel,

Senin sorunun dürtüklemesiyle, bir kez daha evlilik dönemimin bilançosunu çıkarmaya çalışacağım şimdi. Şu an çok sevdiğim bahçemde oturduğum için de bu anılara katlanabileceğimi sanıyorum. Dönüp geriye baktığımda, evliliğimi sonsuz uzunlukta beyhude bir çaba olarak görüyorum. Beni sevdiğini iddia eden, evliliğimiz süresince daima sadık kalan, beni dövmeyen, aileyi geçindiren ama ne benimle ne de başka bir kadınla yakınlığa asla tahammül edemeyen bir adama yakınlaşmaya çabaladım durup dinlenmeksizin. Geçmişini ve duygularını kendinden bile saklıyordu – benden bile baskındı bu konuda. Ama kabuğun altında sıcaklığa duyulan bir özlemin varlığını hissettiğimi sanıyor ve günün birinde bu özlemi gidermeyi umuyordum.

Bu yüzden de kocamın duvarlarını yıkarak kişiliğinin özüne inmeyi ve onunla iletişim kurabilmeyi kendime görev edinmiştim – neredeyse "tam günlük" bir işti bu. Ama hepsi boşunaydı. Max kendini açmak istemiyordu; kendi ifadesi ile, "huzurunun bozulmaması" idi tek istediği. Tipik bir "kafa işçisi" idi ve benimle kalıplaşmış bir iletişim ona yetiyordu. Duygularını yalnızca seks ve öfke patlamaları anında açığa vuruyordu, geri kalan her şey onun için şüphe çekici, yabancı ve tehlikeliydi; gülüp geçiyor ve alaya alıyordu bunları. Kapalılığının temelinde muhtemelen trajik bir çocukluğun yattığını sanıyordum. Bunu da laf arasında duyduğum bir-iki şeyden çıkarmıştım, ayrıntıları uzun süre öğrenemedim.

Çantamda Max'ın üç yaşındayken çekilmiş bir resmi vardı. Beni yaraladığında hep bu resme bakardım. Ona kin beslememek, onu her zaman anlamak istiyordum. Çünkü sevimli yüzündeki soran

gözleriyle bakan bu küçük oğlan çocuğuna büyük bir merhamet besliyordum. Kendi duygularımı unutmam, üzüntümü ya da öfkemi bırakmam ve yetişkin Max'ın her yaptığını affetmem için bu resme bakmam yeterliydi. Sonuçta bununla kendime zarar verdim. Kendimi ondaki çocuğa ne denli bağlı hissettimse, kendimi ve gerçek durumu o denli gözden yitirdim ve onun da itici tavrı o denli belirginleşti. Bu çocuğa hayat hakkı tanımaya yanaşmıyor ve varlığını hissetmeyi kesinlikte istemiyordu. Yaklaşma çabalarımı tehdit olarak algılamış olmalı ki, duvarını giderek yükseltmeye başladı.

Karşıtların birbirini çektiği söylenir. Max ile bu nedenle mi evlendim? Ama karşıtlığın, tanıştığımız zamanlar daha az olduğunu sanıyorum. O zamanlar ben de duygularımdan korkar ve kendimden saklanırdım. Ama entelektüel tartışmalarda bile ayrı tellerden çalardık. İki farklı gezegen gibiydik.

Eş ilişkisi, birbirine bağlı kalma umudu, seks, çocuklar, ev sahibi olma ya da birlikte yapılan seyahatler gibi yakınlık ifade eden şeylerle beslenir. Ama bütün bunlar gerçek durumun üstünün örtülmesinden başka bir işe yaramıyorsa, sonuçta uçurum gene de acımasızca açılır: Hastalıklar, gereksiz ameliyatlar ve benzerleri şeklinde. En azından bende bu böyle oldu.

Boşanmamız gerektiğini kendime itiraf edene kadar çok çektim. Max buna karşı çıktı ve bensiz yaşayamayacağını iddia etti. Buna inandığım ve kendimi onun hayatından sorumlu hissettiğim için sinir krizinin eşiğine gelmiştim. Öte yandan bunun bedelini kendi hayatımla ödemek de istemiyordum. Ama boşanmamızdan kısa bir süre sonra Max, görünüşe göre iyi anlaştığı başka bir kadın buldu. Bu da nihayet vicdanımı rahatlattı. Neyse ki ihtiyaçları benimkinden tümüyle farklı kadınlar da var. Belki Max onlara karşı daha az itici davranır. Belki de bu sefer olumlu yönlerini geliştirmeyi ve hayali olan "derin sorunlar içermeyen" burjuva yuvasını kurmayı başarmıştır.

Başta ona bu yuvayı vermeye çalışmış ve kendi özümü giderek daha fazla inkâr eder hale gelmiştim. İnsanın gücünü aşan ruhsal yükler üstlenmenin bu türünü daha öncekileri de yaşamıştım ve buna karşı çıkabilecek gücü uzun süre bulamadım. Anne ve babamın gözünde her zaman el altında bulunan ve kendi işlerine koşabilecekleri biriydim. Babam kimi zaman baştan çıkarıcı tavırlar takınan, kimi zamansa aniden köpüren bir alkolikti. Annem kanserdi ve sık

sık hastaneye yatardı. Bazen babamla onu ziyarete giderdik. Tabii ki onlara, mutsuzlukları nedeniyle acıyor, yardım edebilmek için bir şeyler yapmak istiyordum. Ama çocuk halimle yapabileceğim bir şey yoktu. Bu, aşırı çaresizlik ile başkalarına karşı duyulan gereğinden fazla sorumluluk ikilisi sonraki hayat tarzımın temel özelliği oldu. Bundan kurtulmam için çok zaman geçmesi gerekti.

Ailenin tek çocuğu olarak kendimi yalnız hissediyor ve umutsuz bir şekilde anne ve babamla bir ilişki kurmaya çabalıyordum. Onlara ulaşabilmek için istedikleri her şeyi yapmaya hazırdım. Ama hepsi boşunaydı. Bana şefkat gösterdikleri anlar oluyordu, ama sonra, benim görebildiğim herhangi bir neden olmaksızın babam, kendisini benden ve sorularımdan bir duvar gibi ayıran alkolün ardına saklanıyordu. Annem de aynı sıklıkta gözümden ırak, ne olduğunu tam olarak anlayamadığım ama kendimi suçlu hissetmeme neden olan hastalığının tedavisi ile meşguldü.

Bu ortamda hiçbir şey hissetmemek için elimden ne geliyorsa yaptım; ne kin, ne üzüntü, ne de öfke. Yalnızca özlem duymuş olduğumu hâlâ hatırlarım. Bazen tren düdüğü duyduğumda içimde kabarıverirdi. Derin bir üzüntünün yanı sıra yalnızlık ve sürekli bir yetersizlik hissinin eline düşmemek için duyduğum kaçış isteğinin bir karışımıydı bu. İnsanları birbiriyle dostça konuşan, kendisine güvenebileceğim birinin yaşadığı uzak ülkeleri düşlerdim.

Sonra sana âşık oldum. Senin içinde bulunduğun durumun sorumluluğunu taşımam gerekmiyordu, anne ve babamdan tümüyle farklıydın, birbirimizle pek çok şey konuşabiliyorduk. Her zaman arayıp durduğum şey çok yakınımda gibiydi, seninle birlikteliğimizi sürdürmeyi çok isterdim. Ama mutluluğuma inanamıyordum, buna alışkın değildim ki. Seni hayal kırıklığına uğratmaktan, beni terk etmenden korkuyordum. Bu yüzden de, çocukluğumda çektiğim acıları bir kez daha çekmemek için, seninle birlikte olma isteğimle, sana karşı hissettiğim güzel duygularla kelimenin tam anlamıyla mücadele ettim. Başka bir şey görmemiştim ki. İlla çocukluğumdaki gibi olması gerekmediğini bilmiyordum o zamanlar. Böylelikle kendime eziyete devam ettim.

Max ile evlenme kararım senin için herhalde tam bir bilmeceydi. Öyle ya, aslında sevmediğim ne varsa hepsini toplamıştı kendinde: Kapalı, klişelere saplanmış, yalnızca entelektüel ilgileri olan ve tam anlamıyla muhafazakâr biriydi. Her şeyi en iyi kendi bilirdi ve

başkalarını dinlemezdi bile. O zamanlar Berkeley'de bunları bu kadar açıkça göremiyordum ve buna bir ad da koyamazdım herhalde. Ama gene de böyle olduğunu hissetmiştim, biliyorum. Peki ama niye böyle biriyle evlendim?

Şöyle düşünmüştüm: Evet, dik kafalı ama bu onu güçlü kılıyor; ne olursa olsun içkiye başlamayacak, yani beni hiç terk etmeyecek. Bu düşünce, gerçekçi olmaktan ne denli uzak olursa olsun, bana güvence vermişti. Babamın değişken halleri bana sürekli endişe verirdi. Bir şeyden huzursuzluk duyduğu an hemen şişeye sarılırdı. Sarhoşluğa dalardı ve ondan sonra da ona ulaşamazdım. Kendisini anlamama yardımcı olabilecek herhangi bir şey söylemeye, bir açıklama yapmaya hiçbir zaman yanaşmazdı.

Alkolün çözücü etkisiyle sık sık öfke krizlerine kapılır, ben de bunu başlatacak ne yapmış olduğumu bulmak için kafa patlatırdım. Annemin hastanede olduğu zamanlar evde onunla yalnız kalır ve değişken hallerinin cefasını çekerdim. Bu yüzden de "sağlam" bir adam arıyordum. Sense bana duygularını, yaralanabilirliğini göstermiştin. Ben de sana olan aşkımdan, bunun beni babama duyduğum sevginin sürüklemiş olduğu uçurumlara sürükleyebileceğinden, günün birinde sana da ulaşamayacağımdan korktum.

Max ile karşılaştığımda, babamın tam tersi bir adam bulduğumu düşünmüştüm: Çarparsam yaralanabileceğim ama ardında kendimi koruyabileceğim bir kaya. Ancak zaman geçtikçe, evliliğimde de baba evindekine benzer şeylerden acı çektiğim ortaya çıktı. Max içmiyordu, hep ayıktı ama kendini alkolden daha etkili başka bir yoldan geri çekiyordu. Duygularının çevresine aklıyla öyle kalın duvarlar örmüştü ki, gerçek bir iletişime, yalnızca istisnai durumlarda değil, sürekli olarak kapalıydı. Sitem, suçlama ya da en fazlasından alaycı dokundurmalardan başka söyleyeceği bir şey yoktu bana. İstihza bulaşmamış normal bir dostluk diye bir şey bilmiyordu.

Böylelikle Max ile evliliğimde de, aslında en istemediğim şey olan, baba evindeki yalnızlık içinde kalmaya devam ettim. Dışarıdan bakan biri için, bana vermekte en zorlanacağı şeyi, açık ve yürekten iletişimi, tam da Max'dan beklemem acayip görünüyordur mutlaka. Dur durak bilmeden ona ulaşmaya çabaladım. Bu umudu yitirmek istemiyordum. Daha ziyade, çocukluğumda bunu hiç yaşamamış olduğum için, kendimin böylesi bir alışverişe uygun olduğundan şüphe duyuyordum.

Yetişkin bir insan olarak seçeneklerimin bulunduğunu ve kendimi feda etmem gerekmediğini, fikirlerini hiç sorgulamamış olduğundan kendini değiştirmeyi düşünmeyen birinin değişmesini beklemek zorunda olmadığımı ancak yıllar sonra anladım. Şimdiyse kocam Mark ve kimi yakın arkadaşlarım gibi bazı insanlarla açık bir şekilde alışverişte bulunabiliyor olmanın keyfini yaşıyorum.

Trajik evliliğimin öyküsü ne yazık ki boşanmayla bitmeyip büyük kızım Carla ile olan ilişkimde sürdü. Bu ilişkide her zaman çocukluğumdaki eski kalıba girdim: Gücümü aşan bir iş üstlenme, suçluluk ve çaresizlik duyguları. Neyse ki öteki kızlarımla bu kalıptan oldukça uzaklaşabildiğim yürekten ilişkiler kurabildim. Zaten boşanmaya rağmen iyi ilişkilerin kurulabilmiş olduğu pek çok örnek var bildiğim.

Ama Carla ile aramda, ne kadar çabalarsam çabalayayım kapatamadığım bir uçurum var. Bunun nedeni olarak, Carla'nın doğumu sırasında ve bunun hemen ardından, tam olarak niteleyemediğim korkular tarzında vücuduma hâkim olan bastırılmış çocukluk deneyimlerimi görüyorum. Bunun ilişkimizi başından itibaren ciddi bir biçimde etkilemiş olması şaşırtıcı değil tabii. Demek istediğim, Carla'nın baştaki derin güvensizliğinin yetişkinlik dönemine kadar varlığını sürdürmüş olduğu. Buna ek olarak üç kızım arasında kocamla geçimsizliğimizden en çok çeken de o oldu. Kaderi, pek çok kez olduğu gibi, daha doğumundan önce, bu çocuğu evliliğimdeki ilişkisizlikten bir kurtuluş umudu olarak görmemle çizilmeye başlamıştı. Hangi bebek böylesi beklentileri yerine getirebilecek durumdadır ki?

Carla'ya hamile iken bebek bakımı ve beslemesini öğrendiğim bir kursa gidiyordum. Bu hazırlık Carla ile, sessiz de olsa, bir diyalog imkânı sağladı. Kursun yapıldığı yere genellikle yaya olarak, Carla ile konuşmaya dalmış bir halde gidiyordum. Böylelikle evde neredeyse sürekli üzerime yapışık olan iç sıkıntısından kurtulabiliyordum. Bugün diyebilirim ki, doğumu sevinçle bekliyordum, ama ilişkiye duyduğu özlemi gidereceğini umduğu tahliyeyi bekleyen bir mahkûm gibi. Çocuğu kabul etmeye ve bu varlığın neye ihtiyaç duyduğunu anlamaya hazır bir kadınınki gibi değildi doğumu beklerken duyduğum sevinç. Sevgi açlığı çekiyordum ama gerçek bir sevgi ve ihtimam gösterebilecek denli olgun ve doyumlu değildim.

Carla'nın doğumunda, yeni doğan bir bebeğin neler yaşadığı

hakkında en küçük bir fikrim yoktu. Klinikteki uzmanlara güvendim ve kimseye zorluk çıkartmak istemeyen iyi yetiştirilmiş, terbiyeli bir kız gibi her şeyi kabullendim. Yalnızca vücudum konuşmaya çalıştı ama ne yazık ki bu konuşma beni tekrar uzmanların eline düşüren semptomların dili haline gelmişti bile.

Doğumdan kısa bir süre sonra aşırı süt üretmeye başladım ve memelerim iltihaplandı. Kafur tedavisi ile iltihap çabuk geçti. Ama bundan sonra bebek emmeyi reddetti ve sık sık bağırıp ağladı. Bugün kafurun süt üretimini azaltarak iltihabın çabuk iyileşmesini sağladığı ama tedaviden sonra, emzirmeyi hem anne hem bebek açısından olumsuz etkilediği hatta imkânsız hale getirdiği de biliniyor. Bu yüzden böyle durumlarda artık kafur kullanılmıyor. Zaten genelde kafur daha dikkatli kullanılır oldu.

Aslına bakarsan o zamanlar, yani 28 yıl önce o klinikte neler olup bittiğini daha birkaç yıl önce anladım. Fransız çocuk analisti Françoise Dolto'nun kitabında,[2] yeni doğanların ilk olarak anne kokusuna yöneldiklerini okudum tesadüfen. Bu bildik koku, doğumdan sonra annelerini tanımalarına ve rahimdeki hayatta duydukları doğal güveni dış dünyaya taşımalarına yardımcı oluyormuş. Fransızcada buna şükran anlamına da gelen "reconnaissance" deniyor. Kafur kokan bir kadın yeni doğmuş bebeğine, annesi olduğunu, ona karşı iyi duygular beslediğini, yeterince sütü bulunduğunu ve mutlaka emzirmek istediğini nasıl anlatabilir ki? Bebek algılarına güvenir, koku "yabancı" diyorsa yabancıdır o kişi.

Çocuk herhalde şuna benzer bir şey hissediyor: "Ben uzun, ürkütücü bir doğumla dünyaya geldim, sense beni koruyucu kollarına almadın ve teselli etmedin. Beni alıp götürmelerine izin verdin, vücudunun yatıştırıcı temasından yoksun bıraktın. Bana ihanet ettin, sana bundan sonra nasıl güvenebilirim ki? Sürekli olarak, yeniden böyle feci bir hayal kırıklığına uğrama korkusuyla yaşamak demektir bu." Carla'nın bana baştan beri duyduğu derin güvensizlik bu ilk deneyimiyle ilgili olabilir. Daha sonra başka nedenler işin içine girdiyse bile, bunlar zaten bozulmuş olan ilişkiden kaynaklanıyordu.

İlk günlerdeki kendime güvensizliğim, bebeğin başkalarının yanında daha rahat, daha mutlu olduğunu düşünmeme yol açtı. Diğer kızlarımla yaşadığım iyi deneyimlerden önceki o dönemde anne olarak kendime en ufak güvenim yoktu. Bu yüzden de Carla'yı sık sık hizmetçilerin eline verdim, bu da her şeye rağmen anneyi

arayan bebekte, annenin onu reddettiği hissine yol açtı tabii.

Eğer Carla'nın doğumu sırasında biri, korkularımı dile getirme konusunda beni yüreklendirmiş olsa, çocuğumun ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilecek duruma gelmiş olabilirdim diye düşünüyorum bugün. O zaman Carla ile aramızdaki ilişki belki bu denli acı verici olmazdı ve ben de onun için süt anne aramak durumunda kalmazdım. İlişkimize de daha başından bu karşılıklı şaşkınlığın yükü binmezdi.

Emzirmeye getirmeye yanaşmamaları sonucu bebekle ilk vücut temasımın engellenişi bana uzun süre acı verdi. Ne zaman bunu düşünsem, o eski acıyı, sanki her şey dün olmuşçasına hissediyordum. Çocuğumun, birbirimize en çok ihtiyaç duyduğumuz dönemde benden alınmış olmasının acısıydı bu. Oldukça uzun bir süre kimseye bundan bahsedemedim. Bu öykü onca zaman kendi yalnızlığım içinde kapalı kaldı.

Carla'ya yardım edemedim; zorluklarını, ihtiyaçlarını hissediyordum ama bunları doğru olarak anlayacak, ona destek olacak, onu koruyacak durumda değildim. Ondan, tıpkı benden beklenmiş olduğu gibi, her şeyi kendiliğinden anlamasını, gerekenleri yapmasını ve kaderine razı olmasını bekliyordum. Ama benim aksime, Carla bu sürece katılmayı reddetti. Çoğunlukla en basit beklentileri bile yerine getirmeyi başaramadıysa da açıkça baş kaldırmayı da beceremedi. Kendine güveni çok zayıftı ve bence kendi kişiliğine aykırı davranış biçimleriyle başkalarından onay bulmaya çalışıyordu.

Ama onu sevmek ve anlamak istediğim ve davranışının günün birinde terk edivereceği bir şey olmasını dilediğim için yanılmıştım belki de. Sonuçta, oynadığı rolleri kabul etmeyişime kırılmasıyla ilişkimiz bir tür sürekli bunalıma dönüştü. Bu rolleri kabullenemiyor ve kabullenmek istemiyordum, çünkü gerçek Carla'yı tanıdığıma ve onu gerçek, sevimli özünden uzaklaştıran bu rollere ihtiyacı olmadığını bildiğime inanıyordum. Bu özün yaşamasına izin vermemek için nedenleri olduğunu sanıyordum, çünkü nasıl tekrar tekrar yaralandığını kendi gözlerimle görmüştüm.

Ama tıpkı Max gibi güçlü görünümü vermekten vazgeçmek istemiyordu. Bense çocukluğumdan beri başkalarının sorumluluğunu üstlenmeye alışkın olduğum için suçluluk duyguları içinde kıvranıyordum.

Ancak Carla'ya ilişkin olarak gerçekten suçluydum. Doğumundan sonraki ilk günlerdeki acılarından kendimi sorumlu hissediyor-

dum ve yetişkin bir insan olarak bana yönelttiği bütün suçlamaları bu açıdan görerek haklı buldum. Bu suçlamalarda ihtiyacını henüz çığlıklar atmaktan başka türlü dile getiremeyen yeni doğmuş bebeğin sesini duydum hep. Karşımdaki yetişkin kadın benim gözümde hâlâ terk edilmiş, mutsuz, zavallı bebekti. Tıpkı Max ile ilişkimde olduğu gibi, Carla'nın içinde de varlığını hissettiğimi sandığım ama kendisinin yaşamasına izin vermediğine inandığım sevimli, bozulmamış çocukla iletişim kurmaya çalıştım gereğinden uzun bir süre.

Carla buna hiçbir katkıda bulunmadı. Bense kendi suçunun yükünden kurtulabilmek için çocuğunun artık nihayet mutlu oluvermesini bekleyen bir anne tavrını giderek daha çok benimsemeye başladım. Onu anlamaya ve kendi suçumu hafifletmeye çabaladıkça işler daha da sarpa sardı.

Carla ancak, benim şu eski çaresiz yardımcı kalıbından kurtulmam gerektiğini kabul etmemle huzur bulmaya başladı. Onunla ilişkimde bana en zor gelen bu oldu. Ona yine de yardım edebilmeye duyduğum ihtiyaç öyle kuvvetli idi ki, bunun artık mümkün olamayacağını anlamaya yıllarca yanaşmamıştım.

Kendi kaderimin sonuçlarını yetişkin kızlarımın hayatında değiştirmenin benim elimde olmadığını, bunu ancak kendilerinin yapabileceğini kabul etmek zorunda kaldım sonunda. Diğer kızlarım, hayata başlangıçları çok daha az sıkıntılı olduğundan, yeteneklerini ve olanaklarını Carla'ya oranla daha çabuk geliştirebildiler. Belki de emzirmemin etkisiyle bana gerçek bir güven duygusuyla bağlanabildiler. Bu, bugün diğer insanlarla çok daha sorunsuz ilişkiler kurabilmelerine yardımcı oluyor. Umarım Carla günün birinde, yanında kendini güven duyarak açabilecek derecede güçlü hissettiği bir eş bulur.

Seninle şu tesadüfi karşılaşmamız içimde pek çok şeyi deşti ama böyle olmasına sevindim. Hiç görüşmemiş olmamız üzücü olurdu. Sana evliliğim ve Carla'ya ilişkin acılarım hakkında pek çok şey anlatabilmiş olmaktan ötürü de mutluyum. Diğer arkadaşlarımla konuştuğumda ya Max'ı korumak istiyor ya da bu çekilmez duruma bu kadar uzun süre katlanmış olmayı itiraf etmekten utanç duyuyordum. Birkaç arkadaş arabuluculuk etmeye ve Max'ı anlamama yardımcı olmaya bile kalktı. Bana en çok dokunan da bu oldu. Sanki beni bu aşırı sıkıntıya düşüren durup dinlenmeden onu anlamaya çabalamam değilmiş gibi.

Max'ın asıl derdine hiçbir şekilde ulaşma olanağım yoktu zaten. Benim sorunum ise, karşımdakini anlayabilmemin hepten olanaksız olması durumunda sevgimin körelip gitmesi. Durumumu sana anlatabildim, çünkü bana destek olacağından emindim. Bu konuda taraflılığına ihtiyacım vardı. Max'ı önceden tanıyor olman da işi kolaylaştırdı. Uzun bir öykünün küçük ve oldukça öznel bir bölümü bu, ama yirmi yıllık bir evliliğin bütün karmaşası bir mektuba nasıl sığabilir ki?

Carla ile olan ilişkime gelince, bugün bunu sesi kesilmiş çocukluğumun ve evlilikteki durumumun sonucu olarak görüyorum. Gerçi kalıtım da rol oynamış olabilir ama günümüzde bu alandaki araştırmacılar, çocuğun baştan itibaren uygun koşullarda yetişmesi durumunda genetik programında değişiklik ya da onarımlar olabildiğini saptamışlar. Ben de aynı kanıdayım. Carla aile içinde baştan itibaren huzurlu, koruyucu ve anlayışlı bir ortam bulmuş olsa, daha çocukluğunda güven duygusu gelişebilirdi. Kader buna izin vermedi ve ben de bunu düzeltme fırsatı bulamadım. Bu kaderde bir şeyler değiştirebileceğim şeklindeki boş umuttan kurtulmam ömrümün yarısını aldı. Ancak kendime umutsuz çabalarımdan vazgeçme hakkı tanıdığımda Carla'nın geleceğine güven duymaya başladım.

Aslında psikoloji muhabbeti yapmak değil, sana birbirimizden ayrılalı beri hayatımın hangi çıkmazlara girdiğini anlatmak istedim yalnızca. Neyse ki sonunda bu çıkmazlardan kurtulmayı başarabildim. Bunu her şeyden önce Mark'a borçluyum.

Yürekten sevgiler,
Eski ve yeni Claudia'n

Sevgili Claudia,

Ailenin içinde ne kadar uzun süre ve ne büyük acılar çekmiş olduğunu öğrenmek beni derinden etkiledi ve üzdü. Ama gördüğüm kadarıyla bu acılı karmaşadan kurtulmayı başarmışsın. Acıların seni yıkmamış, cesaretini yitirmemişsin. Gerideki kötü günlere rağmen iki hafta önce San Diego'da vaktiyle Berkeley'de olduğundan çok daha açıktın.

Belki de pek çok kişi sana hayatla bu denli ağır bir hesaplaşmaya girmemeni, her şeyi anlamaya çalışmamanı, her şeyin bir yanıtı

olmadığını söyleyecektir. Ya da neden kendini, Carla'nın hayatının ilk yıllarında çektiği onca yoksunluğun tek sorumlusu olarak gördüğünü soracaktır. Kafurun ne denli zararlı olduğunu o dönemde doktor ve hemşireler bilmiyorsa, sen nereden bilecektin? Dahası çocuğu okşayıp yatıştırabilecek bir de babası vardı; çocuğun sorumluluğu hem ana hem de babaya aittir.

Gerçi bütün bunlar doğru olabilir ama sen de böyle, hayatını olabildiğince iyi anlamak isteyen birisin işte. Bu da senin en doğal hakkın. Bunu istemeyen yeterince insan var zaten. Ayrıca, yazmış olduğun gibi, karşındakini sevebilmek için onu anlamak istiyorsun. Benim için de aynı durum söz konusu. Bu yüzden de kendimi sana yakın hissediyorum ve sanırım öykünü bana aktarmış olmanın nedeni de bu. Güvenin için sana teşekkür ediyor ve bunu büyük bir hediye olarak kabul ediyorum.

Benim de ilk evliliğim bitmek bilmeyen bir yanlış anlamalar dizisiydi. Gerçi daha az acı verici ama gene de tatminsiz bir evlilikti benimki de. Anlaşılmış olduğumu hissettiğim tek bir an bile olmadı, ama itiraf etmeliyim ki, ben de Nicole'ü anlamayı beceremedim. Peki ama neden yine de evlendim onunla? Uzun süre bunun, senin beni terk etmiş olmana inat olarak yapılmış bir davranış olduğunu düşündüm. Beni terk etmeyeceği neredeyse kesin olan bir karım olsun istemiştim. Ama bu, bir evliliği ayakta tutamayacak kadar zayıf bir gerekçe. Kısa bir süre sonra kendimi, irademi ortaya koyma cesaretimi yitirmiş olarak, adeta bir hapishanedeymişim gibi hissetmeye başlamıştım; tıpkı kendisine karşı durmayı neredeyse hiçbir zaman göze alamamış olduğum annemle birlikte olduğum dönemlerdeki gibi.

Huzursuzluğumu, evliliğimde çocukluğumdakinden daha bariz olarak hissediyor ama dile getiremiyordum. Nicole, benimkinden farklı bir dünyada yaşıyor gibiydi. Kendimi yalnız ve aciz bir halde duygularımın eline teslim edilmiş hissediyordum. Bunu ancak şimdi açık olarak görebiliyorum. Monika ile ilişkimiz ise, karşılıklı olma temeline dayandığı için çok farklı. Seninle de açık açık konuşabildiğime inanmış, ama sen Max ile ilişki kurduktan sonra sana ilişkin güzel anılarımın kendini kandırmaca olduğunu düşünmeye başlamıştım. Seni anlayamaz olmuştum.

Max'ın kapalılığına ve sevimsizliğine neden bu kadar uzun süre katlandığını, kendine neden bu kadar uzun süre acı çektirdiğini

ancak şimdi anlıyorum. Daha çocukluğunda tek başına bir sürü şeyi üstlenmek ve pek çok şeye katlanmak zorunda kalmıştın. Hiç şüphesiz, benim çocukluğum seninkine oranla oldukça iyi geçti. Ama beni de uğraştıran şeyler olmuştu; bunların en başında annemle olan ilişkim gelir. Ama senden farklı olarak benim kardeşlerim vardı ve ailevi sorunlarla tek başına uğraşmak zorunda değildim.

İlk evliliğimde, karımı anlayamayışımın nedeninin küskünlüğüm ve çocukluğumdaki deneyimler olduğunu sanıyordum. Bu yüzden kendimi sık sık suçlamış, kendimden her kadını anlayabilmeyi beklemiştim; benden her zaman anlayış beklemiş olan annem nedeniyle. O zamanlar bu beklentileri yerine getiremeyecek kadar küçük olmama rağmen elimden geleni yapmaya çalışmıştım. Ama Monika ile yaşamaya başladıktan sonra anladım ki, Nicole bana öz olarak yabancı olduğundan, çabalarım başarısızlığa mahkûmdu. Çocuklarımızın büyümüş ve kendi başlarının çaresine bakar duruma gelmiş olmaları nedeniyle aramızda herhangi bir çatışma veya çatışmaya yol açabilecek bir durum kalmamış olmasına rağmen, Nicole'ü bugün bile anlayamıyorum.

Sanırım sen de ben de çocukluğumuzdaki çabalarımızın boşunalığını bir kez daha yaşattıracak eşler seçmiştik ilk evliliklerimizde. Aslında onların kişiliğinde, ebeveynlerimizi değiştirmek istiyorduk. Çocukluk dönemimin, annemi anlama ve böylece de onu nihayet mutlu edebilme şeklindeki isteği, sonuçta bir yetişkin olarak bu isteğin yerine getirilemezliğini fark ederek ondan vazgeçmemi sağlayan bir eş seçmeye yöneltmişti beni.

Görünüşe göre, küçük oğlumun ilgi alanları Nicole'ünkilerle benzeşiyor: Kariyer, moda, lüks dünyası. Boşandıktan sonra kendisini çok az görmüş olmam nedeniyle ilgisini kültürel değerlere yöneltmeyi ihmal etmiş olabileceğim düşüncesi uzun süre, tıpkı senin gibi suçluluk duygularıyla kıvranmama yol açtı. Ama şimdi, annesine benzemeye hakkı olduğunu ve bu yüzden kendimi suçlamamın gereksizliğini kabul etmiş durumdayım. Senin Carla ile olan ilişkin, başlangıcının oldukça zor olmasından ve senin, her aksilik için kendini suçlamandan ötürü çok daha karmaşık bir hal almış. Carla'nın babasına da benzediğini kabul etmeye asla yanaşmamışsın. Seni en çok yaralayan da bu olmuş olsa gerek. Max'i da seni de tanıdığımdan bunu kafamda gayet iyi canlandırabiliyorum.

Çocuklarımızla yaşamış olduklarımızı değiştirmemiz artık

mümkün değilse de, bu deneyim beni yaşamın başlangıcına ilişkin sorunlarla giderek artan bir şekilde ilgilenmeye ve bu konudaki bilgilerin yaygınlık kazanması yönünde çalışmaya itti. Son yıllarda yoğun bir şekilde, küçük çocukların gereksiz travmalara uğramalarının engellenmesi ya da en azından bunların, çocukların zamanında, henüz küçük yaşlarda üstesinden gelebilmeleri için, daha iyi anlaşılması konularıyla uğraşıyorum.

Bilim adamları, yaşamın ilk iki yılı içinde bebeğe sık sık dokunmanın ve masaj yapmanın, beyninin gelişiminde belirleyici bir rol oynadığı gerçeğini ancak şu son yıllarda keşfettiler. Ashley Montagu 30 yıl kadar önce bunun üzerine bir kitap yazmış,[3] ayrıca bazı psikologlar da buna değinmişti, ama şimdi *Newsweek*'te çıkan bir haber[4] sayesinde ebeveynlerin, bebeklerin yakınlık ve temasa ne denli ihtiyaç duyduğunu öğrenme şansı artmış durumda. İlk evliliğimde biz de bunların çoğunu henüz bilmiyorduk ve neleri ihmal etmiş olduğumuzu, tıpkı senin gibi, sonradan acı bir şekilde fark etmek durumunda kaldık.

Aslında bu konuya dikkatimi çeken Monika oldu. Monika hamile kadınlarla ve ebelerle çalışıyor ve onlara "bonding"in, anne ile yeni doğmuş bebek arasındaki doğrudan ten ve göz temasının, önemini anlatmaya uğraşıyor. Hamile kadınlar için açılan kurslara ve bu konuda yayımlanmış yığınla kitaba karşın, pek çok müstakbel annenin doğumu izleyen ilk dakikaların çocuğun hayat kalitesi açısından ne denli önemli olduğunu ve bu süre içerisinde çocuğuyla bedensel temas kuran bir annenin, bu sayede çocuğun duygularını daha iyi anlayabileceğini hâlâ bilmiyor olmaları inanılır gibi değil. Bu bedensel temas, annelerin de çocukların ihtiyaçlarının farkına varmalarına yardımcı olan hormonların salgılanmasına yol açar ve böylece insanın gelişiminin yönü belirlenmiş olur.

Monika ve ben bu bilgilerin müstakbel ebeveynler arasında ve hastanelerde yayılması için çaba gösteriyoruz. Yetişkinlerin çoğu, çocukluklarında kendilerini duyarsız kılmayı öğrenmek zorunda kalmış olduklarından, çocuğun ilk andan itibaren hisseden bir varlık olduğunu ve duyarlı özünün dikkate alınması gerektiğini bilmez. Bazıları bunu terapi sırasında öğrenirse de, kendi çocuklarına esaslı bir yarar sağlayamayacak kadar geç kalmış olabilirler. Son yıllarda yeni doğmuş bebeklerin duyarlığını anlaşılır kılmak için pek çok şey denendiyse de bunlar kesinlikle yeterli değil. Ancak şimdilerde

bazı uzmanlar erken çocukluk döneminde hastanelerde yaşanan travmaların boyutlarını ciddiye almaya başlamış durumda.

Kısa bir süre önce sünnet üzerine bir kitap okudum. Kitabın yazarı Ronald F. Goldman'a göre[5] Amerikalıların son kuşağının yüzde sekseninden fazlası, doğumdan kısa bir süre sonra görünüşte hijyenik nedenlerden ötürü hastanelerde sünnet edilmiş. Terapilerde eski duygularını keşfeden erkekler, annelerinin, sünnete rıza göstermek suretiyle kendilerine ihanet etmiş olduğu izlenimine kapılmışlar genellikle. Bu âdete karşı mücadeleyi, sünnetlerde asistanlık yapmayı reddeden bazı hemşireler başlatmış.

Kendisi de doktor olan yazar, doktorları sünnetin zararına ikna etmenin ne denli zor olduğunu çok sayıda anketle ortaya koyuyor. Ya bir travmanın söz konusu olduğu reddediliyor ya da bunun sonuçları küçümseniyor. Goldman, pek çok annenin, dini bir geleneğe bile dayanmayan bu tıbbi girişimi aslında kendi duygularına karşı gelerek kabul etmiş ve daha sonra da bunun acısını hissetmiş oldukları şeklindeki tezini, hastanelerde yaşanan gündelik olaylardan örneklerle destekliyor.

Bir anne, oğlunun doğumdan sonra hiç ağlamamış olduğunu, gayet güvenli ve hoşnut bir şekilde meme emdiğini, sünnet edilmek amacıyla yanından alınıp tekrar geri getirildikten sonra ise her şeyin değiştiğini anlatıyor. Bebek sık sık bağıra çağıra ağlamaya başlamış, emmeyi reddetmiş ve aralarındaki ilişki bir daha düzelmemiş. Bu, özellikle ilişkinin başlangıçtaki durumunun ne denli umut verici olduğu düşünülürse, oldukça üzücü. Bu öykü, senin kafur uygulamasının sonuçları hakkında yazdıklarını okuduktan sonra aklıma geldi. Benzeri deneyimler yaşamış olan kaç kadın vardır kim bilir?

Bugünkü düşünceme göre hem bilgiye ihtiyacımız var, hem de, en azından belli ağır taciz durumlarında, kendi bireysel tarihimizin acısıyla yüzleşmeye. Ancak o zaman yaşamsal önemi olan bilgileri özümseyebilir ve duruma uygun bir sorumlulukla davranabiliriz. Her iki bilgi kaynağı, kendi çocukluğumuz ve süt çocuklarına ilişkin en son araştırmalar, karşılıklı bir etkileşim içindedir. Yeni doğanların gönderdikleri sinyallere duyarlılığımız, kendi geçmişimize karşı direnmeyi bıraktığımız noktada başlar muhtemelen.

Trajik hataları önleyebilmek için doğum, eğitim ve ceza alanlarında daha fazla aydınlatıcı çalışma yapılması gerektiği su götürmez. Ama duygularımızın önü tam bir unutuşla kesili olduğu sürece,

bilgi çoğu kez bir işe yaramaz. Salt entelektüel bilgi yetersizdir, davranışlarımıza nüfuz etmez. Halbuki güçlü duygusal sarsıntılar bir açılmaya neden olabilir. Bizi anladığına inandığımız birine çocukluğumuzu anlatmak kaçınılmaz olarak böyle duyguların ortaya çıkmasına yol açar. Bugün bunu video filmlerde bile izlemek mümkün.

Bir Japon televizyon grubunun çektiği bir film görmüştüm. Herhangi bir duygusallığa asla izin vermeyen ağır suçlulardan oluşan bir grup, çocukluklarını anlattıkları bir grup terapisine alınmış. Birden insanı şaşırtacak kadar farklı ifadeler beliriyor yüzlerinde. Pek çoğu hayatlarında ilk kez ağlayabiliyor ve kendi kaderlerine üzülebiliyor. Salt şu an hissettiklerinden kaçabilmek için öldürmüş olduklarını kavramaya başlıyor.

Bu yüzlerdeki değişiklik, dünyanın bütün kitap ve bültenlerinin, bu insanlar üzerinde, duygular ortaya çıkmadığı sürece en küçük bir başarı şansı olmadığını açıkça gösteriyor. Aslında yapmak istemedikleri bir şeyi neden yapmış olduklarını anlayabilmeleri, ileride yanlış kararlar vermelerini engelleyebilecek bilgileri alabilmeleri ancak o zaman mümkün. Duygularını güçlü bir biçimde bastırmaları, yalnızca bilgisizliklerine değil, aynı zamanda gerek toplum gerekse kendileri için bir tehlike oluşturma durumuna saplanıp kalmalarına yol açacaktı.

Çocukluğumuzda çektiklerimizle yüzleşmek oldukça acı vericidir. Bu nedenle de pek çok insanın başka bir yol seçip bunlar hakkında bir şey bilmek istememesini anlayabiliyorum. Ama herkesin bu yolu seçmiyor olmasından, ayrıca da bunca yıldan sonra tekrar seninle karşılaşmış olmaktan sevinç duyuyorum. Ortak geçmişimize ilişkin bazı şeyleri açıklığa kavuşturabildik ve bugün birbirimizi geçmiştekinden daha iyi anlıyoruz. Berkeley'deyken aramızda pek çok engel vardı, ama anlaşılan çevremize verdiğimiz duygusal tepkilerin türü açısından hep benzeşiyormuşuz. Ne yazık ki o zamanlar olduğumuzu yaşamakta özgür değildik.

Sevgiler,
Daniel'in

Jolanta ve Linda

Gerçek bir hoşgeldin

Sevgili Mary,

Bu mektubu Los Angeles'tan Chicago'ya giden uçakta yazıyorum. Şu an Büyük Kanyon'un üzerindeyiz, yani eve dönüp günlük hayata tekrar esir düşmezden önce izlenimlerimi, rahatsız edilmeden, taze taze sana aktarabileceğim birkaç saatim var.

Bildiğin gibi Los Angeles'ta, kendisini ebelik eğitiminden bu yana görmemiş olduğum eski yakın arkadaşım Doris'i ziyaret ettim.

Doris, yıllarca bir klinikte ebe olarak çalıştıktan sonra annelere ev doğumlarında yardımcı olmaya ve bunun öncesinde onları doğuma ruhsal olarak hazırlamaya karar vererek kendi doğumevini açtı. Bana iki kez sezaryenle doğum yapmış, üçüncü çocuğuna hamileliği sırasında ise sakinleştirici ve cesaretlendirici destek sayesinde, sancılar aniden başlayana dek bahçede çalışabilen bir kadından bahsetti. Kadın, Doris'in doğumevine geldikten kısa bir süre sonra çocuğunu dünyaya getirmiş. Doğumdan birkaç saat sonra kucağında yeni doğmuş bebeğiyle evine dönen anneyi gören komşu kadın neye uğradığını şaşırmış.

Doris ev doğumlarından birine yanında gelmemi önerdi, ben de gittim. Sana bunu anlatmak istiyorum.

Bütün aile Jolanta adı verilen bebeği zaten hasretle bekliyordu. Anne ve baba sevinç içindeydi, iki ve dört yaşındaki erkek kardeşleri de yeni duruma oldukça iyi hazırlanmışlardı.

Doğum sorunsuz geçti; bebek ağlamıyor, annesinin karnının üzerinde yatmış meraklı meraklı yüzüne bakıyordu. Anne de yüzünde bir gülümseme, minicik kızını okşuyor, gözlerini ondan ayıramıyordu. Bebek ne yıkandı ne de aşı oldu, sakin bir şekilde yatarak zamanla kendi kendine nefes alıp vermeyi öğrendi. Göbek bağı kesildiğinde bağırmadı bile, sadece derin bir nefes aldı. Eskiden, yeni doğan bebekler, nefes alıp vermeleri kolaylaşsın diye ayaklarından tutulup havaya kaldırılırdı. Kimse de asıl bunun bebekler

için birşok olduğunun farkında değildi. Bebeğin çığlığı da ciğerlerin çalışmaya başladığının işareti olarak görülüyordu. İnsanlar ne demeye engellenmediği sürece mükemmel bir şekilde işleyen doğayı düzeltmeye çalışır ki?

Jolanta annesinin göğsüne yatırıldı ve anne sütünden önce memeden çıkan koyu renkli, çocukların bağışıklık sistemlerini destekleyen kolostrum adlı sıvıyı emdi. Doris, eskiden çocuklara hemen meme verilmediğini anlattı. Kolostrumun zararlı olduğuna inanıldığı için çoğu zaman çocukların bir gün boyunca emzirilmediği olurmuş. Minicik varlıklar bütün gün ağlar dururlarmış. Doğuma ilişkin konuları hem pratik hem de kuramsal açılardan kapsamlı olarak inceleyen Michel Odent bu inancın, anlaşılmaz bir şekilde, doğal doğum uygulayan toplumlarda bile yaygın olarak varlığını sürdürmekte olduğuna inanıyor. Ancak kolostrumun önemi tartışma götürmez bir şekilde kanıtlanmış durumda. Ama şimdi küçük Jolanta'mıza geri döneyim.

Jolanta daha ilk günden itibaren gayet iştahlı bir şekilde meme emdi. Daha sonra annesi, emzirmeler arasında uyuduğunu ve yalnızca acıktığında ağladığını, meme verildiğinde de hemen sakinleştiğini söyledi. Beşinci gün Doris, emzirildikten sonra, bebeğin topuğundan iğneyle ilk kan örneğini aldı. Bebeğin böylesi bir acıyla karnı açken karşı karşıya kalmaması gerektiğini söyledi. Bu sırada bebek rahat, tok ve annenin kollarında olmalıymış.

Doris işini gayet özenli bir şekilde yaptı, ama buna rağmen iğnenin ani batışı minik vücudu sarstı ve bir dakika bile sürmemesine rağmen bir şok etkisi yarattı. Ardından her şey yoluna girmiş gibiydi. Jolanta uzunca denebilecek bir süre gayet sakindi. Ardından bütün gücüyle tekrar haykırarak ağlamaya başladı. Bu seferki çığlıkların daha farklı bir niteliği olduğu, yalnızca bedensel acıyı dile getirmediği, iğnenin batışı ve bunun yüzünden oluşan şaşkınlıkla ilgili derin bir ruhsal umutsuzluğu da ifade ettiği izlenimine kapıldım. Annesi pışpışlayarak, okşayarak, meme vermeye çalışarak Jolanta'yı yatıştırmaya çabaladıysa da bütün sevgi gösterileri beyhudeydi.

Anlaşılan Jolanta böylesi müdahalelere karşı hazırlıksızdı, bunlara programlanmamıştı ve doğal bir yanıtı yoktu. Sanki beden, beklenmedik bir şekilde kendisine verilen acının yarattığı tüm hayal kırıklığını üzerinden atmak istiyor, sanki şu küçük birey "Ne

oluyor? Uslu uslu annemin memesini emmiştim – bugüne kadar normal bir şeydi bu. Niye şimdi birden canım yakılıyor? Bu dünyada işlerin nasıl yürüdüğünü, ne ummam gerektiğini kavrayamıyorum. Elimden gelen tek şey çığlıklar atmak ve tepinmek. Annemin karnında böyle acılarla tanışmamıştım. Annemin göğsünde yattığımda yine böyle acılar hissedecek miyim?" diye soruyordu.

Bedensel acı çoktan geçtiğinde bile Jolanta el parmaklarından ayak parmaklarına, vücudunun her uzvuyla müdahaleye karşı protestosunu sürdürmekteydi. Böylesi bir travma kaçınılmaz olarak iz bırakmaz mı? Muhtemelen hayır. Jolanta sükûnet ve sabrını koruyan bir annenin kollarında yatmıyor muydu? Annesi şefkatle bebeğine bakıyor ve onun şimdiden kendini duyurabilmesinden sanki gururlanıyordu: Kızı günün birinde kendini kabul ettirmekte ondan daha başarılı mı olacaktı?

On dakika sonra Jolanta ağlamayı kesti ve Doris bedenine masaj yapmaya başladı. Ufaklık başta biraz güvensiz gibiydiyse de kısa süre sonra bu temasın keyfini çıkarmaya başladı. Bunun ardından gelen banyodan da hoşlanmıştı anlaşılan; ama Doris'e yönelen bakışta hâlâ biraz güvensizlik ve ihtiyat vardı. Bu kuşkuyu, kan alınmazdan önce gözlememiştik. İğnenin batışı bebek için açıkça bir şok olmuştu, ama annenin duyarlılığı, ebenin deneyimi ve kız kardeşlerini okşayan erkek kardeşlerin şefkati sayesinde Jolanta müdahalenin etkilerini nispeten çabuk atlatmış gibiydi.

Bu doğum sırasında senin neredeyse 24 yıl önceki doğumunu o kadar sık düşündüm ki. Çocuklarımı böyle bir ortamda dünyaya getirmeyi ne kadar isterdim. Jolanta ile yaşadıklarım o zamanki bilgisizliğimden duyduğum üzüntüyü daha da artırdı, ama aynı zamanda her nasılsa, kaderle barışmamı da sağladı. Anne olarak yaşayamadıklarımın bugün sen ve diğer genç anneler için olanaklı olduğunu bilmek beni teselli ediyor. Aradan geçen zaman içerisinde bilgi arttı ve senin de ne istediğin konusunda gayet net bir fikrin var.

Müstakbel bir anne durumundayken ne denli deneyimsiz olduğum aklıma geldikçe, daha etraflı bir şekilde bilgi edinmeye çalışmamış olmamı bugün bile garipsiyorum. Sancıların başladığı hissine kapıldığımda baban beni hemen 30 kilometre ötedeki kliniğe götürdü. Hatta geç kalmış olmamızdan korkuyordu. Doğuma sanki bir ameliyata girecekmiş gibi hazırlanıp ardından da temiz bir yatağa yatırıldım. Bu süreç başımdan geçen son cerrahi girişimdekine ben-

zer olduğundan aniden, giderek panik halini alan bir korkuya kapıldım. Muhtemelen bütün bunlar bilincine varmaksızın kendi travmatik doğumumu da hatırlamama yol açmıştı.

Tabii ki hamilelerin, sık sık doğuma daha birkaç gün varken şiddetli sancılar hissettiklerini ama bunların, ebenin doğumun sonraki iki gün içinde gerçekleşmeyeceğine kanaat getirmesi üzerine tekrar dindiğini artık öğrenmiş bulunuyorum. Ama o zamanlar böyle bir rahatlama söz konusu değildi, klinikte stres içindeydim ve kimse de benimle bu konuda konuşmuyordu. Klinik görevlilerinin artık gevşemem gerektiği şeklindeki beklentilerine cevap verememenin çaresizliğini yaşıyordum. Bunun sonucu olarak da bedenim tamamen kasıldı ve sancılar hepten kesildi.

Tam bu anda senin de çabalamayı bırakman aslında büyük bir şanstı. Anlaşılan annen bu denli korku içinde olduğu sürece dünyaya gelmek istemiyordun. Klinikten taburcu edildim, babanla yürüyüşlere çıktım ve sonuçta gevşeyebildim. Nihayet üçüncü gün gerçek sancılar başgösterdi, doğum yolu açılmaya başladı ve birkaç saat içerisinde en ufak bir komplikasyon olmaksızın dünyaya geldin.

Doğumunu Doris'e anlattığımda en ufak bir şaşkınlık belirtisi bile göstermedi; bildiği pek çok benzer vaka vardı. Evde doğuma ilişkin olumlu deneyimlerin bizde pek az bilindiğini söyledi. Hollanda'daysa halihazırda kadınların yüzde 60'ı çocuklarını evde ya da doğal doğum için özel olarak kurulmuş doğumevlerinde dünyaya getiriyormuş. Doğruluğu bu kadar açık bir şeyin kendini kabul ettirmesi ve kadınların da kendilerine başka bir şeyin dayatılmasını kabullenmeye son vermeleri için daha ne kadar zaman geçmesi gerekecek bakalım?

Yemek servisi başlıyor. Sana rahat rahat yazabilmek ne iyi oldu. Chicago'ya vardığımda telefon ederim.

Sevgiler,
Annen

Sevgili anneciğim,

Uzun süredir senden mektup almamıştım. Yazdıklarından bu arada ne kadar büyük bir gelişme göstermiş olduğunu görüyorum. Los Angeles sana yaramış anlaşılan. Doğumumdan bana daha önce de sık sık bahsederdin gerçi ama ben bir şekilde kulaklarımı tıkıyordum. Herhalde senin suçluluk duygun altında eziliyordum. Doğum sancılarının dinmiş olmasından üzüntü duyuyordun. Doğumum üç gün sürmüş ve *benim için* bir travma olmuşmuş. Bu bana huzursuzluk veriyordu. Sancılarının dinmiş olmasından ve seni korkularından yeterince çabuk kurtarmamış olmaktan sorumlu hissediyordum kendimi. Bu bana bir yüktü. Dahası vicdanının nihayet rahatlaması için seni teselli etmemin ve bağışlamamın beklendiği hissine kapılmıştım. Bu kırılamayacak bir çemberdi, çünkü suçluluk duyguların aslında muhtemelen kendi çocukluğundan kaynaklanıyordu. Ne söylersem söyleyeyim, ne yaparsam yapayım gerçekten bir şey değiştirebilmem mümkün değildi.

Doğumuma ilişkin kendine yönelik suçlamalarını nihayet geride bırakmış olman beni sevindirdi. Yıllardır senin sorunlarını üstlenmemeyi öğrenmeye çalışıyorum ve bunu giderek daha iyi beceriyorum. Ama iki ay içinde kendim anne olacağım için üzerimdeki etkin herhalde tekrar güçlenmeye başlayacaktı. Şimdiyse kendimi hafiflemiş hissediyor ve sana yeni deneyimler yaşatmış olan Doris ve Jolanta'ya şükran duyuyorum. Klinikte kimsenin sana destek olmamış olması senin suçun değildi.

Aradan 25 yıl geçtikten sonra Doris'in sayesinde sancıların arada kesilebileceğini öğrenmiş bulunuyorsun nihayet. Ama ben de masumdum, karnında sakinleşmeni beklemekten başka bir şey yapmadım. Bu bilgi, doğumumu bugün başka bir açıdan görmemi sağlıyor. Kendimi pasif ve korkmuş olarak algılamak yerine, daha anne karnında tehlikelerle nasıl başa çıkabileceğini ve isteğini nasıl yaptırabileceğini sezmiş bir kadın olarak görüyorum. Sen panik içindeyken doğmuş olsam nasıl bir insan olurdum kim bilir? Neyse ki seni taburcu edip gevşemen için zaman tanımışlar. Doğumu ilaçla hızlandırmaları çok daha kötü olurdu.

Böylesi müdahalelerin ruhsal sonuçları üzerine eskiden kimse kafa yormuyordu. Çocuk otistik olarak dünyaya geldiğinde bunun

nedeni, anne rahminde başına neler gelmiş olduğu hiç göz önüne alınmaksızın, genlerinde aranıyordu. Pek çok klinikte hafta sonları doğum yapılmıyor. Bunu ilaçlarla ayarlamak mümkün: Bebek iş günleri dünyaya gelmeye zorlanabiliyor ya da sezaryen yapılıyor.

Ama ev doğumlarına katılan erkek ve kadın doktorlar da var. Bunlar eğitimleri sırasında unutulmuş bir şeyi, doğurmakta olan kadının hislerine saygı göstermeyi öğreniyorlar burada. Ben de böyle bir doktor buldum. Kendisi yalnızca tıp okumakla kalmamış aynı zamanda ebe ve birden çok çocuk doğurmuş, ayrıca binin üzerinde de ev doğumuna katılmış. Tabii ki Ralf da doğum sırasında yanımda olacak ve telaş içinde kliniğe koşuşturmak durumunda kalmayacağız. Bebeğimizi sakin bir şekilde evde bekleyeceğiz ve doktorum da ancak gerekirse bize destek olacak. Hepsi bundan ibaret.

Çocuğumuza karşı her zaman yetişkin bir çift olarak davranmayı, her durumda arzuladığımız kadar rahat ve endişeden uzak kalmayı başaramayacağımızı şimdiden biliyoruz. Yeni durumlar ve güçlükler karşısında eski çaresizlik hislerine kapılmayacağımızı kimse garanti edemez. Ama böyle zamanlarda diğerimizin bundan gocunmaması ve karşısındakinden o an verebilecek halde olmadığı bir şeyi talep etmemesi durumu kurtaracaktır. Yani böyle anlarda bir de onun çocuksu endişelere kapılmaması demektir bu.

Sana anlattıklarım okumuş olduğum bir teori değil, bizim günlük hayatımız. Senin de bildiğin gibi zalim bir baba elinde büyümüş olan Ralf'in, en ufak vesileyle yaşadığı reddedilme ve aşağılanma korkusuna pek çok kez şahit olduk. Artık böyle durumlarda sabırsızlık ve çaresizlikle tepki gösterme kolaycılığına düşmemem gerektiğini, bu tepkileri, Ralf gerçekliğe geri dönüp, benim kişiliğimde köpüren babasını ya da onu terk eden annesini görmeye son verene kadar ertelemem gerektiğini biliyorum. Ancak bundan sonra kendi korkularımın ortaya çıkmasına izin veriyorum. Bu halinin sonsuza kadar sürmediğini ve geçmişte yaşadıklarının bir anısı olduğunu biliyorum nasılsa. Böyle bir ertelemeyi, Ralf'in bana açık davranması, kendinde güçlülük yanılsaması yaratacak bir maskenin ardına gizlenmemesi sayesinde başarabiliyorum.

Birbirimizle yaşadığımız olumlu deneyimler sayesinde çocuğumuzdan, bizi endişelerimizden kurtarmasını beklemeye kalkmayacağımızı umuyorum. Bunu tabii ki yapamayacaktır, üstelik de bu onun görevi değil. Çocukken uzun süre seni endişelerinden kurtar-

maya çalışmış ve sonuçta bunları ben üstlenmiştim. Bunun ne sana ne de bana bir yararı dokundu. Karşısındakinin acılarını üstlenme, yani onun hissetmek istemediklerini hissetme eğilimimi sömürmeyen Ralf gibi bir eş bulmuş olmaktan çok mutluyum. Bana duygularını aktarabiliyor ve açıklayabiliyor, ama bunları bana yüklemesi ve bunlardan beni sorumlu tutması gerekmiyor. Bunun benim için ne denli alışılmadık bir şey olduğunu ve nasıl bir rahatlama sağladığını herhalde tahmin edebilirsin.

Gördüğün gibi daha sen Los Angeles'a gitmezden önce doğum için hazırlık yapmıştım. Mektubun ek bir hediye olarak geçti elime. Doris'i ziyaretinin nedeni, bana yeni bilgiler sağlamaktı herhalde. Los Angeles'a çok daha önce kendin için gitmemiş olman çok yazık. Ama her şeyin bir zamanı var galiba. Bir şeyin geç olması hiç olmamasından daha iyi. Geleceğine seviniyor, suçluluk duygularınla beni bir kez daha tereddüte düşürebileceğinden artık korkmuyorum. Bu da seninle ilişkimi rahatlatıyor ve sevincimi daha da artırıyor.

Sevgiler,
Mary

Sevgili Doris,

Los Angeles'ta geçirdiğim günler öylesine dolu doluydu ki, daha uçakta kızım Mary'ye Jolanta hakkında bir mektup yazmaya koyuldum. Şimdi birkaç haftadır Chicago'dayım ve burada da tesadüfen bir ev doğumuna katılma fırsatım oldu. Tabii ki izlenimlerimi sana aktarmak ve acemice çıkarsamalarım hakkında neler düşündüğünü öğrenmek istiyorum.

Söz konusu olan, trajik bir şekilde ölen yakın bir arkadaşımın kızı Anna'nın yaptığı doğumdu. Anna, kendisine senin yanında yaşadıklarımı anlattıktan sonra, doğumda benim de bulunmamı istedi. Doğum aslında son derece iyi koşullarda gerçekleşti. Anna'nın kocası Robert son derece düşünceli, şefkatli davranıyor, sık sık Anna'ya sarılıyordu. Bütün süreci birlikte yaşadıkları izlenimine kapılıyordu insan. Çocuğun gelişine uzun süredir seviniyor ve bu konuda hiçbir tedirginlik duymuyorlardı. Çocuğun Anna'nın karnındaki durumu da sorunsuzdu.

Bu yüzden de ebe, rahmin açılma evresinin, bütün koşulların

uygun olmasına karşın neredeyse on saat sürmüş ve gene de tamamlanmamış olmasına şaşırmıştı. Varlığımın Anna'ya annesinin ölümünü hatırlatabileceğini, bunun üzüntüsünün de bebeğin doğumundan duyduğu sevinci gölgeleyeceğini düşündüğümden yan odaya çekildim. Ebe yanıma geldiğinde de bu düşüncemi ona açtım. Aslında diğer konularda çok açık ve anlayışlı olan ebe, doğurmakta olan kadınlara hiçbir soru sorulmaması gerektiğini söyledi. Şüphesiz Anna'yı engelleyen bir şey vardı, ama bu bilinçdışı bir nedenden kaynaklanıyor olmalıydı, öyle olmasa bir engelleme söz konusu olamazdı. Anna'ya gevşemesini sağlayacak homeopatik bir ilaç verecekti.

Kısa bir süre için yan odaya gelen Robert'a da anlattım düşündüklerimi. Mesleki önyargıları olmadığından, Anna ile konuşma önerime hemen olumlu tepki gösterdi Robert. Varlığımdan rahatsızlık duyup duymadığını sorduğunda, Anna açıkça rahatsız olmadığını söyledi ve gözyaşlarına boğuldu. Anlaşılan rahminin açılmasını engelleyen annesinin ölümü değildi. Sorun, yıllar önce Robert'a anlatmış olduğu, ama hamileliği sırasında rahatsızlık yaratmamış başka bir olaydı. Şimdiyse bu kötü anıları kafasından uzaklaştırmak için kendi kendiyle boğuşuyor ve aslında çocuğuna ve doğuma vakfetmek istediği enerjinin neredeyse tümünü bu uğurda tüketiyordu.

15 yaşında iken, aynı sınıftan bir kız arkadaşı ile birlikte, üzerlerine saldıran bir grup genç tarafından tecavüze uğramıştı. Bu olayı anne ve babasına anlatabilmiş, onların anlayış ve desteğinden güç ve güven bulmuştu. Ama şimdi, bulunduğu mekânın bunlardan bahsetmeye uygun olmadığını düşündüğünden, üzerine çöken anılarla tek başına kalmış gibi hissediyordu kendini. Belki Robert da, doğuran kadınla konuşulmaması kuralına bağlı kalmıştı. Ama Anna'ya ne hissettiğini sorması, onun, anılarına set çekmeyi bırakıp kollarında ağlamaya başlamasına yetmişti işte.

Bu ağlama, gevşemesini sağlamıştı, çünkü ancak bu şekilde açılmaktan duyduğu korkunun varlığını ve nedenini keşfetmişti. Doğum süreci, yaralanmaktan duyduğu bilinçdışı korkuyu yeniden harekete geçirmiş olduğundan, bedeni, eğer açılacak olursa başına gelmesi kesin yeni felaketin beklentisi içindeydi. Bu yüzden de saatlerdir doğum sancıları yüzünden inlediğini sanırken aslında bilmeksizin o zamanki horlanma ve çaresizliğin acısını çekiyordu. Yalnızlık hissinden kurtulduktan az sonra kasılmalar başladı ve ya-

rım saat içinde çocuk dünyaya geldi. Ne ilaç, ne neşter olmaksızın, çömelik pozisyonda ve neredeyse ağrısız.

Hastanede olsa, belki de bu kadar beklemeyip, çocuğun sağlığından endişe duyarak sezaryene başvuracaklardı. Normal bir doğumu şiddetle arzulayan Anna da bunu muhtemelen bir tecavüz gibi algılayacaktı. Salt sorulardan ve konuşmadan kaçmak için bunca çaba neden? Cevaplardan mı korkuyoruz? Bu iyi niyetli ama her zaman yararlı olduğu pek söylenemeyecek çekingenlik yüzünden, doğum yapmakta olan kadın, tam da bedenindeki yaralayıcı anıların saldırısına uğradığı an, kendisini seven insanların ortasında aşırı bir ruhsal yalnızlık duygusuna kapılabiliyor.

Sevgilinin, hatta dostane, duyarlı bir kişinin ilgisinin, doğum yapmakta olan kadını yalnızlıktan çekip çıkarabileceğini ve yaralayıcı anılarla başa çıkmasına yardım edebileceğini sanıyorum. Bu ilgi böylelikle, kasılmaların doğal sürecinin acı anılarla iç içe geçmesini engelleyebilir belki. Ne dersin?

Küçük Linda'nın doğumdan sonraki davranışlarından da pek çok şey öğrendim. Önce sanki pusuda bekleyen bir tehlike olmadığından emin olmak istercesine çevresine bakındı ve göbek kordonu kesilirken ağlamadı bile. Anna'nın göğsüne yatırılır yatırılmaz da annesini tanıdı, memesini buldu, hatta emmeye başladı. Ama tekrar tekrar emmeyi bırakarak şiddetli bir ağlama tutturdu. Bu ağlamanın bir öykü olduğu izlenimine kapıldım: Doğum yolunda tek başına, hiçbir tanığı olmaksızın verdiği, saatler süren ölüm-kalım savaşının öyküsü. Annesi acısıyla yalnız değildi, çevresini saran bizler tarafından teselli ediliyor, ayrıca yetişkin bir birey olarak bütün bunların sona ereceğini, ayrıca bunun çok da uzun sürmeyeceğini biliyordu. Başına geleceklere iyi hazırlanmıştı, buna rağmen bekleyiş oldukça ıstıraplı geçmişti.

Bu sürenin, çevresinde olup bitenlerden hiçbir şey anlamayan, çıkmaya hazır olduğu halde saatlerce beklemek zorunda kalmış, annesinin endişesini hisseden, annesi açılmadığı sürece konumunu değiştirebilecek bir şey yapacak durumda olmayan henüz doğmamış bir bebeğe ne denli ıstırap verici gelmiş olduğunu düşündüm. Ne sürecin muhtemelen mutlu bir sona bağlanacağını, ne de kendisini nelerin beklediğini biliyor. Yeni doğan bir bebeğin, öyküsünü kurtuluş anında ağlayarak anlatmak istediğini sanıyorum. Bunu ancak ağlayarak yapabilir, henüz başka bir dili yoktur ki.

Anlaşılan, çevresi tarafından desteklendiğinde bebek, doğum travmasını çabucak atlatabiliyor. Linda oldukça uzun, neredeyse bir saate yakın sürdürdü ağlamasını. Ama sonraki günlerde neredeyse hiç sesi çıkmadı. Yalnızca acıktığında kısa bir süre ağlıyor, meme verilir verilmez de susuyordu.

Anna ile Robert'ı daha sonra birkaç kez daha gördüm. Bebekleri ile çok mutlular ve Linda'nın, ihtiyaçlarını kendilerini şaşırtan bir açıklık ve kesinlikle ifade ettiğini söylüyorlar. Beni şaşırtmıyor bu. Linda anne ve babasının onu anlamak istediklerini ve onlara güvenebileceğini gayet iyi seziyor.

Bilgili ve sevecen ebeveyne kavuşacak olan ilk torunumun doğumunu sevinçle bekliyorum şimdi. Los Angeles'ta bana yeni bir dünyanın kapılarını açtığın için yürekten teşekkürler. Şimdi pek çok şey benim için açıklığa kavuşmuş durumda.

Sevgiler,
Lisa'n

Sevgili Lisa,

Mektubun için çok teşekkürler. Benim alanıma ilgin giderek artıyor anlaşılan. Bu, benim açımdan sevindirici bir olay, çünkü bilgilenmenin önemi çok büyük ve yaşamın ilk iki yılında ihmal edilen şeyleri ilerki yıllarda telafi etmek her zaman mümkün olmuyor. Linda'nın doğumdan hemen sonraki "yas uğraşı"na ilişkin gözlemlediklerin oldukça bilinen bir olay. Her şeyin yolunda gitmiş olmasına karşın, bununla günler boyunca uğraşan bebekler oluyor. Hele yeniden bir yaralanmaya maruz kalır, sevgi görmez, anneden ayrılır, nedensiz yere memeden kesilirlerse, ağlamaları tabii ki çeşitli anlamlar kazanıyor ve bunun nedenlerini anlamak genellikle hiç de kolay olmuyor.

Ebenin senin önerine tepkisine gelince: Sanırım doğurmakta olan kadınların kafasının, normal olarak geçmişleri ile değil, içinde bulundukları durumla meşgul olduğu gerçeğinden hareket ediyordu. Anne bu sırada her şeyden önce bebeği düşünür ve dünyaya gelişini kolaylaştıracak her şeyi yapmayı arzu eder. Ancak pek çok kadın, gerekenleri yapabileceğinden emin değildir ve başlangıçtaki huzursuzlukları, sancılar yoğunlaştıkça panik halini alabilir. Başarı-

sız olma endişesine, önceki acıların anılarının bedende tekrar canlanmasına yol açan, acı duyma endişesi de eklenir.

Annenin bilinci gerçi hâlâ geçmişten kopuktur ama bu sırada bilinçaltında eski yaralayıcı deneyimlerin anıları tekrar harekete geçmiştir. Eski dram, şimdi bedende sahnelenmektedir. Senin gibi ben de, bu sırada sorduğu sorularla doğum ânı ile geçmişteki olaylar arasında bağlar kurulmasını sağlayan birinin varlığının anneye yardımcı olabileceğini düşünüyorum.

Henüz mesleğimin başlarında, çocukken cinsel tacize uğramış kadınların kimi zaman doğum sırasında gevşemekte zorluk çektiklerine şahit olmuştum. Bazıları açılmaktan korkuyordu, bazılarıysa bedenlerini o denli duyarsız kılmışlardı ki, doğum çabucak, sanki bir yükten bir an önce kurtulmak istiyorlarmışçasına gerçekleşiyordu. Ama bu kadınlar başlangıçta çocukları ile ilişki kuramıyorlardı. Bedensel ve ruhsal duyarsızlıkları, kendilerini acı verici anılardan koruyabilmelerini sağlıyordu. Ancak çocukluklarında başlarına gelenler hakkında konuşabildikten sonradır ki, bebeklerine yüreklerini açabiliyorlardı.

Bu nedenle bugün bile gebelerle yaptığım ön konuşmalarda mümkün olduğu ölçüde geçmişteki yaralayıcı olaylar konusunu açmaya çalışıyorum. Kadınların çoğu bu konuda konuşabildikleri için bana şükran duyuyor ve sanırım bu konuşmalar sancı sürecini oldukça hafifletiyor. Tabii bu benim zamanımı çalıyor ama bu da mesleğimin bir parçası işte.

Mary'ye ve sana en iyi dileklerimi iletiyorum. Mary'nin durumunu bana bildirirsen sevinirim.

Yürekten sevgiler,
Doris'in

Sevgili Doris,

Mary'nin bir kızı oldu! Adını Nina koydular ve tabii ki kendisine hayranım. Ama yalnızca ilk torunum olması nedeniyle değil. Her hareketi bana insan denen varlığın, daha yaşamın başlangıcında, açığa çıkması engellenmediği takdirde bugünün dünyasında bile kusursuz işleyen sağlıklı bir içgüdüye sahip olduğunu gösteriyor. Bundan emin olabilmek umudumu tazeliyor.

Nina şimdi dört haftalık. Başlangıçta genellikle sessiz ve hoşnut bir bebekti. Uzun uzun uyuyor ya da meme emiyordu. Şimdiyse ortalığa bakınmaya ve sık sık da gülümsemeye başladı. Sıcak, soğuk ya da karın ağrısı gibi canını sıkan bir şey oldu mu da ağlıyor. Görünüşe bakılırsa, Mary her zaman ağlamanın nedenini biliyor ve Nina'yı hemen sakinleştirebiliyor. Mary'nin hemen gelmemesi halinde ağlama, içine eski acıların, hatta belki doğum travmasının da karıştığı çaresizlik dolu bir çığlık şeklini alıyor. Ama meme verilir verilmez her şey tekrar normale dönüyor.

Nina, mantığı ile beni sürekli şaşırtıyor. Her şey henüz tümüyle doğanın yönetiminde ve bu nedenle de gayet açık gibi. Mary ve Robert'ın yaptığı gibi, ilk hafta ve aylarda kendilerini minik bebeklerine vakfetmeye karar vermeleri durumunda ebeveynin, çocuklarına ve dolayısıyla da topluma ne çok şey verdiklerini gözlemlemek son derece sevindirici.

Sevgiler,
Lisa'n

Sandra

Deneme ve başarma

Anne ve babası İrlanda göçmeni olan Sandra, 52 yaşında, batı Kanada'da İngiliz edebiyatı profesörü olarak görev yapan bir kadın. 18 yıldan beri Sam adında bir çocuk doktoru ile mutlu bir hayat sürdürüyor ve bu ilişkiden olma iki yetişkin kızı var. Annesi yıllar önce ölmüş, Toronto'da yaşayan babası ile ise yıllardır görüşmüyorlar.

Bir konuşma yapmak üzere Toronto Üniversitesi'ne çağırılmış olmasını fırsat bilerek kısa bir süre sonra babasını ziyaret etmek niyetinde. Buna bir yandan sevinirken bir yandan da, babası ile kalıplaşmış cümlelerden başka bir şey konuşmayacak olmaları nedeniyle, içinde bir şeylerin tepki duyduğunu hisseden Sandra, bu huzursuzluğunu bir konuşma sırasında Sam'a açar.

"Sana ters gelen bir şeyi ne diye yapmak zorunda olasın ki? Babanla açık açık konuşmaya çalış ve bak bakalım ne oluyor. Kendisine yaklaşmana izin verir ya da vermez. Ama sen artık onun tepkilerine bağımlı biri değilsin ki."

"Haklısın. Seninle ve çocuklarla pek çok kez açık açık konuştum ve bunun yapılabileceğini biliyorum. Aramızda, anne ve babamın evinde konuşulması olay yaratacak şeyler konuşuyoruz kimi zaman. Çocukluğumda konuşmaktan korkardım. Büyüdükten sonra korkmam için bir neden kalmamıştı gerçi, ama ben yine de sanki bu nedenler hâlâ mevcutmuş gibi yaşamayı sürdürdüm. Çocukluktan çıkalı beri birbirimizle hiçbir zaman gerçekten konuşmamış olmamızın sadece anne ve babamdan değil, benden de kaynaklanmış olduğu bu ana kadar aklıma gelmemişti bile. Çocukken onlara yaklaşmam mümkün olmuyordu, ama şimdi değişik, yeni bir tarzda yaklaşmayı niye başaramayayım?"

Bunun üzerine Sandra babasına telefon edip geleceğini bildirmeye karar verir. Babası, 30 yıl önce, Sandra'nın annesinden ayrıldıktan sonra evlenmiş olduğu ikinci karısının ölümünden beri yalnız yaşamaktadır. Büyük kızının kendisini ziyaret edecek olmasına,

bu ziyaretin amacını bilmeksizin sevinir.

Sandra, başlangıçta biraz sıkıntılı olmasına karşın sonradan açılarak, "Seninle çocukluğum hakkında açık açık konuşmayı o kadar isterdim ki," der babasına.

"Her zaman açık konuşmadık mı yani?"

Sandra kulaklarına inanamadığı halde gayet sakin bir şekilde, "Hiçbir zaman gerçekten açık konuşmamışız gibi geliyor bana," diye cevap verir.

"Sen küçükken zor günler yaşıyordum. Eğitimime uygun bir iş bulamamıştım. Bu yüzden ailecek güzel dairemizi terk etmek zorunda kalmış ve bir süreliğine hepimiz tek bir odaya sıkışmıştık. Alacaklılar kapıya dayanıyor ve icra memuru gönderme tehditleri savuruyorlardı."

"İşte tam da bu nedenle birbirimizle konuşmamız ve birbirimize destek olmamız gerekmiyor muydu? Sürekli bir endişe içinde yaşadığım hiç aklına gelmedi mi? İçimi dökebileceğim, bana evde olup biteni ve benim anlamadığım her şeyi açıklayabilecek birine ihtiyaç duyduğum? Beni bir kez olsun teselli etmeye çalıştığını hatırlamıyorum."

"Ama annen, arkadaşların vardı. Yalnız değildin ki."

"Ama sen benim babamdın ve yerini doldurabilecek hiç kimse yoktu. O zamanlar senin desteğine ve açıklamalarına ihtiyacım olabileceği hiç aklına gelmedi mi?"

"Benim görevim seni, dinimize ve geleneklerimize saygılı iyi bir insan olarak yetiştirmekti."

"Baba, daha şimdi sana belki de balık fiyatları hariç, tek bir konu hakkında konuşmamış olduğumuzu söyledim. Sense sanki ne dediğimi duymamış gibi, tutmuş dinden, eğitimden bahsediyorsun. Birbirimize bu kadar yakın, hatta tek bir odada yaşamış olmamıza karşın bu kadar uzak kalmış olmamız hiç mi üzmüyor seni?"

"Anlaşılan kendi halini unutmuşsun. Bana karşı saygısız ve son derece kapalıydın. Konuşmaya çalışmış olsam bile sana ulaşabilmem mümkün müydü ki?"

"Ahlak dersi vermeye kalkışman beni direnişe geçmeye itebilirdi, bu doğru. Ama kendimi nasıl hissettiğimi sorman değil. Yine de bir kez olsun yapmadın bunu."

"Bir çocuğa bunu sormak aklımın ucundan bile geçmezdi. Ben çocukken, gece annemin çığlıklarıyla uyandığımda, bana da kimse

sormamıştı kendimi nasıl hissettiğimi. Sonunda ambulans gelip annemi hastaneye götürdü, kimse de bana bir açıklama yapmayı düşünmedi."

"Yani seni korkunla yalnız mı bıraktılar?"

"Açıklamaya kalkmış olsalar bile bir çocuk depresyondan ne anlar ki?"

"Ama en azından birinin seninle ilgilendiğini, korkunu anladığını hissetmiş olurdun. Bu hiç de önemsiz bir şey değil. Böylelikle korku içindeki bir çocuğun teselli edilmesi gerektiğini öğrenmiş olurdun. Halbuki sen beni daha da korkuttun ve bunun benim için ne denli yıkıcı olduğunu fark etmedin bile. Çocukluğunda paniğe kapıldığın anlarda bile teselli edilmemiş olduğun için, çocukların hiçbir şey hissetmediklerini, hiçbir şeyi fark etmediklerini ve avutulmaya ihtiyaç duymadıklarını düşündün."

"Beni avutacak kim vardı ki? Herkes annemle ilgileniyordu. Sakat babamsa annem gittikten sonra daha da çaresiz bir halde kalmıştı. Evin idaresini ninem eline aldı. Ondan, annemden korktuğumdan daha fazla korkardım. Tek kurtuluşum katolik okulu idi."

"Bana öyle geliyor ki, ne zaman sana ihtiyacım olsa, dua etmeye kaçıyordun. Bir ihtimal beni duyguları olan bir insan olarak değil, hoş bir oyuncak olarak görüyordun. Annem her zaman senin beni çok sevdiğini söylerdi, tabii ben de buna inanmak istiyordum."

"Tabii ki seviyordum seni, her babanın çocuğunu sevdiği gibi. Üstelik sen küçükken mamanı yedirdim, banyonu yaptırdım."

"Yalnızca bunları yapmadın, daha ufacık bir bebekken beni cinsel olarak uyardın da."

"Hadi canım, bunları nereden bileceksin? Henüz küçük bir bebektin. Biraz büyüyüp sorular sormaya başladıktan sonra sana elimi sürmedim."

"İşte sorun da burada ya. Bugün bile, küçük bir bebeğin bedenine ne yapıldığını anlayamayacak olmasından ötürü, benim hiçbir zarar görmemiş olduğuma inanıyorsun. Bu yalnız senin fikrin değil tabii, hatta buna inananlar çoğunlukta. Uzunca bir süre bebeklerin acı duyduğu bile inkâr edilmişti. Bedenimin, senin elli yıl önce bana yapmış olduklarını unutmayacağını nereden bilebilirdin ki?"

"Ama ben sana kötü bir şey yapmadım ki. Sadece seni okşuyordum, bu da senin hoşuna gidiyordu. Bunun sana bir zarar vermiş olması mümkün değil, yoksa yapmazdım."

"Ne yazık ki bana zarar verdi yaptıkların. Bende, kafamı karıştıran ve beni korkutan duygular uyandırdın. Bunlarla ve sürekli bir yükle tek başına kalmıştım ve bu, hayatımı uzun süre etkiledi. Bunları hiç düşünmemiştin herhalde değil mi?"

"Hayır, gerçekten aklıma bile gelmedi böyle şeyler. Bunlar benim için çok yeni, ve inanması da zor doğrusu. Mutlu bir evliliğin ve yetişkin çocukların var, benim okşamalarım ne zarar vermiş olabilir? Annen seni okşamazdı; ne çocuklara dokunmaktan ne de kendisine dokunulmasından hoşlanırdı. Ondan alamadığını ben verdim sana. Hiçbir zaman ters davranmadın, başucuna geldiğimde sevinirdin hep. Uyumuş olsan bile ben geldiğimde derhal uyanırdın. Temasa öylesine aç ve şefkatime öyesine açıktın ki."

"Bunu sömürmemeliydin. İhtiyaçlarının adını sevgi koymuştun, ben de buna inandım. Çocukken sana güvenim sınırsızdı, benim gözümde güçlü ve hatasızdın."

"Evet, sana sihirbazlıklar yapardım sen de faltaşı gibi açılmış gözlerle izlerdin beni. Nesneleri gerçekten yok ve var ettiğimi sanırdın. Seninle oynamak eğlenceliydi. Açık bedenin ve her oyuna severek katılışın beni hassas temaslara itti; bu ayartmaya karşı koyamayacak kadar zayıf olduğumu itiraf etmek zorundayım."

"Coşkum samimiydi, küçük bir bebek olarak her türlü ilgiye müteşekkir olmam da gayet doğaldı. Ama seni ayartmak değildi niyetim, sadece beni sevmeni istiyordum. Ne sihirbazlıkların, ne de hayranlığımdan duyduğun sevinç bana bir zarar verdi. Kötü olan, coşkumun seni iktidarını daha da genişletmeye itmiş olması. Bunun örneği de şu tamamen gereksiz lavmanlar."

"Ama karnın ağrıyordu, annen ve ben de sana yardım etmek istiyorduk."

"Anlaşılan hâlâ bana yardım etmiş olduğunu düşünüyorsun. Bunun nedeni de kendinizi hiç benim yerime koymaya çalışmamış olmanız olabilir ancak. Karın ağrımın nedeni hep yalnız kalmam, bundan acı duymam ve bu konuda konuşabilecek kimse bulamamamdı. Sen ya da annem anlayış göstermiş olsanız benim sindirim sürecim de diğer çocuklarınki gibi normal olacaktı. Ama benimle konuşmak yerine kendi iradenizi bedenime dayatmaya çalıştınız. Bedenim, karın ağrıları yoluyla ruhsal sıkıntıma işaret ediyordu. İfadesi gayet açıktı ama size ulaşamadı bu. Her seferinde bunun için cezalandırılıyor olduğum hissine kapılıyordum.

"Lavmanlar tecavüz gibiydi. Kendimi bir nesne gibi hissediyordum, cansız ve iradesiz. Ağlıyordum, bedenim direniyordu ama acımanız yoktu. Üç yaşındaydım, sana 'normal ve sağlıklıyım, bağırsaklarımın verdiğiniz sıvılara ve müdahalelerinize değil, ilgi ve saygınıza ihtiyacı var düzgün çalışabilmek için; bedenim oyuncak değil, zorla boşaltmaya çalışman onu şaşkına çeviriyor, işlevlerini bozuyor; kızın ileride bedenine güvenemeyecek' diyemeyecek kadar küçüktüm.

"Bunları sana söylemeyi hiçbir zaman beceremedim, bu yüzden de duygularımı bastırdım ve her şeyi unuttum. Ama senin tedavi çabaların benim ilerki yıllarda da bedenimin verdiği sinyalleri dikkate almamama yol açtı. Bir derdim olup da bir şey yiyemediğim zamanlarda, olayın gerçek nedeniyle, derdimle ilgilenmiyordum. Hatta sindirimim düzelsin diye sağlam apandisitimi aldırdım. Bir süre gerçekten de düzeldi, ama sonra ağrılar tekrar başladı. Bunun üzerine yeni ameliyatlara, gereksiz yeni yaralayıcı girişimlere izin verdim."

"Başka ne ameliyatları oldun?"

"Bunun bir önemi yok. Senin ve annemin gerçekten bana yardım etmek istemiş olduğunuza ama bedensel semptomlarımı anlamayıp tümüyle çaresiz kaldığınıza ihtimal vermiyor değilim. Çocuğun ruhsal bir sorunu olabileceği fikri size tamamen yabancıyken başka nasıl davranabilirdiniz ki? Bense, çocuk aklımla bütün bu bedensel çilenin gerekli olduğundan bir an bile şüphe etmedim. Bunun sonucunda da hastalıklı bir yapım olduğu ve sürekli senin yardımına ihtiyaç duyduğum konusunda sana inandım. Daha sonraları ise doktor yardımı olmaksızın yaşamımı sürdüremeyeceğime inanmaya başladım. Kendi gücüme birazcık olsun güvenim yoktu, lavmanlarınla onu dışarı püskürtmüştün kelimenin tam anlamıyla."

"Bunu nasıl bilebilirdim? O dönemde bütün doktorlar lavman öneriyordu."

"Belki de öyleydi, ama bütün ebeveynler en ufak rahatsızlıkta çocuklarına lavman yapmıyordu. Ya da en azından bu denli sık. Belki de çocukluğunda çaresiz bir şekilde maruz kalmış olduğun eziyetler için bir tür sübap görevi görüyordum. Bunlar hakkında pek bir şey bilmiyorum, çocukluğundan hiç bahsetmezdin. Tek bildiğim, süt annenin bir gözünün olmadığı ve sana sütten kesildikten sonra da uzunca bir süre bakmış olduğu. Bunu bana küçük halam anlatmıştı. Süt annenle geçirdiğin dönemi hatırlıyor musun?"

"Ne demek istiyorsun sen? Süt annem bana iyi davranırdı, şikâyet etmemi gerektirecek bir şey yoktu, ne ondan ne de anne ve babamdan. Şikâyet etmeme yol açacak bir şey olmuş olsaydı bile, babamı asla şimdi senin yaptığın gibi eleştirmezdim. Hepsine şükran borçluyum."

"Anlaşılan hepsi kusursuz insanlardı. Bir tek benim, ilk doğan çocuğunun sürekli tamire ihtiyacı vardı. Yalnız sindirim sistemimi değil, solunum yollarımı da gözetim altında tutmanız gerekiyordu. Boğazıma bir şey kaçıp öksürecek olsam hemen zatürree tedavisine başlıyordunuz. İki yaşında bir bebekken beni soyup masaya yatırmış, sırtıma ve göğsüme sıcak kupalar basmıştınız. Deriye yapışsınlar diye de daha önce açık ateşte ısıtmıştınız kupaları.

"Yanacağımdan korkmuş, vazgeçmen için yalvarmıştım sana. Sense ne yaptığın işi bırakmış, ne de beni yatıştırmaya çalışmıştın, sanki benimle konuşman yasakmış gibi. Tedavi girişimlerini ceza olarak algıladım ama bunları hak edecek ne yapmış olduğumu bilmiyordum. Küçük bir kız çocuğu, çektiklerinin kendisiyle değil, senin geçmişinle ve bastırılmış korkularınla ilgili olduğunu nereden bilebilirdi ki?"

"Neden bahsettiğini anlamıyorum. Korku falan duymuyorum. Sana demin de söylediğim gibi, benim için yapmış olduklarından ötürü anne ve babama şükran duyuyorum ve şikâyeti gerektiren hiçbir neden göremiyorum."

"Hem korkularından hem de şikâyet etmeni gerektirecek nedenlerden korkuyorsun. Bunu anlıyorum. Üzücü olan, böyle yapmakla acılarını inkâr etmen ve korkularını ve acını benim hissetmemi sağlamış olman. Acını hissedebilmiş olsan daha bilinçli olur ve beni koruyabilirdin. Çocukluğunda korku duymanı gerektirecek hiçbir şey bulunmamış olduğunu söylüyorsun. Halbuki annenin geceleri attığı çığlıklardan siz çocukların ödü kopuyordu. Bunu da halam anlattı."

"Annemi bunun için suçlayamazdım. Hastalığının kurbanıydı o. İnsan hastalığı yüzünden suçlanabilir mi?"

"Tabii ki suçlanamaz. Ama sen çocukken bir kez olsun baş kaldırmış olsan, benim çocukluğum bu kadar acılı geçmemiş olacaktı. Belki de seninki gibi bir ailede baş kaldırmak mümkün değildi, gerçekten de herhangi bir şekilde karşı koyma şansın gerçekten de yoktu.

"Daha sonra, aile babası olarak da, tıpkı çocukluğundaki gibi pasif, güçsüz ve uysaldın. En azından yetişkinler karşısında. İradeni zorla kabul ettirebileceğin ve kendisine yaptıklarını tedavi girişimi sayabileceğin tek insan olarak beni bulmuştun. Sana hiçbir şey yapmamış olan, seni seven, sana hayran, ilgini yitirmemek için her şeyi kabullenmeye hazır küçük kızını. Bu ilginin ardına bir yalanın yattığını nasıl fark edebilirdi ki o küçük kız?"

"Şimdi de yalancı oldum, öyle mi? Yaptıklarımı bu kadar kendinden emin bir şekilde nasıl yargılayabiliyorsun?"

"Güvenim, kendimle yıllarca süren uğraşmamın sonucu. Hastalıklarımın, sizin iyi niyetle bana çocukken uygulamış olduğunuz tedavilere dayandığını bulabildim. Bu keşfim seninle yaşamış olduğum trajik öykümü daha iyi anlamama yardımcı oldu. Yaşamımın ilk yıllarına ilişkin anılarım yoktu tabii. Ama seni düşlerimde ya kendisine tutunduğum, uyuyan, ilgisiz biri ya da beni susmaya zorlayan bir tecavüzcü olarak görüyorum.

"Bu iki kalıp, düşlerimde, kendilerinden ne ders çıkaracağımı bilmeksizin, yıllarca tekrarlandı durdu. Nasıl acı çekmiş olduğumu görmem yasaktı ve bunu istemiyordum. Sana olan sevgimi, ne pahasına olursa olsun yitirmek istemiyordum. Belki bu sevgi olmasa ben de körelmiş olacaktım. Öte yandan gerçeği öğrenmek de istiyordum. Hatta hatırlayabildikleri bir dönemde başlarına gelmiş olduğu için, mahkeme salonlarında öykülerini anlatabilen tecavüz kurbanlarına imreniyordum. Benimkisi bir kuşkudan ibaretti; bir de zaman içerisinde giderek artan kanıtlardan."

"Düşlerini yorumlarken beni, kimi zaman sana göz kulak olmuş olan komşumuz John ile karıştırmış olamaz mısın?"

"Hayatımda senin oynadığın rol kimseninkiyle karıştırılamaz baba! John'un bana ne yaptığını biliyorum. Onun bana yaptığı her ne olursa olsun, senden çektiklerimin yanında hiç kalır. Seni her şeyden çok seviyordum. John, içimden reddedebileceğim, kendisinden tiksinebileceğim biriydi. Sense yaşamımın ilk yıllarında benim için en önemli kişiydin ve sana olan bağım, normal durumda anneye olan bağ kadar güçlüydü. Sense tutup güvenimi kötüye kullandın, duygularımı altüst ettin. Beni sevdiğin, sevilen bir çocuk olduğum ve günün birinde seninle gerçekten konuşabileceğim şeklinde aldatıcı varsayımlara ittin beni. Halbuki ne karşılıklı oturup konuştuğumuzu ne de doğrudan bana yönelmiş bir bakışını hatırlıyorum."

"Sık sık hasta olmam benim suçum değildi. İspanyol gribi bende derin izler bırakmıştı."

"Bunu çocukluğumda ve gençlik çağlarımda defalarca duydum senden. Ruhsal kapalılığının mazeretiydi bu hep, ben de sana acırdım. Acısını paylaşmadığım tek insansa kendimdim; ama artık öyle değil. Şimdi sana, davranışının bende ne gibi etkileri olduğunu anlatıyorsam, bunu suçlama amacıyla değil, olup bitenleri bugün nasıl değerlendirdiğimi sana ve kendime açıkça sergileyebilmek için yapıyorum. Kendimi daha iyi anlamaya başlayalı beri sana ve anneme karşı gösterdiğim anlayış da arttı. Çocukluğunda daha farklı bir karakter geliştirme fırsatı bulamamış olduğunu biliyorum şimdi. Böylesine bilinçsiz bir şekilde, gelişmemiş bir sorumluluk bilinciyle yaşamış olman üzücü."

"Baba olarak sorumluluklarımı yerine getirmemiş, seni sevmemiş olduğumu mu söylemek istiyorsun?"

"Sana deminden beri anlattıklarımdan sonra bunu hâlâ nasıl sorarsın? Sorumluluk ve baba sevgisi gibi güzel sözlerin ardına sığınıyorsun. Bana sorumluluk dolu bir baba sevgisi veremezdin ki; böyle bir şeyi kendin yaşamamıştın, ne olduğunu bilmiyordun bile. Bu yüzden eksikliğini de duymuyordun. Beni, küçük ve çaresiz bir çocukken kendi ihtiyaçların için kullanıverdin. Kendi ebeveyninin ve karının sana verememiş olduklarının hepsini benden bekledin. Kendine itiraf bile etmemiş olduğun çocukluktaki eksikliklerini telafi edebilmek için elimden geleni yaptım ben de. Ama bu küçük bir kızın altından kalkabileceği bir şey değildi. Neyse ki bunlar geçmişte kaldı artık."

"Bugün beni epeyce hırpaladın. Gene de ilk kez bugün öfkeli görmüyorum seni. Bu yeni bir durum benim için. Eskiden ağzımı açmam yeterdi köpürmen için. Acını ortaya koyup da sakin kalabilmeyi nasıl beceriyorsun? Sahtekârlık yapmadığını, sakin görünmek için çaba harcamadığını hissediyorum. Ama bunun nasıl mümkün olduğunu anlayamıyorum. Hatta bana anlayış gösterir gibisin.

"Olup bitenleri fark etmemiş olduğum için özür dilerim. Sana zarar verdiğimi, hatta senin ifadenle ağır zararlar verdiğimi bilmiyor, bundan kuşkulanmıyordum bile. Sonraları ergenlik döneminde beni itişin ve hor görüşünle kinini hissetmemi sağladın arada bir. Ama o zamanlar bunun nedenini bilmek istemiyor ve davranışlarına kızıyordum. Kendimi suçsuz yere saldırıya uğramış gibi görüyor-

dum. Şimdi ise suçumu görüyorum ve hiç de saldırıya uğramış gibi hissetmiyorum kendimi. Bu konu hakkında biraz daha düşünmek istiyorum. Yaşlıların düşünmeye ayıracak zamanları bol nasılsa."

Sandra eve döndüğünde konuşmayı kocasına aktarır, her ayrıntısını hâlâ hatırlamaktadır. Öyküsünü bitirdikten sonra da şöyle der: "Bugün babamı öncekilerden farklı buldum. Bu da *benim* değişmiş olmamdan ve çocukluktaki duygularıma kapılmama kararıma bağlı kalmamdan kaynaklandı. Sonuçta babam, hayatımın gidişinden hareketle, başımdan geçmiş olması gerektiğini düşündüğüm olayları doğruladı. Buradan geriye dönmek, yeni şüphelere, hayallere, düzeltmelere kaçmak mümkün değildi artık.

"Birinin çıkıp da, 'Seni taciz ettiğini nereden biliyorsun? Henüz süt çocuğu olduğun dönem hakkında nasıl böyle kesin konuşabilirsin? Söylediklerini kanıtlayabilir misin? Kanıt olmadan kimseyi suçlayamazsın' gibi itirazlarla beni gerçeğe inanmaktan vazgeçirmeye çalışabileceğinden korkmam gerekmiyordu artık. Böylesi itirazlardan hep korkardım, çünkü hafıza gerçekten de yanıltabiliyor insanı. Bu tür olayların kurbanı pek çok kişi iddialarını mahkemede geri aldı. Bunun nedeni de avukatların soruları yüzünden tereddüte düşmeleri ve bütün bu kâbusun hayallerinin bir ürünü olduğuna inanmak istemeleriydi."

"Garip ama seni böylesi bir durumdan kurtaran da baban oldu. Onunla yaptığın konuşma sayesinde bütün kuşkularından ve kendine karşı duyabileceğin güvensizlikten kurtulmuş oldun."

"Evet, ama bunu en çok sana borçluyum. Senin desteğin olmasa, babamla konuşmaya giderkenki güven duygum olmazdı. Sana anlattığım her şeyi, henüz ben ciddiye alamazken ciddiye aldın. Babamın yanındayken kendimi ve öykümü bir an olsun gözden yitirmedim. Şimdi gerçeği bütünüyle biliyor olmamı da bu tavra borçluyum. Acı bir gerçek bu, ama yine de verdiği acı, bitmez tükenmez bir şüphenin çektirdikleri yanında hiç kalıyor. Suçlulara yardım ederken kurbanları susturan bir toplumda, şüphelerden böylesi bir kurtuluşun oldukça özgürleştirici ve aydınlatıcı bir etkisi oluyor. Nihayet ayaklarım yere basmış gibi oldum."

"Niyetin esas olarak yardımseverlik değildiyse bile, babana da bir hediye vermiş olabilirsin. Görünüşün aksine, yüreğini muhtemelen oldukça rahatlattın. Çünkü televizyonda bu konudaki yayınları izledikçe, cinsel açıdan sana karşı takınmış olduğu tavrı da sor-

gulamaya başlamış olmalı. Karşısına eskisi gibi öfkeyle çıkmış olsaydın, korku ve savunma tepkisi gösterecek, kapılarını sıkı sıkı kapatacaktı. Neyse ki sakin bir şekilde konuşabildin. Acı çekmiş olduğunun yanı sıra bunu aşmış olduğunu da hissedebildi. Sen de, sana kötü niyetinden değil, cehalet ve kafa karışıklığından ötürü zarar vermiş olduğunu anlayabiliyorsun şimdi.

"Hayatındaki yanlış kararların sorumluluğunu kendin üstlenmiş olduğun için, bunların hesabını tutup da yaşlı birine çıkarmaya çalışmadın. Görünüşte her şeyi affedebilen yüce gönüllü biri rolünü oynamaya da kalkışmadın. Hiçbir şeyi olduğundan önemsiz ya da sevimli göstermedin. Yine de onu sevmiş olduğunu ve belki de hâlâ sevdiğini hissedebildi. Anlayışını da bu sevgiye borçluydun zaten. Tacizlere sessiz ve teslim olmuş bir tavırla katlanmaktan vazgeçmiş, karşısına yanılsamalardan arınmış ama aynı zamanda öfke de taşımayan, doğrudan, açık bir bakışla çıkan, dobra dobra konuşmayı göze alan büyük kızı, babanın da kendisini açmasını sağlamış oldu."

"Bu doğru. Eğer affetmeye hazır, ama içimde bastırılmış bir hınçla gitmiş olsaydım bunlar mümkün olamazdı. İçimdeki öfke ilk fırsatta patlayacak ve o noktadan itibaren kontrolü ele alacaktı. Onu hor gördüğümü açığa vuracaktım, o da otoriter baba rolüne sığınacaktı. İşin bu yöne dönmesi ihtimal dışı değildi, aramızdaki iletişim zaten yıllardır bu şekildeydi. Onu gülünç buluyor ve hor görüyor, ama ergenlik çağımda, beni tıpkı onun gibi bir şeyle etkileyebilen erkek arkadaşlar seçiyordum. İlişkilerimi de görünüşteki güçlerinin, tıpkı bir zamanlar babamınki gibi, görünüşten ibaret olduğunu anlayana dek sürdürüyordum. Ben, entelektüel sıvamın altında, duygusal açıdan hâlâ babasının sihirbazlıklarını ağzı açık seyreden küçük kız olarak kaldığım sürece naifliğimden yararlanabiliyorlardı.

"Tüm bilgilerime karşın, babamın karşısında eski öfkeme kapılmamış ve kendimi bir an için olsun kurban gibi hissetmemiş olmak beni şaşırttı doğrusu. Bunun nedeni, kendime konuşma ve mutlaka söylemeyi uzun süredir istediğim şeyleri söyleme iznini vermiş olmamdı belki de. İnsan kendini susmaya zorlamadığı ama aynı zamanda hislerine kapılarak da konuşmadığı zaman nefret şaşılası bir süratle ortadan kayboluyor. Onu yaralamaya, üzmeye, ona saldırmaya ya da başka bir şekilde acı vermeye ihtiyacım yoktu artık. Benim açımdan belirleyici önem taşıyan ve nihayet adlarını koyabilmiş olduğum olgulardan saptırmak istemiyordum konuyu.

"İçimdekileri dışavurabilme özgürlüğüm, huzurlu ve sakin olmamı sağladı. Ne başım ağrıyordu ne de başka bir şikâyetim vardı. Ben, bana kulak vermesini sağlayabildim, o da yaptıklarından pişmanlık duyabildi. Mazeretlere sığınmaksızın, cehaletinden ötürü üzüntü duyduğunu söyledi. Bu da bana yetiyor, en azından şimdilik. Yetişkin bir insan olarak babamla konuşabilmek ve bu sırada korku duymamış olmak hoş bir duyguydu aslında, bunu ilk kez yaşadım.

"Babamla yaptığım konuşmayı düşündüğümde, yaşına göre şaşırtıcı bir gelişim yeteneği göstermiş olduğunu itiraf etmem gerekiyor. Yıllar yılı ailemle, 'huzuru bozmamak' adına, geleneksel kalıplara uygun, yüzeysel bir ilişki sürdürmeye çalışmış ve bundan sürekli acı duymuştum. Çünkü bu yolla, benim için bu denli önem taşıyan insanlara ulaşabilmem asla mümkün olmuyordu. Bu kalıplaşmış güleryüzlülük takıntısından kurtulduğum an, babama ulaşabilmiştim."

"Bir anlamda babanı mücadeleye davet etmiş oldun ve itiraf etmek gerek ki o da bunu kabul etti. Bunu kabul edemeyen anne babalar da var. Ama kendimizi riske atmadan, karşımızdakinin nelere muktedir olduğunu öğrenemeyiz. Beklenmedik bir şey, ancak diyalog içinde ortaya çıkabilir. Belki de çıkmaz. Açıkmış görüntüsü veren ve çok iyi konuşan, ama sağlam kalelerini terk etmek durumunda kalınca paniğe kapılan pek çok insan vardır. Böylesi bir korunma olmaksızın varlıklarını sürdürebileceklerini düşünemezler. Neyse ki baban öyle biri değilmiş."

"Belki de babam aslında istisnai biri değil, ama birbirimizle konuşma çabalarımız bu kadar seyrek olunca bunu nereden bileceğiz? Ben de 30 yıl beklemedim mi? Biliyorsun, Vancouver'da yayımlanan *Empathic Parenting* adlı dergiye yıllardır aboneyim. Ebeveynleri, yeni doğanların, küçük bebeklerin ihtiyaçları ve çocuklara yönelik vahşeti önlemek için gösterilen çabalardaki en son gelişmeler konusunda bilgilendirme amaçlı bu dergiyi oldukça uzun bir süredir okuyorum. Oradan öğrendiğime göre, Colorado eyaletindeki Bouldern'da, kendilerine destek olmak amacıyla genç ebeveynleri ziyaret eden gruplar oluşturulmuş. İstatistikler, o yörede çocuklara yönelik kötü davranışların daha şimdiden oldukça azalmış olduğunu gösteriyor.

"Babamla yaptığım konuşmadan sonra, başka bir tür koruma

önleminin de bu konuda yardımcı olabileceğini düşünmeye başladım: Genç ebeveynlerin, kendi ebeveynleri ile konuşmaya teşviki. Bu konuşma, onlara suçlamalar yöneltmeye değil, kendi yeni deneyimlerini aktarmaya yaramalıdır. Çünkü bugün, yirmi yıl önce genelde bilinmediği söylenebilecek şeyleri biliyoruz. Bunları dinlemeye ve anlamaya hazır ve hatta buna sevinecek pek çok ebeveyn vardır mutlaka. Bu da torunları açısından büyük bir şans."

"Yani torunlarına daha candan bir ilgi göstereceklerini mi kastediyorsun?"

"Hayır, çoğu bunu zaten yapıyor. Torunlar söz konusu olduğunda, eğitme takıntısını ve kendi çocukluklarından kaynaklanan korkuları bir kenara bırakmış oluyorlar. Benim demek istediğim, genç ebeveynlerin, yetiştirilmeleri sırasındaki hatalı, hatta tehlikeli noktaları, işin içine öfke ve suçlamaları katmaksızın kendi ebeveynlerine anlatabilmeleri, bunların adını koyabilmeleri durumunda, aynı hataları kendi çocuklarında tekrarlama tehlikesinin azalacak olması. Günümüzde, 'yediğim tokatlar bana iyi geldi, hak etmiştim zaten' diyen ne kadar çok insan var hâlâ.

"Bu tür düşünceler, yetişkin insanların kendi ebeveynlerinden duydukları eski korkuyu, içlerinde değişmeden kalmış olan küçük çocuğun korkusunu dile getirir. Ebeveynin davranış ve düşünceleri onaylanır, suçlamalara karşı savunulur ve idealize edilir. Bunun sonucu da kendilerine uygulanmış vahşetin cahilce kendi çocuklarına aktarılmasıdır. Ama genç ebeveynler, kendi ebeveynlerini, çocukları olarak değil de, bilgili yetişkinler olarak ziyaret ettiklerinde, yetişkinler arasında bir diyalog kurulabilir. Bu, eski kalıba uygun ama bu kez rollerini değişmiş olarak, bir tarafın diğerine ders vermesi şeklindeki bir buluşma değil, iki neslin karşı karşıya gelişi olacaktır.

"İşte bu yüzden bu tür konuşmaları, çocuklara kötü davranılmasının önlenmesini sağlayabilecek bir fırsat olarak görüyorum. Ne kadar istesek de geçmişi değiştiremeyiz. Ama yaşananların bizde yarattığı sonuçları değiştirebileceğimize inanıyorum. Benim yapmış olduğum gibi korkup susmak gerekmeyecektir o zaman. En azından konuşmayı deneyip, neler olduğunu görebiliriz. Çocuklarımız henüz küçükken, hatta henüz doğmamışken bunu deneyecek olursak, onlara, 'büyüklerim sert ama adildi, attıkları tokatlara çok şey borçluyum' diyen ebeveynlerden daha iyilerine sahip olma fırsatı vermiş oluruz. Pek çok insan ileri yaşlarda bile, ebeveynlerinin

kendilerini susarak, köpürerek ya da anlayışsızlıkla yaralayabileceğinden korkar ve bu korkuya saplanıp kalır. Bu, hayatları boyunca bir engel oluşturabilir. Aslında artık küçük çocuklar olmadıkları için hiçbir tehlikenin söz konusu olmadığını kavradıkları anda engel ortadan kalkar. O zaman, yetişkin insanlar olarak, büyüklerinin suskunluğunun çoğu zaman çaresizliklerinin dışavurumu olduğunu fark ederler.

"Yaşlılar, her zaman değilse de genellikle, içinde yetiştikleri düşünce kalıplarında kısılı kalmışlardır, bunlardan destek alırlar. Bunun gözümüzü korkutmasına izin vermemeli, sinmemeliyiz. Önemli olan nokta, kendi ebeveynimizden korku duymadığımız zaman, çocuklarımız yararına özgürleşmiş olmamız ve eski vahşeti körü körüne tekrarlamak zorunda kalmamamızdır. Korkumuzu azaltabilir, hatta tümüyle ortadan kaldırabiliriz. Bunu bugün bizzat yaşadım. Şunu bir düşün: İnsanlık tarihinde çocuklara karşı kötü davranışın sonuçları incelenmemiştir. Bunların ne denli korkunç olduğunun yeni yeni farkına varıyoruz. Ama elimize değişiklik yapabilmeyi sağlayan araçları veren de bu işte. Son yirmi yıl içerisindeki keşifleri pratiğe geçirmek bize ve gelecek nesillere düşüyor."

"Ne demek istediğini anlıyorum. Bu sorun, doğum sonrası danışma merkezlerinde ya da hamile gruplarında ele alınmaya başlanabilir."

"Kesinlikle. Çünkü deneyimlerin gösterdiğine göre, hamile kadınlar böylesi konuşmalara pek ilgi duymuyor ve her şeyi kendi annelerinin yapmış olduğundan farklı yapacaklarına inanıyorlar. Halbuki çocuklarından, temelde sadece kendi özlem ve beklentilerini karşılamasını umuyorlar. Ancak çocuk doğduktan sonradır ki, kendi sıkıntı ve çaresizliklerinin düzeyini fark edebiliyor ya da her şeyin kendi beklentileri doğrultusunda gitmemesi durumunda gösterebildikleri tek tepkinin aşırı bir öfke olduğunu şaşkınlıkla görüyorlar. İşte nihayet bu noktada yardıma ihtiyaç duyuyorlar. Bu yardım kendilerine olabildiğince çabuk verilmelidir. Belki de en iyisi bunun danışma merkezlerinde yapılması, neden olmasın?

"Ama koruyucu bir önlem olarak, iyi örgütlenmiş bir bilgilendirme çalışması daha çocuk doğmadan önce başlamak zorundadır. Bu alanda pek çok çalışma yapılıyor. Hatta bebeklerin ihtiyaçları konusunda bilgi veren, eskimiş düşüncelerden tümüyle arınmış internet siteleri bile kurulmuş durumda. Bu yolla, hem bilgili bir ar-

kadaş çevresinden, hem de kendi geçmişlerinde bebeklerinin sözsüz olarak verdiği işaretlere içgüdüsel olarak sevgiyle yanıt vermelerini sağlayacak olumlu deneyimlerden yoksun gençlere ulaşmak mümkün olabilecek belki de."

Anika

Hiç değilse bir deneme

Anika'nın yıllar önce boşanmış olan annesi şimdi bir yaşlılar evinde yaşıyor. Kırkını hayli geride bırakmış olan ve Latin dilleri eğitimi sonrası Budapeşte'de bir lisede öğretmen olarak çalışan kızı, annesini ziyarete gelir. Annesi ile buluştuğu odanın, çocukluğuna ilişkin anıları canlandırmayacak "tarafsız" bir oda olmasına sevinir, hatta odanın kişiliksiz döşeniş tarzının annesinin karakterine uygun olduğunu düşünür. Eskiden de yaşadığı odalarda kişisel bir şey bulmak çok güçtü, bunun da nedeni annesinin odaları her zaman için başkalarına, ya kızlarına ya da hizmetçilere döşetmiş olmasıydı. Hayatı boyunca sık sık bakımı gereken bir çocuk gibi davranmıştı. Yaşlılar evinin kişiliksiz, soğuk havasından rahatsız olmuş gibi de görünmüyordu.

Anika'nın önceki ziyaretlerinde konuşmaları sadece annesi ile ilgili konularla sınırlı kalmıştı. Anika kendi hayatından hiç bahsetmemişti. Annesi bu konuda bir şey sormaz, Anika kendiliğinden anlatmaya başlayacak olursa da kendi şikâyetleri ile sözünü keserdi. Ancak bugün Anika kendine ilişkin konulardan bahsetmekte kararlıydı.

Alışılmış selamlaşma faslı bittikten sonra Anika söze başlar: "Biliyor musun anne, ben hep seni mutlu etmeye çalıştım. Hayatını, mutlu olabileceğin şekilde düzenlemeye çalıştım ama bunu asla başaramadım. Kendimi sürekli suçlu hissettim, sanki hep bir şey yapmak zorundaydım ama bunun ne olduğunu bilmiyordum. Bu da, hedefime ulaşamadığım için, sürekli bir baskıya, bitkinliğe ve kendimden hoşnutsuzluğa yol açıyordu."

"Kendi halimden seni sorumlu tuttuğum oldu mu hiç? Komünist yönetimden nefret etmemde ve babanın benden ayrılmasında hiçbir suçun yoktu ki. Bunlar hayatın zorluklarıydı."

"Hep zor koşullardan yakınırdın, ben de seni bunlardan kurtarmak, yaşam koşullarını değiştirmek ve daha mutlu olabileceğin bir

ülkeye göç etmeni sağlamak istiyordum. Ama senin kararsızlığın tüm çabalarımı boşa çıkardı. Yönetimden nefret ediyor, başka ülkelerde yaşamayı düşlüyor ama sonuçta yetişkin çocuklarından ayrılmak istemiyordun. Bu yüzden de aslında Budapeşte'yi terk etmeyi ciddi olarak düşünmüyordun. Göç planlarını ciddiye alan tek kişi bendim ve bu amaçla batıdaki insanlarla uzun bir mektuplaşmaya girişttim. Aslında gerçekleşmesi imkânsız bir çözüm uğruna kafa patlatıyordum."

"Niye imkânsızmış?"

"Senin sığınma, mutlu ve sıcak bir yuvaya sahip olma özlemini hiçbir kız çocuğu dindiremezdi. Böyle bir yuvayı yetişkin bir insan olarak kendin kuracağın yerde, ebeveynlik görevlerini bize, çocuklarına yükledin. Bunları yerine getirmek için sürekli çabaladık. Ama seni hiçbir zaman tatmin edemedik, çünkü aslında hâlâ çocukken yaşamış olduğun ve sonradan inkâr etmeye çalıştığın deneyimlerin acısını çekiyordun. Üstelik giderek artan bir şekilde."

"Söylediklerini anlayamıyorum doğrusu. Gerek büyüklerim gerekse kardeşlerim tarafından sevilirdim. Harikulade bir gençlik yaşadım."

"Bu doğru olamaz. Böyle olmuş olsa bu sevgiyi bana aktarmayı da becerebilmen gerekirdi. İnsanın kendisini iyi hissetmesini sağlamaları durumunda bu yanılsamalara karşı söylenebilecek pek bir şey yoktur. Ama bunların, genelde çocukların ödemesi gereken yüksek bir fatura çıkardıkları da olur. Senin de, birkaç yıldır yakanı bırakmayan panik tarzı korkular şeklinde ödediğin böyle bir faturan oldu. Gençken bunlara direnebiliyordun."

"Ne korkusu? Neler diyorsun öyle? Genç bir kadınken hiçbir korkum yoktu benim."

"Benim üzerimdeki iktidarınla telafi edebildiğin için."

"Ağır konuşuyorsun. Seni eğitmem gerekiyordu haliyle. Buna daha ilk günden başlamak gerekir, yoksa küçük despotlar olur çıkar çocuklar. Üstelik sen dik kafanla böyle bir eğilim gösteriyordun zaten. Nasıl davranılacağını, egoist olmayıp önce başkalarını düşünmek gerektiğini falan sana öğretene kadar epey ter döktüm. Ama zamanla bunları öğrendin ve terbiyeli bir kız olarak yetiştin. Bunun için bana teşekkür etmen gerekir, bu eğitim sana hayatta yardımcı oldu mutlaka."

Anika sesini özellikle alçaltarak konuşur: "Şimdi eğitim üzeri-

ne söylediklerine benzer şeylerle bana sık sık acı verdin, ben de aramızdaki uçurumu kapatacak hiçbir yol bulamadım. Ama bugün biliyorum ki, çocuklarına eğitim yöntemleri ile böyle anlamsız bir şekilde eziyet çektiren bir anne, zamanında kendisi eziyet görmüştür. Görev duygunun olduğunu ve bir anne olarak yanlış yapmamaya çabaladığını da biliyorum."

"Sana nasıl eziyet etmişim bakalım?"

"Eğer gerçekten bilmek istiyorsan sana bir mektup okuyabilirim. Analize başladıktan sonra sana çocukluğumda nasıl olduğumu sormam üzerine yazmıştın bu mektubu. Bu zamana ilişkin hiçbir anım yoktu. Mektup yanımda, okumamı ister misin?"

"Evet, oku bakalım."

"Mektup şöyle: 'Sen sekiz yaşındayken, lise öğretmeni olan bir komşumuzdan birlikte Almanca dersi alıyorduk. Bir gün ev ödevi olarak kısa bir metin yazmıştık. Komşumuz senin metnini överken, benimkine burun kıvırdı. Bunun üzerine sen, beni küplere bindiren bir şey söyledin. Eve döndüğümüzde patladım ve sana hayat boyu unutamayacağın bir kötek atma tehdidini savurdum. Masanın etrafında koşarak benden kaçmaya başladın. Peşinden koştuysam da sen daha hızlıydın, yakalayamadım. Bunun üzerine paltomu giyip sokağa fırladım. Akşam eve döndüğümde seni gözlerini bana dikmiş, bir köşede oturur buldum. Bu da sinirime dokundu. Ne yapmayı düşündüğümü sordun, ben de yatmaya gitmeni, sana ne ceza vereceğimi düşünmem gerektiğini söyledim. Ama kesinlikle okul müdiren ile konuşup ona akıl danışacağımı da ekledim. Sonunda yatmaya gittin sen de. Sabah uyanıp odana baktığımda, seni yatağında oturur ve yine faltaşı gibi açılmış gözlerle bana bakar buldum. Derhal sorularınla can sıkmaya başladın. Neler olacağını merak etmekten bütün gece gözüne uyku girmemiş olduğunu söyledin. Soruların her zaman olduğu gibi sinir bozucuydu, ben de artık okula gitmen gerektiğini söyledim. Bunun üzerine müdire ile karşılaşmaktan korktuğunu söyledin. Ben de bunu hak etmiş olduğunu, bunun adil bir ceza olduğu cevabını verdim. Sonraki on gün de seninle konuşmadım. Bu önlemin etkisi son derece olumlu oldu. Büyük bir değişim gösterdin. Arkadaşlarınla oyun oynamaya gitmiyor, evde benim yanımda kalıyordun. Zaten buna ihtiyacım vardı, çünkü bu sırada baban kendine bir sevgili bulmuştu ve ben kendimi yalnız hissediyordum. Bu olaydan sonra seninle aramızda bir sorun çıkmadı.'"

"Mektubu unutmuşum ama olayı gayet iyi hatırlıyorum. Benim sana değil, senin bana eziyetin söz konusuydu. Beni cevaplayamayacağım sorularla bombardıman ediyordun. Söylediğin şey beni ağır yaralamıştı ve seni en iyi nasıl cezalandıracağımı gerçekten bilmiyordum."

"Ne demiştim peki?"

"Hatırlamıyorum."

"Benim tarafımdan yaralanmış değil de, öğretmenimizin sözüne alınıp öfkeni benden çıkarmış olman mümkün değil mi?"

"Bilmiyorum. Babamın beni liseye göndermemiş olmasının acısını çekiyordum, komşumuzun sözleri de beni utandırmış ve küçük düşürmüştü."

"Beni yetiştirirken, senin deyişinle 'asil bir karakter edinmem' amacıyla her şeyi doğru yapmaya gayret gösteriyordun. Ama bilincinde olmaksızın, birikmiş duygularını bana boşaltmak zorundaydın. Bana duyduğun öfkenin gerisinde nelerin yattığını hiçbir zaman bilemedin. Mektubun, şu yaralayıcı olduğunu iddia ettiğin sözlerimin ne olduğu konusunda hiçbir bilgi içermiyor. Tıpkı Kafka'nın *Dava*'sındaki gibi, suçumun ne olduğunu öğrenemiyorum. Belki de hiçbir şey söylememiştim, zaten buna gerek de yoktu. öğretmenimiz bir şeyler söylemişti ya. Ama ona öfkelenmeyi göze alamazdın, alsan bile bunu dışavuramazdın. Buna karşılık öfkeni benden çıkarabilirdin. Bu yüzden de beni saldırgan olarak niteledin, tıpkı çocukluğunda babanı ya da erkek kardeşini de böyle görmüş olabileceğin gibi. Sana, üzerimde neredeyse sınırsız bir iktidar sağlayan katı bir eğitim taraflısı olduğun için de ceza olarak dayak atmayı düşünürdün.

"Sorunlarını bu yolla 'çözmeyi' ben sekiz yaşına gelene kadar sürdürebildin. Ancak anlaşılan bu yaştan itibaren ben dayaktan kaçabilmeye başladım. Ruhsal baskıdan kurtulamadım ama. Beni şüphede bıraktın, tek kaçış yerim olan okula ihbar edeceğine ilişkin tehditler savurdun. Üstelik bütün bunlar, ne olduğunu tam olarak bilmediğim suçlarım yüzündendi. Böylelikle bende sürekli bir suçluluk duygusu yarattın. Bilmeden ve istemeden de olsa sürekli seni yaralayan şeyler yapmakta olduğum korkusuna kapılmıştım. Bu yüzden de neleri yapmamam gerektiğini öğrenmeye çalıştım, ama bu konudaki sorularım bile seni sıkıyordu. Mektupta da yazmış olduğun gibi, bakışlarım huzurunu kaçırıyor, öfkenin asıl nedenini

anlamaya çalışmam ayıp kaçıyordu. 'Suç'umun ne olduğunu sorduğumda bile kötülük yaptığım hissine kapılıyordum, bana doyurucu bir cevap vermediğin için. Açıklığa duyduğum ihtiyacı da, sen buna katlanamadığın için, bir tehditmiş gibi algılıyordum. Bunun da çeşitli komplikasyonlara ya da bir felakete yol açması kaçınılmazdı tabii ki.

"İlişkiyi aşırı derecede germemenin tek yolunun susmak, duygularımı dışavurmamak olduğunu düşündüm uzun süre. Seninle geçinmek için en iyi yöntem buydu. Ama diğer insanlarla kurduğum ilişkilerde gördüm ki, herkes sorularıma garip tepkiler göstermiyor. Hatta bundan memnun olan insanlara da rastladım. Böylece de çekingenliğimi yavaş yavaş üzerimden atmaya başladım. Ancak yolum uzun ve acılıydı. Sorularına kulak tıkanmayan çocuklar böylesi yollardan geçmek zorunda kalmaz genellikle."

"Ben de ağzımı açamazdım, itaat etmekten başka seçeneğim yoktu."

"Buna hiç şaşmam. Eğitimde ana kuralın 'söz gümüşse sükut altındır' olmuştu. Susmak zorunda olmak, bütün enerjimin, güvenimin ve sevme yeteneğimin önünde engeldi. Şu kendine yardım kitaplarının hepsinde kişinin kendini sevmesi gerektiği yazar. Ama daha küçük yaşta, ilişki kurma, gerçeği arama ve anlama çabalarının annesi tarafından sıkıcı, rahatsız edici hatta tehlikeli bulunduğunu gören biri kendini nasıl sevebilir?

"Böyle biri bu deneyimin etkisinden kurtulamaz ve farkında olmaksızın, başkaları ile iyi geçinebilmek için kendi ihtiyaçlarını bastırması gerektiği düşüncesine kapılır. En doğal dürtülerin sesini keser. Kendini sevme tavsiyesine uymaya kalkacak olursa da seveceğinin kim olduğu gibi bir soru çıkar ortaya ilk olarak. Kendisinin kim olduğunu bilmez, çünkü özünün ancak çok küçük bir parçasını tanır.

"İnsan kendini annesinin gözlerinde tanımaya başlar. Fransızca' da 'şahane' anlamına gelen ve 'mère' (anne) ile 'veille' (uyanık) sözcüklerinden oluşan 'merveille' bunu ifade eder. Ama hakkımda düşündüklerinin damgasını taşımayıp da gerçekten bana yönelik olan tek bir bakışını bile anımsamıyorum. Bakışını, sanki içimden geçermiş gibi arkamdaki bir şeye yönelik olarak hatırlıyorum."

"Bense annemin tek bir bakışını bile hatırlamıyorum. Dükkânda olmadığı zamanlar babamla ilgilenirdi zaten. Biz çocuklara hiz-

metçiler bakardı, onlar da o kadar sık değişirdi ki, biri bile gözümün önüne gelmiyor."

"Bu, beni niye aslında hiç algılamamış olduğunu açıklıyor belki de. Senin ne şekilde davrandığından bahsetmemin amacı, seni yaralamak değil, hayatımızı daha iyi anlayabilmek. Mektubunda, uzun süre farkına varmadığım bir açıklama gizliydi. Mektubun ne demek istediğini bütün sonuçları ile kavrayabilecek cesareti bulabilmem için pek çok sevimsiz şeyin yaşanması gerekiyordu. Mektubun, beni senin hayatındaki rolüme nasıl programladığını gösteriyor: 'Anika, eğer beni depresyonumla yalnız bırakıp arkadaşlarınla keyif çatacak olursan, bu, kötü ve egoist bir kızsın demektir. Bana acı çektirdin ve ağır bir cezayı hak ettin. Ama eğer bundan sonra sürekli olarak sadece benim iyiliğimi düşünecek, dertlerimi ve ayrıca küçük kardeşlerinin de sorumluluğunu üstlenecek olursan bu cezadan kurtulabilirsin.'

"Mektubun son kısmı, boyun eğmiş olduğumu gösteriyor. Senin eğitim ilkelerinin içime ne denli işlemiş olduğundan yakın zamana kadar bihaberdim. Bunları öylesine benimsemişim ki, hep aynı tarzda oyuna getirildim: Bende acıma duyguları uyandıran ya da bana kendisini yaralamış olduğum suçlamasını yönelten biri oyunu kazanmış sayılırdı, artık elindeydim. Yağcılığa duyarsız, ikiyüzlülüğe karşı ise özellikle tetikteydim, ama acıma ve suçluluk duygularım beni tümüyle savunmasız bırakıyordu. Başkalarının sefaletinin nedenini sürekli kendimde arıyor ve başkalarının iyiliği konusundaki çabalarımı dur durak bilmeksizin yoğunlaştırıyordum. Ancak karşımdakinin bir çatışmaya girebilecek denli güçlü ve samimi olduğuna inandığımda kendimi savunmayı becerebiliyordum.

"Açık ve korkusuz bir şekilde düşünmeyi daha önce başarabilmiş olsaydım, farklı bir hayatım olurdu. Halbuki uzun bir süre tıpkı sekiz yaşındaki gibi davrandım: Seninle sabırla ilgilendim, seni nihayet mutlu ve hoşnut olarak görmek istiyordum. Otuz yıl boyunca, kimi zaman büyük fedakârlıklarda bulunarak, gerçek duygularımı gizleme ve sağlığımı tehlikeye atma pahasına da olsa, bu hedefi güttüm. Bütün bunları, seni azap veren korkularından kurtarıp nihayet huzur içinde yaşayabilmek için yaptım."

"Hayatında bana böylesi önemli bir yer vermen biraz abartılı olmuyor mu? Senin gözünde özel bir önem taşıdığım hissine kapıldığım olmadı hiç."

"Tabii ki başka etkiler de vardı. Ama şimdi ikimizin ilişkisinden bahsediyoruz ve herkesin hayatında annenin önemli bir rolü vardır. Her zaman bir hizmetçimiz oldu ama sen beni hep kontrol ederdin. Ben de sonunda beni seveceğini umarak istediğin her şeyi uslu uslu yerine getirdim. Hayatımın merkezi sendin. Bunu sana hiç söylemedim, sen de belki hiç fark etmedin. Ama durum böyleydi işte.

"Fransa'da geçirdiğim son tatilimde televizyonda 'Arte' kanalında, mesleği dört yıl önce bırakarak, iki çocuğu ile birlikte dini bir topluluk içinde iddiaya göre mutlu ve doyumlu bir hayat sürdüren eski bir fahişe ile yapılmış bir röportaj seyrettim. İkiz kardeşinin on yaşında iken ağır bir hastalıktan ölmüş olduğunu söyledi. Fahişeliği, kendisinin değil kardeşinin ölmüş olmasının cezası olarak görüyordu. Bu anlaşılır bir şeydi, ama yine de kardeşinin ölümü için neden kendisinin cezalandırılması gerektiği sorusu açık kalmıştı.

"Yanıt annesinden geldi: Gülümseyerek, 'Kızımın ölümünden sonra, Tanrı meleğimi alıp şeytanı burada bıraktı, derdim,' dedi. İşte buydu açıklama. Kızı belki de bunu bir kez bile fark etmemişti, gerçek fazla acıydı. Ama anne tarafından böylesi bir reddediliş genç kadın için cehennem azabı olmuş olmalıydı. Annesini sevdiği için vahşetini görmemesi gerekiyordu."

"Seni hiç sevmemiş olduğumu mu düşünüyorsun? Belki erkek kardeşinden daha az sevmişimdir. Babam erkek bir torun istiyordu, bu yüzden de senin doğumun, itiraf etmeliyim ki, benim için bir hayal kırıklığı olmuştu."

"Bunu hissetmiş olabilirim. Ama benden nefret edildiği duygusuna kapılmış olduğumu söyleyemem, sadece sürekli bir güvensizlik duygusu içindeydim. Bana karşı neler hissettiğini hiçbir zaman bilemedim. Yönlendiriliyor olduğum duygusu hâkimdi, beni nihayet sevebilmen için olduğumdan başka türlü olmam gerektiğine inanıyordum. Bana gösterdiğin sertlik aslında doğana uymuyordu, muhtemelen babanı taklit ediyordun farkında olmaksızın. Benim irademi kırmaya çalışırken kendi kırılmış iradeni yeniden güçlendirebiliyordun. Babanın sana çektirdiklerinin çoğunu, iktidar hırsını, anlayışsızlığı, benim üzerimde uyguladın. Görmeye yanaşmıyordun ama bana karşı takındığın tavır, büyükbabamın sana karşı takınmış olduğu tavrın aynısıydı. Bakıcın haline dönüşmemi engelleyebilmiş olsaydım yönlendirmelerinden kendimi kurtarabilirdim belki de."

"Sınıf birincisi olduğum halde, liseye gitmeme izin verilmedi. Bu da bana acı vermişti. Bana yasaklanmış bir şeyin sana açık olmasını kıskanmıştım. Almanca öğretmenimizin önünde küçük düşmemden sonra sana duyduğum öfkeye bu kıskançlık da karışmıştı herhalde. Yine de eğitimine hep destek oldum."

"Bu doğru, bunun için müteşekkirim sana anne. Eğitimim açısından baktığımda, senin hep arkamda olduğunu hissetmişimdir. Bu anlamda iyi bir anneydin. Belki de kendi yetersiz eğitiminin verdiği acı, varlığına izin verdiğin, bilicinde olduğun tek acıydı da ondan. Böylece beni benzer bir duruma düşmekten koruyabilmiştin. Çocukluğundaki diğer yoksunluk ve aşağılamaları ise öylesine bastırmıştın ki, acısını benden farkında olmaksızın çıkarıyordun. Böyle olduğu mektubundan anlaşılıyor."

"Ne demek istiyorsun?"

"Birbiri ardına doğan 12 çocuğun en küçüğü olarak, anne ve baban tarafından ihmal edilmiş ve iki ağabeyinin cinsel tacizine maruz kalmış olabileceğini tahmin ediyorum."

"Bunu sen nereden bileceksin?"

"Dediğim gibi, bu benim tahminim. George dayımın beni taciz etmesine göz yumuşunu da açıklıyor bu. Sanırım küçüklüğünde seni taciz edilmekten, özellikle de örtük olarak gerek o zamanlar, gerekse şimdi oldukça yaygın olan cinsel tacizlerden koruyan kimse yoktu. Seni koruması gereken annen, 16 yaşında evlendirilmişti ve doğum ya da düşük yapmadığı zamanlarda, dükkânda işe koşuşturmaktaydı. Ağabeylerin için cinsel arzularını tatmin etmenin en kolay yolu, kız kardeşlere yönelmekti."

"Bu benim de aklıma geldi, ama o zamanlar böyle şeyleri düşünmeye bile izin verilmezdi."

"Aynen öyle. Kurbanlar, konuşmak şöyle dursun, 'böyle şeyleri düşünmemeli' bile. Bu yüzden de kendilerine her şey yapılabilirdi. Cinsel tacize uğramaları bir yana, bunun için utanması gereken de onlardı. Bu koşullar altında, kendilerine yapılanları bastırmış olmalarına şaşmamak gerek. İnsan olarak görülmemenin, bir nesne gibi kullanılmış olmanın utancı, insanın ne olursa olsun üzerinden atmak istediği eziyet verici bir duygudur. Genç bir kadınken bu acı anıları kafandan uzaklaştırabiliyordun. Öksüz çocuklara yardım ediyordun ve onların sana duydukları hayranlık, kötü ruhları uzaklaştırmanı sağlayacak gücü veriyordu sana. Yaşlandıkça ara ara pa-

nik türü korkulara kapılmaya başladın. Bunlar bir yandan öykünün üzerindeki tülü kaldırırken bir yandan da yeni bir tül örtüyordu. Çünkü kendisinden korktuğun kişiler artık ağabeylerin ve baban değil, başka insanlardı."

"Belki de haklısın. Bunu kendime itiraf etmekten kaçındıysam da, çocukken acı çektim. Kendimden utanıyor ve başıma gelenlerin, kötü bir insan olmamın sonucu olduğuna, her şeyin kendi suçum olduğuna inanıyordum."

"Evet, bu suçluluk duygusundan nihayet kurtulabilmenin yolu da hepsini bana yüklemekti. Küçük yaştan itibaren, nedenini bilmediğim korkularının suçunu üstlendim ve seni ne olursa olsun bu korkulardan kurtarmayı arzu ettim. Çocukluğundaki sorunları reddederek üzerime ağır bir yük aktarmıştın. Üstelik, daha o yaşta beni pratik olarak kardeşlerimin annesi durumuna getirmiş, onların sorumluluklarını da bana yüklemiştin."

"Bugüne dek seni bu kadar iyi yetiştirmiş olmaktan ötürü gurur duyuyor, başarılarını kendi başarılarım olarak görüyordum. Şimdi sen tutmuş bunların yanılsama olduğunu söylüyor, bu sevincimi de elimden alıyorsun. Yine de ağabeylerimin tacizlerini gündeme getirmen beni ilginç bir şekilde rahatlattı. Bana yönelttikleri vahşetle hep yalnız başa çıkmak zorunda kalmıştım. Kız kardeşlerimle de bu konuda hiç konuşmazdık. Herkes utancını sessizce bir başına taşırdı."

"Ağabeyini bana bakıcı yapma fikrine kapılmanın nedeni de bu olabilir ancak. Başından geçenleri benim doğumumdan önce birilerine anlatmış, ağabeylerinin ve belki babanın da saldırılarının sana ne kadar acı vermiş olduğunun bilincine varmış olsan, beni henüz küçük bir bebekken ağabeyinin ellerine ve keyfine teslim etmezdin. Bilincine varmış olduğun tecrübelerin buna izin vermezdi. Ama bilincinde olmadığın, bastırılmış anıların, beni de aynı kaderin eline itmene ve tehlikeleri, bir zamanlar kendin için yapmış olduğun gibi, önemsememene yol açtı. Ağabeylerinin ilk cinsel deneyimlerini, henüz küçük bir kızken seninle yaşamış olduklarını kimseye anlatmadın mı gerçekten?"

"Hayır. Üstelik ben büyüdükten sonra da sürdü bu. Bunu nasıl anlatabilirdim ki? Ayrıca kime açılabilirdim? Ailemizde böyle şeyler konuşulmazdı."

"Evet, konuşmak yasaktı ama eylem serbest. Söze dökülemeyen, dilsiz eylemler. Her şeyi, ne pahasına olursa olsun, unutmak is-

temiş olmana şaşmamak gerek. Bu bastırmanın hayatını nasıl etkilediğini hiç düşünmedin mi?"

"Hayır. Her şeyi unutmayı başardım ve buna seviniyordum."

"Peki bu unutuşun bedelini çocuklarının ödediğini hiç düşündün mü?"

"Hayır. Ayrıca buna şimdi de tamamen ikna olmuş değilim. Bu senin bakış açın ama başka açılar da var. Ancak sen fikirlerine öylesine saplanmış görünüyorsun ki, seninle bu konuda tartışmaya girmek anlamsız. Kavga etmeye niyetim yok. İnsanın dünyayı değiştirebileceğine inanmıyorum. Sen ütopyaların peşindesin."

"Dünyayı değiştirebileceğime inanmıyorum, hatta tek bir insanı bile. İnsan yalnızca kendini değiştirebilir, o da ancak isterse. Ama ebeveynler, çocuklarına kendi sahip olduklarından daha iyi fırsatlar vermek isterlerse, bunun en iyi nasıl yapılabileceğini bulma şansları bugün eskiye oranla daha yüksek. Örneğin kırk yıl önce çocuklara dayak atmak gayet normaldi. Bu, bugün hâlâ var, ama hem artık o kadar yaygın değil, hem de bunu yapanların vicdanı eskisi gibi rahat değil. Bu bile bir ilerleme.

"Önceleri, eski bir eğitmen ve çocuk bakımı üzerine bir el kitabının yazarı olarak bu gelişmelerle ilgileneceğini düşünmüştüm. Ama sen de kendi döneminin insanısın ve ebeveyn-çocuk ilişkilerini ciddi bir biçimde sorgulamaya kalktığında, kendi korkularının ortaya çıkması tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktın sanırım. Öyle ya, hayatta sözünü geçirmeye çalıştığın ilk varlığın, baban ve ağabeylerinle ilişkinde bu söz konusu olamayacağı için, küçük bir bebek olan ben olduğunu fark edebilirdin. Bu da acı olurdu. Bu acıyı istemediğini, bunu kaldıramayacağını düşündüğünü görebiliyorum şimdi.

"Ama bu konuşmayı yapabilmiş olmamız, beni dinlemiş olman, eğer doğumumdan önce bir bebeğin gerçek isteklerinin neler olduğu konusunda daha iyi bilgilendirilmiş ve eğitim konusundaki eski görüşler tarafından yanlış yöne sürüklenmemiş olsan, iyi bir anne olmuş olabileceğini gösteriyor. Her şeye rağmen bana çok iyiliğin de dokundu, yoksa bugün burada olmazdım. Görüşlerimiz genellikle farklı da olsa, konuşabildiğimiz için mutluyum."

Annesinden ayrıldığında üzgündür Anika. Annesine bir şeyler açıklayabileceği, ona kendisi hakkında bir şeyler "öğretebileceği" şeklindeki çocuksu umudun hâlâ içinde yatmakta olduğunu fark et-

miştir. Annesinin zaman zaman ilgili ve konuşmaya katılmaya hevesli görünmesi, Anika'yı, eski yönteme dönerek annesine, heba olmuş hayatı için kendisine acıdığını göstermeye itmişti. Ama sonradan, yetişkin Anika, tüm çabalarının hiçbir şeyi değiştirmediğini fark eder. Ağabeyleri söz konusu olduğunda annesi biraz canlanır gibi olmuştur, ama kızının kaderi, tıpkı eskiden olduğu gibi, pek ilgisini çekmemişti. En önemlisiyse, Anika'nın ona anlatmaya çalıştığı bağlantıları anlamaktan açıkça korkmasıydı. Kendi düşüncelerinin çerçevesi içine kısılıp kalmıştı ve yaşlılığında burada rahat ediyor gibiydi. Anika da, bunu daha fazla kurcalamanın bir anlamı olmadığını kabul eder.

Helga

Gözyaşı ticareti

Kırkına yaklaşmakta olan Helga, Los Angeles'ta yaşayan ve orada çalışan bir sosyal danışman. Sekiz yıl önce bir psikolojik terapi programına başlamak amacı ile bir merkeze başvurmuş ve kendisine gönderilen belgelerde yıllar sürebilecek bir bekleme süresinin göze alınması uyarısı bulunduğu halde yönetici ile yaptığı bir ön konuşma ardından programa hemen kabul edilmişti. Programa bu kadar çabuk dahil edilişi ve yöneticinin, güzelliğine ilişkin imalı sözleri, her ne kadar gururunu okşadıysa da içine bir kurt da düşürmüştü. Yine de bu güvensizlik duygularını pek kaale almadı. Erkek arkadaşından ayrıldıktan sonra kendini çaresiz ve bir yaşındaki kızı ile yalnız başına bırakılmış gibi hissediyordu. Bu yüzden de, merkezde söz sahibi bir erkeğin hoşuna gitmiş olmaktan hoşnuttu. Ama en çok terapiye bir an önce başlayabilecek olmaktan ötürü sevinçliydi, çünkü uyku ilacı bağımlılığı vardı.

Tedavinin haftalarca süren ilk aşamasında çok gözyaşı döktü. Bu ağlamalar sırasında terapisti neredeyse hiçbir şey söylemiyordu ama anlattıklarını dinleyen birinin varlığı Helga'ya iyi gelmişti. Terapi programına başlarken, korkuları ile başa çıkamaması durumunda her zaman telefon edebileceği söylenmiş, Helga da bu imkânı birkaç kez kullanmıştı. Böyle anlardan birinde terapistini evde bulamadı. Telefonu açan karısı, sorulmadığı halde kendi dertlerini anlatmaya başladı. Diğer şeylerin yanı sıra, kocasının, genç kadın hastalarının kendisine olan bağlılığını cinsel oynaşmalar şeklinde sömürdüğünü, kendisini ihmal ettiğini ve sürekli olarak aşağıladığını anlattı.

Helga, konuşmayı olabildiğince çabuk bitirdi, çünkü kurtarıcısına yönelik "iftiralar"ı duymak istemiyordu. Bugün dönüp baktığında, bu açıklamalardan şaşkınlık bile duymamış olduğunu kabul ediyor. O dönemde terapiye inancı tamdı ve kadının sözlerini, daha genç kadınlara yönelik imrenme ve kıskançlığının bir ifadesi şek-

linde yorumlamıştı. Bu telefon konuşmasını kendisine anlattığında terapisti, ne kızmış ne de şaşırmış gibiydi. Son derece sakin bir şekilde, karısının alkolik olduğunu, öyküler uydurduğunu, sarhoş olduğunda ağzından çıkanı kulağının duymadığını söyledi. Aşırı derecede kıskanç ve sahiplenici biriydi. Haline üzülüyor, otuz yıllık evlilikten sonra kendisini terk etmek istemiyordu. Tek umudu, hem ona hem de kendisine zarar veren içkiyi bırakması idi.

Helga, bu telefon konuşmasını uzun süre unuttu, terapisti ile cinsel ilişkiye girdikten sonra bile aklına getirmedi, söylediği her şeye inanmayı, onun tarafından seçilmiş olduğunu ve sevildiğini sanmayı sürdürdü. Bu, kendi gözündeki değerini öylesine artırdı ki, birkaç hafta boyunca bundan sarhoş olmuş gibiydi. Ancak daha sonra, terapistinin başka kadın hastalarla da ilişkisi olduğunu öğrendi ve ilk kez sömürülmüş ve aldatılmış olabileceğini düşünmeye başladı. Düşüncelerini, kendisi gibi terapi programına devam eden Barbara'ya açtı, o da bunları hemen ortak terapistlerine aktardı. Bunun üzerine terapist, Barbara'ya Helga'nın kendisine yazdığı gizli mektupları göstererek gayet soğukkanlı biçimde, Helga'nın "psikotik" rahatsızlıklarından dem vurdu ve anlattıklarının tümüyle hastalığının dışavurumu, hayal ürünü şeyler olduğunu iddia etti. Şayet karşısındakini baştan çıkarmaya kalkmış biri varsa, o da Helga idi; şimdi de reddedilmiş olmanın intikamını almaya çalışıyordu.

Helga'ya karşı ise terapist, suçlanmasına neden olabilecek hiçbir şey yapmamış samimi bir insan görüntüsünü korumayı sürdürdü. Helga da bunu kabullenmeye dünden hazırdı. Böylesi mükemmel bir sahtekârlıkla daha önce karşılaşmamış olduğundan, terapistinin karakterindense, kendinden, kendi aklından ve hafızasından şüphelenmeye başladı. Helga, cinsel sömürülüşünden ilk kez bahsettiğinde Barbara son derece hiddetlenmiş gibiydi; ancak daha sonra değişmiş, inanmak istememiş hatta Helga'yı yalancılıkla suçlamıştı. Bu Helga'nın kafasını iyice karıştırmıştı. Terapistin Barbara'ya tamamen çarpıtılmış bir öykü anlatmış olabileceği önceleri hiç aklına gelmemişti.

Terapist, Helga'nın "atağı" sırasında kendisine sabırlı bir şekilde "eşlik etmeye" ve "paranoid sanrılar"ını tedaviye de hazırdı ayrıca. Bu da, birlikte yaşamış oldukları cinsel deneyimlere ilişkin anıları silme ya da başka türlü yorumlama çabası şeklinde sürdü. Helga, duygulanarak, bu ilgiyi bir süre kabullendi. Ancak terapis-

tin, "fantaziler"ini başkalarına anlatmaya devam etmesi halinde kendisini, iftira nedeniyle dava etmekle ve bir kliniğe kapattırmakla tehdit etmesinden sonradır ki, Helga bu duruma düşen ilk kadın olmadığından şüphe etmeye başladı.

Bu noktada terapistin karısı ile yaptığı telefon konuşmasını hatırladı ve onun aslında kendisini uyarmak istediğini kavradı. Anlaşılan bu adam karşısındakini sindirme konusunda uzmandı. Bunu geç fark etmişti gerçi, ama yine de iş işten geçmiş değildi. Beyninin daha fazla yıkanmasını engelleyebilirdi. Terapistinden ayrıldı. Kafa karışıklığının yatışması ve ağır bedensel şikâyetlerinden kurtulması ise zaman aldı. Ensest yaşanan aileler konusunda deneyimli bir sosyal danışman ve terapist olan Brigit, terapistinin verdiği hasarla başa çıkma konusunda Helga'ya yardımcı oldu.

Bugün Helga terapistin, erkek ya da kadın, hastalarını tehditlerle korkutabilmesinin ve bağımlı kılabilmesinin nedeninin, terapiye sadece kolay sindirilebilen ve şüpheye düşürülebilen kişileri kabul etmesi olduğunu düşünüyor. Kendisininki gibi vakaların çoğunda kurbanlar, kendilerini tıpkı bir ilaç gibi etkileyen beyin yıkamanın etkisinden kurtulamazlar. Bunları kendi yaşamamış olsa, böylesi bir köleliğin günümüzde mümkün olabileceğine asla inanamayacağını söylüyor Helga. Ne yapacağını tam olarak bilmez bir halde bir kez daha Barbara ile konuşmayı denemişse de bundan bir sonuç alamamış. Sanki Barbara, varsayım şeklinde bile olsa, terapistin onayını almamış hiçbir düşüncenin kafasında yer almasına izin vermiyormuş. Bu baskıdan dehşete düşen Helga, bütün bunları Brigit'e anlatabiliyor olmaktan memnundu.

Brigit üzgün bir şekilde "Biliyorsun, yönlendirilen bir beyin, kapandan kurtulmak için vakit çok geç olana kadar, kendisine verilen zararları iyilik olarak algılayabilir," diye söze başladı. "Ancak sen, bunun her şeye rağmen mümkün olabileceğini gösteren bir örneksin. Ama bu aynı zamanda, hastasının aklını kaçırması pahasına, olguları ustaca çarpıtan terapistlerin var olduğunu da gösteriyor. İçten pazarlıklı, çıkarcı terapistler açısından bu tehlikeli değil, rahatlatıcı bir durum tabii. Psikotik bir kadının ifadesine mahkemede kimse inanmaz çünkü."

Helga kızgınlıkla yetinmedi. Başından geçenler, başkalarının kolay kandırılabilirliğiyle alay etmek şöyle dursun, buna yukarıdan bakmasına bile engeldi. Öte yandan deneyimlerini, nasıl olup da bu

denli uzun bir süre durumunu doğru değerlendirmeyi beceremediğini anlamak amacıyla kullanmak da istiyordu.

Brigit'in terapi seansları sürerken, Santa Barbara'da, on yıl önce Peru'ya göçeli beri görmediği en iyi kız arkadaşı Michelle ile karşılaştı. Başından geçenleri ona aktardıysa da, henüz bunların yarattığı şokun etkisi altında olduğu için tümüyle açılabilecek durumda değildi. Mektup yazmaya söz verdi ama Michelle daha çabuk davrandı:

Sevgili Helga,

Santa Barbara'daki karşılaşmamızda bana, son on yılda başından geçenleri anlatan bir mektup yazacağını söylemiştin ama aradan altı ay geçmiş olmasına rağmen sesin soluğun çıkmadı. İlişkinin tekrar kopmasını istemediğimden ben sana yazmaya karar verdim. On yıl önce Peru'ya göçtükten sonra seni çok özlemiştim. Sonra işime daldım ve orada bana senin kadar yakın bir kadın arkadaşım olmayışına alıştım. Yanıtların kısa ve biraz baştan savma gibiydi. Aramıza giren bu soğukluğun nedenini anlayamadım. Ya gitmeme kızmış ya da yeni yakın arkadaşlar edinmiş olduğunu düşündüm ve nedenini sana sormadım.

Ancak şimdi, dönüşümden sonraki şu son karşılaşmamızda, terapistinin seni sevdiğin ve güvendiğin diğer insanlardan izole etmiş olduğunu anlattın. Şimdi her ne kadar işin iç yüzünü anlamış ve Brigit'i bulmuş olsan da, hâlâ o adamın etkisinden tam anlamıyla sıyrılamamış gibisin. En azından benim edindiğim izlenim böyle. Söylediğin her sözcükte o şarlatandan kurtulmuş olmanın getirdiği rahatlamayı fark edebiliyordum ama yine de öfke ve hıncını tüm şiddetiyle hissetmeye hâlâ cesaret edemez gibiydin. Kendine çok hâkimdin, başından geçen korkunç olayları sakin bir sesle, hatta kimi zaman gülerek anlattın bana. Ben de hâlâ bu olaylardan kısmen etkilenmemiş olarak kaldığın izlenimini edindim. Sanki bütün bunları çekmek zorunda olan kişiden oldukça uzak duran biriymişçesine konuşuyordun.

Seni sıkıştırmak istemedim, bu travmanın üstesinden gelebilmek için daha uzun zamana ihtiyacın olduğunu düşündüm. Şimdi nasılsın? Seninle konuşmayı çok istiyorum ama sen buluşmamızı isteyene kadar bekleyeceğim. Eskiden birbirimizle çok iyi anlaşır-

dık ve bunun şimdi de böyle olmaması için hiçbir neden göremiyorum. Bu konu hakkında ne düşündüğünü yaz eğer mümkünse.

Yürekten sevgiler,
Michelle

Sevgili Michelle,

Şimdiye kadar yazamadım, kusuruma bakma. Sözümü unutmamıştım ama kafamı toparlayabilmek için şu altı aya ihtiyacım vardı. Nihayet yazabilecek duruma gelmiştim ve senin mektubun gelmemiş olsaydı bile kaleme sarılacaktım. Sıkı dur, uzun bir mektup okuyacaksın.

Nereden başlamalı? Benim için ne anlam taşıdığını ve arkadaşlığının gözümde ne kadar değerli olduğunu bilirsin. Bana anlaşıldığım ve olduğum gibi kabul edildiğim hissini senden daha fazla veren hiç kimse olmadı. Ayrıca sana ne kadar güvendiğimi ve senin açıklığının ve dürüstlüğünün benim için ne kadar önemli olduğunu da bilirsin.

On yıl önce Peru'ya göç ettiğinde benim için sanki ölmüştün. Bu sana herhalde garip geliyor. Tabii ki ulaşılmaz değildin, sana mektup yazabilirdim. İlişkimizi sürdürebilmek için senin sevgi dolu mektuplarını yanıtlamam yeterliydi. Ama yapamadım. Gerçi dostça şeyler yazıyordum ama sanki senden ebediyen ayrılmışım hissine kapılmıştım. Bunu uzunca bir süre anlayamadım.

Bütün terapi boyunca aramakta olduğum anahtarı ancak altı ay önceki ilk karşılaşmamızdan sonraki dönemde bulabildim. İlk olarak Brigit'in dikkatini çekti senin hakkında hiçbir şey anlatmamış olmam. On yıl önce seninle nasıl ayrılmış olduğumuzu anlatmamı istedi. Hiçbir şey hatırlamıyordum. Buna kendim de şaşırdım. "Ne garip, en iyi arkadaşın o kadar uzaklara gidiyor ve sen nasıl ayrıldığınızı hatırlayamıyorsun. Kendini terk edilmiş gibi mi hissettin?" diye sordu.

"Hayır, hiçbir şey hissetmedim," dedim. Bu sözleri, kendimi de şaşırtan bir sakinlikte söyledim. Ama tıpkı kimseyi yanına yaklaştırmayan yaralanmış bir çocuğun dik kafalılığına benzer bir his de vardı içimde. Bunun nereden geldiğini sordum kendi kendime. "Brigit bana iyi davranıyor, yardım etmek istiyor. Onu terslemem

için bir neden yok," diye düşündüm. Bu basit düşünceler birden inadımı kırdı ve neden o an bilmiyorum, katıla katıla ağlamaya başladım. Senin gidişinde hissetmeyi reddetmiş olduğum terk edilmişlik acısını duydum birden içimde. Yersiz kaçtığını düşünmüş olduğum için bu acıyı bir kenara itmiştim, şimdiyse ne kadar yerinde bir acı olduğunu anlamıştım nihayet.

Biliyorsun babam öldüğünde dört yaşındaydım. Oldukça sorunlu bir insan olan annemle yalnız kalmıştım. Bana huzur ve güven sağlayamıyor, bir yandan üzerimde sıkı bir kontrol uygularken öte yandan da, birine ihtiyaç duyduğu ve çevresinde benden başka kimse olmadığı için, bana sıkı sıkı yapışıyordu. O yanımdayken babamın ölümünden doğan üzüntü ve çaresizliğimi, değil göstermek hissetmem bile mümkün değildi. Annem her şeyden önce terbiyeli ve kendine hâkim biri olmamı bekliyordu. Buna bir de babama olan sevgime duyduğu kıskançlık eklenince, duygularımı dışavurmamın hoş karşılanması olacak şey değildi. Böylece de duygularım hep yeraltında kaldı. Bir anda, beni sevdiğini hissettiğim babamın bir daha dönmemek üzere gitmiş olduğunu ve benim de bunu uslu, yani sakin, sessiz ve duygusuz bir şekilde karşılamam gerektiğini kabul etmek durumunda kalmıştım.

Senin gidişini de benzer şekilde, bu eski örneğe uygun bir tarzda yaşadım. Sanki biri bunu bana yasaklamış gibi ağlayamamış ve seni bir şekilde gömmüştüm. Ama en kötüsü, sanki çocukmuşum gibi ne yapacağını bilmez bir halde babamı aramamdı. Dört yaşında bir çocuk ölümden, nihai kayıptan ne anlar? Annem beni terbiyeli bir kız olarak yetiştirmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Uslu durursam babamın geri geleceğine mi inanıyordum ne? Belki de duygularımı öldürerek yarı ölü hale gelirsem ona yakın olabileceğimi düşünüyordum. Bilmiyorum, o zaman neler düşündüğümü hiç hatırlamıyorum. Tek bildiğim, o zamanlar kimsenin benimle kaybım hakkında konuşma, bana birtakım şeyleri açıklama, beni teselli etme zahmetine girmemiş olduğu. Benden beklenen terbiyeli davranışlardı, sorular değil. Ben de soru sormamaya alıştım.

Sen gider gitmez Paul'a âşık oldum. Onun istemediği bir çocuğumuz oldu ve kısa bir süre sonra da terk edildim. Yani babası, çocuğum mutsuz bir evliliğin sonuçlarına katlanmak zorunda kalmazdan önce gitmişti bile. Flora ile yalnız kalmıştım ve hâlâ etkilenmemiş gibi görünmeye çalışıyordum. Neyse ki Flora gün boyu kuze-

nimde kalabiliyordu. Tekrar işe başladım, huzursuzluğumu "sinirliyim biraz" diyerek göz ardı ettim, sorunlu aileleri ziyarete gittim, terk edilmiş çocuklarla ilgilendim. Görünüşte her şey yolunda gibiydi. İçimdeki gerginlik gücünü inatçı bir uykusuzluk şeklinde gösteriyordu. Çeşitli uyku ilaçları kullandım. Her seferinde dozlarını giderek artırmak zorunda kalıyordum. Sonunda yardıma ihtiyacım olduğunu fark ettim.

Bunun üzerine sana hakkında bazı şeyler anlatmış olduğum terapiye başlamaya karar verdim. Bu terapi, çözebilmek amacıyla çocukluğumdaki duygularıma tekrar ulaşabilmemi sağlamak amacı güdüyordu. Ben öyle olacağını düşünüyordum. Ama bunun yerine sürekli olarak aynı çocuksu çaresizlik ve bağımlılığı ve bunlardan kaynaklanan güçsüz öfkeyi hissediyor ve bu durumu nasıl değiştirebileceğimi bilmiyordum. Döktüğüm onca gözyaşından yararlı bir sonuç çıkarabilmeyi beceremedim. Bu durum yıllarca sürdü ve yalnızca terapistimin işine yaradı.

Çok param yoktu ama Palm Springs'deki evimiz annemin ölümünden sonra bana kalmıştı. İpotekleri ödenmiş olduğundan, terapimin oldukça yüksek olan ücretini ödeyebilmek için bankadan kredi alabiliyordum. Bu fikri bana daha işin başında terapistim vermişti. Seansların saati başlangıçta 100 Dolar iken, zaman içerisinde, bana sorulmadan 250 Dolara çıkmıştı. Bu üzerinde konuşulması gerekmeyen doğal bir şeydi sanki. Büyük bir evim vardı ya, her istediğimi alabilecek durumdayım demekti bu.

Terapistim beni, kendisine yarar sağlayan ama bana zarar veren kararlar almaya ve harcamalar yapmaya da ikna etti. Ama onun yanında sürekli ağlıyor olmam, kendisine ne yapıldığını fark edemeyen küçük bir kız konumunda kalmamı sağlıyordu. İdealleştirici aktarımımı yıkmak yerine ondan çıkar sağlıyordu. Bu kısırdöngü içinde dönüp duruyordum.

Aralarında senin, kuzenlerimin, iş arkadaşlarımın da bulunduğu bana yakın bütün insanları, sistematik bir şekilde gözümde değersizleştirdi, ta ki ondan başka kimsem kalmayana kadar. Onu baba yerine koyarak yaptığım olumlu aktarım öylesine işine geliyordu ki, yardım edebilecek becerisi olsaydı bile bunu kullanmak için hiçbir nedeni yoktu. Kaldı ki o becerisi de yoktu. Tek bildiği, artık yerine getirilemeyecek çocukluk ihtiyaçlarını dayanılmayacak düzeylere çıkararak, bunların baskısını gidereceği vaadinde bulun-

maktı. Hastaları da bu baskıdan kurtulabilmek için, maddi, duygusal, cinsel, her tür sömürüyü kabul etmeye hazırdı.

Cinsel sömürünün genellikle ayrı bir yeri vardır. Aşağılanmaları ve aradaki sözümona yakınlık, kadınların, kendilerini sömüren kişinin gerçek yüzünü görmesini engellemeye yöneliktir. Terapistimde babamı bulmaya çalışmış ve beni ayartmasına, yöneltmesine izin vermiştim, çünkü yaptığım aktarım çerçevesinde babamı ne pahasına olursa olsun hayatta tutmaya çalışıyordum. Aramızdaki cinsel ilişki bir yakınlık yanılsaması yaratmıştı. Başkaları ile ilişkilerini bile affedebiliyordum, hayattaydı ya. bu yeterliydi. Çocukluğumdaki senaryo uyarınca tek korkum, babamın, sevgiyi yitirmeme yol açmış ve beni annemin iktidarına terk etmiş olan ölümü idi.

Ancak tam da ne pahasına olursa olsun engellemek istediğim şey gerçekleşti. Baba şeklinde idealleştirme, beni bu adama bağlayan tek zincir değildi. Beni, yardım etmek istediğine ve bunu yapabileceğine inandırmış olan ama sırf yaptıklarını örtbas edebilmek için hiç düşünmeden bir psikozun içine atmaya çalışan bir insana sınırsız bir bağımlılık içinde idim. Henüz küçükken annem beni, algıladığım şeylerin gerçek olmadığına ikna etmeye çalışır ve kendime olan güvenimi sarsardı. Buna o kadar alışkındım ki, terapistimin de aynı şeyi, tabii çok daha bilinçli ve ustaca bir şekilde, yapmakta olduğunu fark etmem mümkün değildi.

Bütün bunları Brigit ile tanıştıktan sonra kavrayabildim. Düşünsene, onun yardımıyla, bu insanın beni nasıl olup da bunca zaman böyle bir körlüğe mahkûm edebildiğini birkaç ay içinde anlamayı başardım. İyileştirici güçlerine inanmamı sağlamış, hatta bunun yazılı kanıtlarını sunmuştu. "İyileşmiş" hastalarından geldiğini iddia ettiği mektupların sahte olduğu çok sonra ortaya çıktı. Duygusal olarak bu ilişkide, hayalinde aslında hiç ölmemiş olan babasının geri dönüşünü "hak etmek" umuduyla, annesinin yanında uslu uslu her şeye katlanan kız çocuğu konumundaydım. Üstelik de tutup hastalarının kendine özgü sorunlarından şahsi amaçları için yararlanmakta uzman birine çatmıştım. Benim üzerimde iktidar kurmasını sağlayan, daha küçük yaşta inkâr ettiğim üzüntüm ve o zamanki çaresizliğime karşı geliştirdiğim savunma idi. Bunları yetişkin bir insan haline gelmiş olan bende uyandırmayı, geliştirmeyi ve çeşitli şekillerde sömürmeyi başardı.

Altı ay önce seninle karşılaştığımızda henüz bunları söyleyebi-

lecek durumda değildim. Bütün bunların babamın ölümünden duyduğum üzüntüyle bağlantısını senin dönüşünden sonra kurabilmiştim ancak. Dönmüş ve bana şimdiden, öykümü anlamamı sağlayarak yardım etmiş olmana öyle seviniyorum ki. Ayrıca sana bu mektubu yazabiliyor olmama da.

Sevgiler.
Helga

Sevgili Helga,

Bana her şeyi yazabilmen beni de mutlu ediyor. Gösterdiğin güvene de çok teşekkür ederim. Sesini tekrar duyabiliyorum şimdi. Kendi sözcüklerini kullanıyor ve tıpkı eskiden olduğu gibi benimle açık açık konuşuyorsun. Son görüşmemizde, aramızda hâlâ bir tül perde var gibiydi. Daha önceleri sende görmediğim bir çekingenlik, ihtiyat hatta muhtemelen güvensizlik hissettim. Meğer bu hiç de yersiz değilmiş. Yaşadıklarından sonra dünyadaki herkesten şüphe etmen beklenirdi, tabii benden de. İlgi, yardım ve iyileştirme vaatleri ile gittiği bir yerde sahtekârlık ve yalanlarla karşılaşmış bir insan, bundan sonra başkalarına güvenle yaklaşabilir mi? Dilin de dikkatimi çekmişti. Ne önceden olduğu gibi özgür ve incelikli ne de mektubundaki gibi doğrudan konuşuyordun. Konuşman kalıplaşmış ifadelerle doluydu. Diğer bulguların yanı sıra bu da, (gayet tipik bir şekilde adını anmadığın) terapistinin, dünyada sayıları giderek artan diğer gurularla pek çok özelliği paylaştığının bir kanıtıydı benim gözümde.

Bildiğin gibi son dönemlerde, sekt denen gruplara ilişkin sorunlarla ilgileniyorum. Bu ilgi, Carol L. Mithers'in, bir sektin yetmişli yıllardaki ortaya çıkış öyküsünü anlatan kitabı[6] ile başladı. İhtiyaçları sömürülen diğer insanların neler yaşamış olduklarını görebilmen için bu kitabı sana ayrıntılı olarak aktarmak istiyorum. Gurular, kurbanları kadar ihtiyaç içinde insanlardır, ama bunu kabul etmeyi reddederler. Kurbanlarının gözlerini boyar ve hayranlıklarını sağlarlar. Bizim buralarda 25 yıl önce manşetlere geçmiş olan *Feeling Therapy* diye bir akım duymuş muydun? O zamanlar sen daha çocuktun, ben genç kızdım ama henüz terapi dünyası ile ilgilenmiyordum. Kısa bir süre önce bu akıma ilişkin bazı ayrıntıları

öğrendim. Bunların hiç değilse bazılarını sana anlatmak istiyorum, çünkü senin öykünü belirgin bir şekilde yansıtıyorlar.

Arthur Janov'un *The Primal Scream* (İlk Çığlık) adlı kitabı, 60'lı yılların sonlarında pek çok genci etkilemişti. Kitapta, Janov'un hastaları, çocukluklarında bastırmış oldukları duyguları terapi sırasında yaşamak suretiyle hastalık belirtilerinden kurtulduklarını anlatıyorlardı. Kitabın yayımlanmasından sonra pek çok kişi Janov'a başvurdu. Tabii ki Janov bunların hepsini hastası olarak kabul edemezdi. Terapiye kabul edilemeyenlerin hayal kırıklığına 1970 yılında bir çare bulunmuş gibiydi. Janov'un İlksel Terapi Enstitüsü'nde kısa bir süre eğitim görmüş ama bu eğitimi bitirmemiş iki genç psikoterapist, Los Angeles'ta bir merkez açarak yaptıklarına *Feeling Therapy* adını verdiler. Her ikisi de üniversite mezunu olan bu iki genç, Carl Rogers ve Eugene Gendlin gibi ünlü psikologlar tarafından desteklendiler ve tavsiye edildiler. Hedeflerinin, ilksel terapinin, Janov'unkinden daha az otoriter bir türünü sunmak olduğunu söylüyorlardı. Ancak "temel" denen üç haftalık yoğun başlangıç aşamasını, eski hocaları Janov'dan aynen almışlardı. Bu aşama hastalarda, savunmanın aniden kırılmasına, aşırı gerileme ve bağımlılığa yol açıyordu. Böylelikle daha işin başında, sonuçta karşısında terapistlerin de yenik düştüğü iktidar biçimleri ortaya çıkıyordu.

Yaklaşık 200 kişiden oluşan terapi grupları kısa süre içinde, Bhagwan ve benzeri gruplarla karşılaştırılabilecek bir tür kült topluluğa dönüşmüştü. Kendilerini çevreden yalıttılar ve yeni üyeler aramaya koyuldular. "Temel"den ve bunu izleyen terapiden sonra bu yeni üyeler de müritler haline geliyordu. Merkez böylece giderek büyüdü. Boston, Montreal ve Hawaii'de şubeler açıldı ve kurucular medya yıldızları haline geldi. Kendileriyle yapılan sayısız röportajda kuramlarının, dünyayı duyarlı, barışsever ve sorumlu insanlarla dolu bir cennet haline dönüştürme olanağını sağladığını iddia ettiler. Yöntemlerine duyulan talep giderek arttı, ayrıca kişisel servetleri de.

Feeling Therapy yoluyla kazanılacağı iddia edilen "tam sağlık" arayışı içindekiler arasında şirket sahipleri de bulunuyordu. Bunlar, hasta olarak kabul edildikten sonra cömertçe bağışlar yapmak durumundaydılar. Çiçekçi dükkânlarını, tamirhanelerini bağışlayan bu insanlar merkez tarafından işe alınıyor, ayda 400 ila 600 dolarlık bir maaş karşılığında sabahtan akşama kadar çalışmak zorunda kalı-

yorlardı. Mesaiden sonra da sözümona terapi gördükleri grup toplantılarına katılmak zorunda idiler. Gerçekte bu toplantılarda uygunsuz davranışları yüzünden azar işitiyor ve belli bir süre içinde bitirmek zorunda oldukları görevler üstleniyorlardı. Örneğin birbirlerini "çok fazla" seven çiftler, artık birbirlerine doyup, kendilerini gruba ve işe daha yoğun olarak adasınlar diye, saat başı cinsel ilişkiye zorlanıyor, ya da tersine, birbirlerinden hiç hoşlanmayan insanlar yakın ilişkiye sokuluyordu. En korkuncu da kimsenin bu sapıkça emirlere karşı gelmemesiydi. Bunun nedeni de, hastaların terapistlerinden yardım ve şifa umuyor olmaları ve onların da arada bir gösterdikleri kişisel ilgi ile bu umudu sürekli canlı tutmaları idi.

Hastalar, yapmacık ilgi ve örtük sömürüden oluşan bu bileşim ile zaten çocukluklarında, yetiştirilme aşamasında tanışmış oldukları için itiraza yeltenmiyorlardı. Boyun eğdirmeye yönelik yeni şartlanmanın bu kadar başarılı olmasının nedeni buydu. Sonuçta merkezin yıllık geliri milyonlarca doları buldu. Bu da, kölelerin modern bir biçimini oluşturan "halk" bitkin düşene kadar çalışırken, ayrıcalıklı bir azınlığın yeni satın alınan çiftlikte lüks bir yaşam sürmesini sağlıyordu.

Gerçi iki kurucudan biri birkaç yıl sonra topluluğu terk etmiş, ama üyelerin gözlerini açma konusunda hiçbir girişimde bulunmamıştı. Terapi merkezinde olup bitenlerden sessiz bir şekilde uzaklaşmış ve kimse kendisine bunun nedenini sormamıştı. Üyeler sanki hipnozdaymış gibi yaşıyordu. Bunların çoğu orta sınıftan gelen zeki insanlardı. Pek çoğu üniversite eğitimi görmüştü ve düşünmeye alışkındı. Ancak göründüğü kadarıyla hiçbiri grubu terk etmemişti. Beni sekt sorunuyla daha yakından ilgilenmeye ve bu konu hakkında kitap okumaya iten de bu oldu işte. Bu köleleştirmenin günümüzde nasıl işlediğini anlamak istedim. Saptadığım kadarıyla, hastalar çocukluktaki çaresiz konumlarına geriletilmeleri sonucunda düşünme ve eleştirme becerilerini yitiriyor ya da bunu sadece kendilerine karşı kullanmaya başlıyorlar.

Dokuz yıl sonra bir tesadüf eseri gurunun, topluluğa yapılmış cömertçe bağışların hepsini çiftliğinin işletilmesi için harcamış olduğu ortaya çıktı. Olayın kurbanları, iyi niyetli bağışlarının, yeni yetmelikten kalma birtakım kovboyluk hayallerini finanse etmiş olduğunu öğrendiklerinde iş çığırından çıktı. Sanki nihayet bir pencere açılmış ve temiz hava girmeye başlamıştı yalıtılmış terapi mer-

kezine. Şaşmaz bir kanıt niteliğindeki banka hesabı kayıtları sayesinde her şey iskambil kâğıdından yapılmış bir kule gibi çöktü.

Yıllardır sistematik olarak bastırılan şüpheler nihayet dile getirilmeye başlanmıştı. Koşullandırılmış hastalar bir anda, yıllar önce hissetmeyi öğrenmek için geldikleri bu merkezde, hastalarının uyanıklığı hiç işlerine gelmeyen terapistler tarafından, gerçek duygularının farkına varmaktan alıkonmuş olduklarını kavramak durumunda kaldılar. Sürekli olarak ebeveynlerini sert bir şekilde eleştirmeye teşvik edilmiş olduklarını ama aynı zamanda o anki sömürücü ve işkencecilerinin gerçek yüzünü görmelerinin ustaca engellenmiş olduğunu anladılar. Grup toplantılarında çocukluklarına ve cinsel yaşamlarına ilişkin en mahrem ayrıntıları anlatmış, ama terapistlerinin davranışlarına ilişkin duygu ve düşüncelerini içlerine gömmüş olduklarının bilincine vardılar. Grubun diğer üyeleri ile bir alışverişte bulunmuyorlardı. Zaten hayatları sıkı bir kontrol altındaydı. Kürtaja zorlananlar bile olmuştu. Uykusuz bırakma, garip diyetler, aşağılayıcı cezalar sıradan şeylerdi.

İşin başındaki yedi terapiste karşı açılan dava dört yıl sürdü. Biri dışında hiçbiri suçunu kabul etmedi. Hiç kimseye zarar vermemiş olduklarını iddia ettiler. Bazı vakalarda katı "önlemler"e başvurmalarının amacı "hastayı kendisinden korumak"mış. İftira nedeniyle karşı dava açtılarsa da kazanamadılar ve sonuçta tedavi yetkilerini yitirdiler. Hastalara cüz'i miktarda tazminat ödendi ama bu, merkezde yaşamış oldukları koşullandırmanın etkilerini giderebilecek bir şey değildi. Bu amaçla çoğu tekrar uzun süreli terapilere başlamak zorunda kaldı.

Böyle vakalar Los Angeles ile sınırlı değil tabii, dünyanın her köşesinde görülüyor. Özellikle geriletici terapi biçimleri buna uygun bir zemin hazırlıyor. Aniden geriye, çocukluktaki bağımlılığa atılan kişi, çocukluk deneyimlerini içselleştiremez. Bunu ancak, hastasının bağımsızlığını destekleyen ve onu bilinçli olarak çocukluk bağımlılığı içine hapsetmeyen terapisti eşliğindeki bir yetişkin yapabilir. Çocukluğa özgü bağımlılık ise, gurunun yetişkin bir insana, çocukluğunda annesinden alamadığı her şeyi, yansıtma, anlayış ve koşulsuz sevgiyi verebileceği yanılsamasını besleyen toprak gibidir. Ancak, çocuğu ile baştan itibaren sıkı bir bağ kurmuş olan anne ona bunları verebilir. Bir gurunun bu açığı kapatabileceği beklentisi ise aldatıcıdır. Sektin üyesi yeni doğmuş bir çocuk, guru da

onun annesi olmadığı için boşa çıkması kaçınılmaz olan vaatlere bağımlılıktan başka bir sonuç vermez böylesi beklentiler. Yine de bu yanılsama pek çok sekt ve din çerçevesinde canlı tutulur.

Bir terapi merkezinin, üyelerinin yaşantısının gece gündüz en küçük ayrıntısına kadar kontrol edildiği bir kült grubuna dönüşmesi ilk bakışta kötü bir filmden alınmış gibi görünebilirse de *Feeling Therapy*'nin dehşet verici gelişimi sağlam bir şekilde belgelenmiştir ve konunun uzmanlarının gayet iyi bildiği bir olguyu yansıtır.

Böylesi deneyimleri yaşayıp kendini kurtarabilmiş başkalarının da bulunduğunu bilmek, içinde bulunduğun durumda sana iyi gelebilir belki.

Sevgiler,
Michelle

Sevgili Michelle,

Mektubun ve Los Angeles'taki sekte ilişkin yazdıkların için teşekkürler. Yeni yatışmış olan öfkemi bir süreliğine tekrar ayaklandırdı bu öykü. Tek kurbanın ben olmadığımın uzun süredir farkındayım tabii ki. Kendi deneyimlerimden iyi bildiğim bir başka şey de, telkin altında kalmanın insanın kişiliğini nasıl yıktığı. Bir sahtekâra çatmış olabileceğimden şüphelenmeye başladığımda, bu adamla daha önce ilişki kurmuş olan insanlar aramaya başladım. Bulduklarım bana onun hakkında iğrenç şeyler anlattılar, ama işin ilginç yanı, kendileri pek etkilenmiş görünmüyorlardı bunlardan.

Tekrar Barbara ile temas kurduysam da o, terapistten kaynaklanmayan tek bir düşünceyi bile anlamak istemiyor gibiydi. Söylediği şeyler onun ağzından çıkıyordu gerçi ama onun beyninde yoğrulmamışlardı sanki. Oldukça ürkütücü bir hali vardı, sanırım altı ay önce ben de sende böyle bir izlenim uyandırmıştım. Barbara ile buluşmamızı hatırladıkça tüylerim hâlâ diken diken oluyor.

Ama böyle umut kırıcı karşılaşmaların yanı sıra hoş şeyler de yaşıyorum. Sonuçta tıpkı benim gibi haremden kaçmayı başaran ve yardım gören bazı kadınlara rastladım. Bunlardan biri de Laura. Onunla bilgi alışverişinde bulundum ve terapistimin sömürüsü karşılığında bir de para aldığını saptadım. Bu adam beni, uyuşturucu sorunu, evden kaçan gençler gibi çeşitli konularda yazılar yazmaya

teşvik etmişti. Bunları ufak değişikliklerle Laura'ya kendi yazdığı metinler olarak sunmuş. Aynı şeyi Laura'ya da yaparak, onun bazı hastalık belirtileri hakkında yazdıklarını kendi yazıları olarak bana sunmuş. Böylelikle hem uzmanlığı konusunda güvenimizi hem de çok yönlülüğü nedeniyle hayranlığımızı kazanmıştı.

Bu belki zararsız bir kendini beğenmişlik ya da gösterişçilik olarak görülebilirdi, ama o işi daha da ileri götürmüş, yazdıklarımı okumak için, bu iş için harcadığı zaman üzerinden hesapladığı bir ücret talep etmeye başlamıştı. Sonuçta ona binlerce dolar vermek durumunda kalmıştım. Maddi açıdan benim gibi sorunsuz olan Laura'ya da aynen böyle davranmış.

Bunları Barbara'ya anlattığımda hiç de etkilenmiş görünmedi. Terapistin paraya kendisi için değil, "dava" için ihtiyaç duyduğunu, bununla, maddi durumu benim kadar iyi olmayan insanlara, onun terapisinden yararlanabilmelerini sağlamak amacı ile kredi verdiğini söyledi. Terapiye sadece zenginleri kabul etmediği doğruydu. Kredi açtığı insanlar bunu onun için çalışarak ödemek durumunda idiler. Tabii bitmek bilmeyen terapileri göz önüne alındığında bu ödemenin de sona ermeyeceği ortadaydı. Bu da bağımlılıklarını pekiştiriyordu. Çoğu onun tellalı haline geliyor, cömertliğine övgüler düzüyor, ucuza kapatılmış nesneler haline gelmiş olduklarının farkına bile varmıyordu.

Abartılmış faturalarını aldığımda duyduğum hafif huzursuzluğu hâlâ hatırlarım. Ama birinin nihayet düşünce ve önerilerimi ciddiye aldığı ve bunları yayımlayarak bana yardım edeceği gerçeği karşısında paranın ne önemi vardı ki? Sosyal alandaki çalışmalarımla ilgilendiği ve reform önerilerime destek vereceği varsayımından hareketle bir dönem kendiliğimden para teklif etmiş olduğumu da itiraf edeyim.

On beş yaşlarındayken, ailemden kimsenin ilgi göstermediği şiirler ve kısa öyküler yazardım. Kendisinden bunları okumasını rica etmekten henüz vazgeçmemiş olduğum dönemlerde bile annem buna zaman bulamaz, ama yazdıklarımı, içeriklerini bilmeksizin, "saçmalık" ve "zaman kaybı" olarak nitelemekten de geri durmazdı. Bir seferinde kuzenimin önünde yazdıklarımla dalga geçmesinden sonra yazdıklarımı başkalarına göstermeye çalışmaktan vazgeçtim. Anlayışsızlık ve alaylarla yaralanmaktan o denli korkuyordum. Böylece de yazarlığım uzun süre bir sır olarak kaldı, bunu sana bile açma-

dım. Ama şiirlerimi paylaşamıyor olmak bana acı verdi.

Terapistim makalelerimi dikkatli bir şekilde okuyup eleştirmeyi önerdiğinde sevinç ve şükran duydum. Paranın hiç önemi yoktu bu noktada. Çocuksu bilincimle bu borcu faiziyle ödeyeceğimi fark etmemişim. Çocukluğumda gerçekleşmemiş en büyük arzum, kendisiyle ilgi ve coşkularımı paylaşabileceğim birilerini bulmaktı. Terapistin sosyal sorunlara ilgisinin sahte olduğunu ancak daha sonra anlayabildim. Tek istediği, içinde bulunduğum durum ve hayat hikâyem hakkında bildiği şeylerden olabildiğince çıkar sağlamaktı ve bunu da pek çok anlamda başardı.

Ancak Laura ile uzun bir konuşma sırasında her ikimiz de, yaptığımız ödemelerin aşağılandığımız hissine kapılmamıza yol açmış olduğunu fark ettik. Ödemelerimiz, yaptığımız işi değersizleştiriyor, aslında terapiste kâr sağladığı halde, yazdıklarımızı okumanın külfetli bir iş olduğu düşüncesini destekliyordu. Kendisi için yaptığım diğer şeylerin kıymeti de asla bilinmedi. Bu sömürünün ön koşulu eşitsiz bir ilişki idi. Bunu da hiç sorgulamamıştım, çünkü terapistime, tıpkı anneme baktığım gibi, onun için karşılık beklemeksizin her şeyi yapmaya hazır küçük kız perspektifinden bakıyordum.

Kendisi için neler yaptığımı merak ediyorsundur herhalde. Bunlar, mektubunda söz ettiğin sekt öyküsünü hatırlatacak sana. Diğer sektlerde de üyelerin emekleri, egoizmlerinin üstesinden gelme ve topluluk yararına çalışmayı öğrenme bahanesi ile sömürülür. Kendilerinden, yapabileceklerinden fazlası istenen bu insanlar strese girer, kronik yorgunluk çeker ve böylece de eleştirel düşüncelere daha az açık bir hale gelirler. Bu tabii ki yöneticilerin işine gelir. Bu yüzden de nitelikli üyelerini etkileyici görevlere boğar ve kimi zaman bitkinliğin eşiğine getirirler.

Benim de büyük ölçüde zaman ve enerji harcamamı gerektiren çeşitli görevlerim vardı: Arada bir yazışmalarını düzenlemek, kartoteks sistemini basitleştirmek, çalışma odasının düzenini modernleştirmek, çeviriler yapmak ve daha pek çok şey. Ek olarak, bedensel özürleri yüzünden evlerinden çıkamayan üç kronik hasta kadınla terapi konuşmaları yapıyordum. O zamanlar bu kadınların, bir zamanlar yapmış olduğu "mucizevi tedavi"nin, şu anki durumlarının açığa çıkmasını istemediği kurbanları olduğunu anlayamamıştım. Sosyal hizmet ve bakım alanında deneyimim olduğundan hareketle, başkalarına karşılıksız yardım etmenin gelişimim açısından

önemli olduğunu ima etti. Yaptığım ev ziyaretlerine karşılık bu kadınlardan para aldığını ancak çok sonraları öğrendim.

Bunu öğrenmek benim için çok aşağılayıcı oldu, çünkü kendimi aptal yerine konmuş hissettim. Çocukluktan kalma ihtiyaçlarımın tatmini uğruna kendime neler yapılmasına izin vermiş olduğumu fark ettim. Aptallığımdan utanç duydum ve bunlardan kimseye bahsetmedim. Herkesin ne kadar aptal olduğumu söyleyeceğini düşündüm. Ancak senden çekinmiyordum. Bana *Feeling Therapy*'nin işleyişini anlattığına göre ben de sana kendi öykümün ayrıntılarını anlatabilirdim. Bu gibi durumlarda söz konusu olan mekanizmaları bildiğin için beni aşağılamayacağından emindim.

Sanırım kurbanların çoğu, sömürülmelerine izin vermiş olmaktan utanç duyuyor ve bu gereksiz utanç da onları kurban konumuna hapsediyor. Örneğin, gruptan ayrılanların bütün ayrıntıları açık açık ortaya koyarak hangi yöntemlerle kandırıldıklarını anlatmalarını engelleyen de bu utanç işte. Eğer gene de bir şeyler açıklamaya kalkarlarsa bunu o kadar muğlak bir şekilde yapıyorlar ki, anlattıkları mahkemede hiçbir işe yaramıyor. Caniler, yıkıcı faaliyetlerini cezalandırılmadan sürdürebilmelerini kurbanlarının bu utancına borçlular. Bunu bildiğim için başıma gelenleri unutmamaya ve bütün yönleri ile anlamaya çalıştım.

Laura ile konuşmamın ardından, her ne kadar içsel olarak şimdiki rahatlığa ulaşmamış durumda idiysem de, bugün bile sevinmeme neden olan bir şey yaptım: Terapistime, kendisi için yapmış olduklarımın faturasını yolladım. Bunu görmezden geleceğini ve ödemeyeceğini biliyordum tabii. Zaten öyle de oldu, ama yaptıklarımın listesini çıkarmak ve değerini saptamak benim kendi vicdanıma ve onuruma borçlu olduğum bir şeydi. Bana ne kadar borcu olduğunu bilmek ve borçlu kaldığını görmek hoşuma gitti. Fatura çıkarmak, "Bu benim hakkım, çünkü karşısındakinin keyfine göre aldatılmaya ve kullanılmaya hazır küçük bir kız değilim artık," demek oluyordu benim için.

Olguları değiştiremem. Çocukken, güvendiğim insanlar, daha sonra da terapistim tarafından taciz edilmiş ve kandırılmış olduğum gerçeğini yeryüzünden silemem. Ama bunun bendeki etkilerinin ne olduğunu biliyordum: Diğer şeylerin yanı sıra kişiliğimi ve yaptıklarımı küçük görmem. Başkaları için yaptığım hiçbir şeyin kendi gözümde değeri yoktu, çünkü karşımdakinin beğenisini asla kaza-

namıyordu. Önceleri annemin takdirini kazanmak için boşuna çabalamış daha sonra da terapistim için bir köle gibi çalışmış ve kendimi sömürtmüştüm. Ama sonunda ne yaptığımın farkına varabildim. Tabii bu, bundan sonra sevdiğim insanlar için hiçbir şey yapmayacağım anlamına gelmiyor.

Ama faturayı çıkarmam eski davranış kalıbımı noktalamak anlamına geliyordu. Hizmetçi rolü oynamayı bıraktım ve şunu anladım ki, her ne kadar trajik bir çocukluk, kişinin kendini değersiz bulmasına yol açabilirse de, yetişkin bir insan olarak bunu aşabilmek mümkündür.

Bunu fark etmek bile aynı davranış kalıbını tekrarlama takıntısını zayıflatmaya başlar. Tacize uğramış çocuklar, hastalar, müritler *idik*, ama bunu fark etmemiz artık öyle olmama özgürlüğünü sağlıyor. Gurular ve önderler ise bu adımı atamazlar işte. Onlar, bedeli ne olursa olsun hep dorukta kalmak zorundadır. Bu yüzden de bir zamanlar kurban konumunda bulunmuş olduklarını inatla inkâr eder ve iktidarın, kurtuluş vaatlerinin, rollerin, pozların, sahtekârlıkların ve sıklıkla da parasal dalaverelerin ardına sığınırlar.

Onlar da kendilerince çocukluklarının acı verici mirasından kurtulma çabasındadır, ama bunu başkalarının sırtından gerçekleştirmeye çalıştıkları sürece iç huzuruna kavuşamazlar. Ebeveynlerinin onlara yaptıklarını genellikle abartılı bir şekilde tekrarlamaktadırlar aslında. Tacizi yaşayıp atlatmış bilinçli bir insanın başkaları üzerinde iktidar kurmaya yönelmesi beklenemez. Geçmişini içselleştirdiğinde, takıntılarından kurtulabilecek, eşi ve arkadaşları ile açık bir iletişim kurabilecektir.

Beni huzursuz eden bir başka şey de, terapistimi iki iş arkadaşıma daha önermiş olmamdı. O zamanlar tutarlılığına, onların şimdi inandıkları gibi inanıyordum. Şimdi ise bu "sekt"te, ne yazık ki, hiç farkında olmaksızın yıllardır kapana kısılmış durumda yaşayan kadınların bulunduğunu biliyorum. Taraftarları, hayranları, kurbanları, geçmişleri nedeniyle seçmeyi istedikleri ya da seçmeye mecbur oldukları hayatı seçiyorlar aslında. Bu kadınlarda, ne pahasına olursa olsun annesini sevmeye çalışan ve kimseden destek görmediği için kendi durumunu kavrayamayan küçük Helga'yı gördükten sonradır ki, geleceklerinden kendimi sorumlu hissetmekten vazgeçtim. Barbara ve diğer bağımlı kadınlarla tartışmaya giriştiğimde, asıl yardım etmek istediğim bu küçük Helga idi.

Bunu anladığıma göre artık bu "öz-aktarım"ı bırakabilirim. Artık yalnız değilim, Brigit ve sen varsınız. Varlığın ve mektuplarınla, duygularımı sana göstermeme, yalnızlığıma kapanmamama ve iyiliğimi isteyen insanlara açılmama yardımcı olduğun için teşekkür ederim. Çocukken yalnızlıktan başka bir seçeneğim yoktu, bugünse var. Kendime yardım edebilmek için gözlerimi açmaya hazır olmam yeterliydi. İlginç bir nokta da, şu sözümona terapi ile geçirdiğim yıllarda, ne zaman terapistimin davranışlarını hoş görmeye, hoşnutsuzluğumu bastırmaya çalışsam ortaya çıkıveren bir göz migreni edinmiş olmam. Gerçekle yüzleşeli beri ortadan kalktı bu şikâyetim.

Sevgiler,
Helga

Sevgili Helga,

Ayrıntılı mektubun için teşekkürler. Beni uzun uzun düşündürdü yazdıkların. Gördüm ki, *Feeling Therapy* örneğinde olduğu gibi, kanıtlanması ve böylece de diğer insanlar tarafından anlaşılması kolay olduğu için genelde işin parasal sömürü kısmına takılıp kalıyor ve buna hemen öfkelenebiliyoruz. Ama senin yazdıkların bunun çok ötesine geçiyor. Sen bu sömürünün duygusal yaşantıdaki etkilerini araştırmış ve tümüyle sana ait bu yolda ilerleyerek, muhtemelen pek çok çocuk ve kazazede için ortak olan bir noktaya varmışsın: Çocukluktaki aşağılanmanın, değersiz görülmenin daha sonra kişinin kendi değerini inkâr etmesine, hatta hiç algılayamamasına yol açması olgusuna.

Böylelikle bu yetişkinler sahip olmadıklarını sandıkları değerlerini başka yollardan edinmeye çalışırlar. Kimileri başkalarının sırtından, kimileri ise, değerlerini ölçmeyi bilemediklerinden sürekli yükselttikleri standartlara ulaşmaya çalışan kişiler olarak. Niye kimilerinin başkalarını, kimilerininse kendilerini hırpalayan bir çözüm yolu seçtiğini bilmiyorum. Ama yazdıkların kafama yatıyor. Ancak kurban durumuna düşmüş olduğumuzu kabul ettikten sonradır ki, fail-kurban oyununu terk edebilir ve her iki rolü de bırakabiliriz.

Eğer terapistin, ne yaptığını kavrayabilecek, bunu kurbanlarına itiraf edebilecek olsaydı, kendisi de yeni bir hayata başlama şansı-

na sahip olabilirdi. Ama kurbanları ile kurduğu girift ilişki, anlaşılan oldukça eskilere dayanıyor. Geriye doğru tek bir adım atmaya rıza gösterecek olsa, aniden gerçek yüzünü görme iznine kavuşan insanların kendisine karşı açacakları davalardan oluşan bir çığın altında kalma tehlikesi ile yüz yüze gelebilir. Bunu göze alamaması anlaşılır bir şey. Bu yüzden de aynı yöntemlerle işine devam edecek, kendisini eleştirenleri psikiyatrize etmeye çalışacak ve gurulara duyulan ihtiyaç sürdüğü sürece de, muhtemelen servetini daha da büyütecek.

Hiç sevgi görmemiş oldukları için guruların iki yüzlülüğünü fark edemeyen pek çok insanın varlığı, bu tür önderlere duyulan ihtiyacın sürmesini sağlayacaktır. Sen ise kurtuluşunu, çok uzun süreli olmasa da, teyzen ve babandan görmüş olduğun sevgiye borçlusun herhalde. Çocukluğunda en ufak bir ilgi görmemiş kişilerin, senin anlamış olduklarını kavramaları beklenemez.

Annen ile yaşarken, asıl özünün baskı altına alınmasının acısını duyduysan da, neyse ki ek olarak bir de bedensel tacize uğramamıştın. Ruhsal ihtiyaçların seni sömürücünün eline düşürdü, ama geçmişinde belki de sana sonunda ondan kurtulma fırsatını veren bir şeyler vardı. Çocukluğunda ellerine böyle fırsatlar geçmemiş pek çok insan var, bunların kendi başlarına bir sektin pençesinden kurtulmaları pek mümkün değil.

Anlattıkların, terapiden zarar görmüş bir insan için, fark etmiş olduğu şeyleri onaylayacak başka birinin varlığının ölçülemeyecek kadar değerli olduğu şeklindeki inancımı doğrular nitelikte. Bu kişinin varlığı, işin en kötü kısmını atlatmasını sağlayacaktır. Bunun yeni bir terapide mi, arkadaş çevresinde mi yoksa danışma merkezinde mi olduğu aslında önemsizdir. Önemli olan, kişinin, rahatsızlığının nedenini hep sadece ebeveyninde aramaya teşvik edilmeyip, başına gelenleri açık açık anlatabilmesidir. Varolan durumla ancak şimdi ve burada hesaplaşabiliriz çünkü. Çocuklarsa bunu yapamaz.

Karşılaştığımızda sana Peru'da çalışırken yapmış olduğum bazı ilginç gözlemleri anlatmak istiyorum. Birlikte çalıştığım yerliler, bizim kültürümüzde hâlâ büyük dirençle karşılaşan kimi düşüncelere şaşırtıcı ölçüde açık. Kendi çevremde, sosyal pedagoglar arasında, modası geçmiş olarak gördüğüm pek çok düşünce ile hâlâ karşılaşıyorum. Bu yüzden de çocukluğun rolü konusunda birbirimizle bu kadar iyi anlaşabilmiş olmamıza seviniyorum.

Benim son yıllardaki deneyimlerim de, çocukluktaki travmanın sonuçlarının, şimdiki travmanın üstesinden gelinerek giderilebileceğini gösterdi. Senin de ortaya koyduğun gibi, bu sonuçlar kendilerini, korkuya bağlı engellenme, suskunluk, cesaretsizlik olarak gösteriyor. Sana katılıyorum: Yetişkin bir insan, bu korkuyu bir kez aştı mıydı sürekli olarak eski çaresizliğine, umutsuzluğuna, dilsizliğine düşmek zorunda değildir artık. Çocuğun güçsüz öfkesinin belki de tekrar ortaya çıkabileceği tek durum, yetişkinin, çocukluğunda katlanmak zorunda olduğu türden bir bağımlılığa kendi isteği ile bir kez daha girmeye kalkışması olabilir ancak. Terapistinin yanında hiçbir çıkış yolu bulamadan onca zaman ağlamanın nedeni de bu olmuş olabilir. Tıpkı çocukluğundaki gibi bu yol sana kapalıydı. Çocuk konumuna geri götürülmüşken, gözyaşlarının ticaretinin yapıldığını fark etmen mümkün değildi.

Haksızlığa tanık olan başka insanlar aramaya kalkmak bir çocuğun yapabileceği bir şey değildir. Eğer talihsizse sorunu ile yalnız kalır. Olsa olsa ailenin diğer üyelerine açılabilir ama onlar da genellikle ebeveyne karşı cephe almaya yanaşmazlar. Buna karşılık yetişkin bir insan doğru dinleyicilere ulaşmak için pek çok fırsata sahiptir. Yaşanan bir şokun üstesinden gelmenin en iyi yolunun, eskiden tavsiye edildiği gibi unutmaya çalışmak değil, bunun ne anlama geldiğini hissetmek ve anlamını yitirene kadar o şok hakkında konuşmak olduğu kanıtlanmıştır. Susmak, yaralanmış insanların en büyük düşmanıdır.

Freud'un ilk histeri hastalarında gözlediği felç belirtilerini, susmaya zorlanmış olmanın dışavurumu şeklinde yorumlaması tesadüf değildir. Kadınlar durumlarını genellikle, felç ya da konuşma bozukluğu şeklinde bedensel belirtilerle ifade eder. Bu belirtiler sorunlarını gayet hassas olarak dolaylı bir yoldan dile getirir, örneğin "susmalı, öfkemi göstermemeli, kime yönelik olduğunu bile bilmemeliyim; bana söylenenlere inanmalı, kimseyi şikâyet etmemeli ve öfkem beni öldürene dek hareketsiz kalmalıyım" şeklinde. Terapi sırasında yaşadıkları cinsel sömürü nedeniyle dava açmaya cesaret edemedikleri için bedensel hastalıklara yakalanan kadınlar tanıyorum. Dava açmak için çok geç kalmış olduklarını fark edince hastalanmaktan başka çıkar yolları kalmamıştı.

Konuşma korkusu, kökleri çocuklukta olduğu için bu denli inatçıdır. Ama bunun üstesinden, geçmişte kalmış olan çocuklukta

değil, bugün ve burada gelinebilir. İyi bir grup tedavisi bu anlamda yararlı olabilir. Pek çok çocuk için sessizliği kırmak gerçekten de hayatını tehlikeye atmak demektir. Yetişkinler içinse bu durum, aralarına kimi sektleri de katabileceğimiz, totaliter rejimlerde söz konusudur sadece. Bu totaliter sektler, kurbanlarının, çocukluklarından gayet iyi tanıdıkları eski yetiştirme sistemini temel alır. Buna dayanan bazı terapi sistemleri de vardır. Terapist, hastalarının eleştirilerini aktarım olarak yorumlar ve böylece bunlara daha işin başından kapılarını kapar. Hastaların algıları öylesine yöneltilir ki, artık kendileri de onlara güvenmeye cesaret edemez ve hatta onlardan korku duymaya başlar.

Bu zihinsel yöneltmenin yıkıcı ruhsal etkileri olabilir ama bunların hemen bedene atlaması şart değildir. Bunun yanı sıra bir de duygusal yöneltme vardır ki bu, zihinsel yöneltmenin aksine, hemen bedeni de etkiler. Mucizevi iyileşmelerin böyle gerçekleştiğini sanıyorum. Aralarında şamanların da yer aldığı, şu "karizma" denen şeye sahip kimi insanların böyle duygusal yöneltmeler yapma yetenekleri vardır.

Göz önünde tuttukları ahlak ilkelerinin ve kişisel çıkarların niteliğine bağlı olarak, kimisi diğer insanların yararına, kimisi de zararına kullanır bu yeteneğini. Bu karizmaya güçlü bir kabul görme dürtüsü ve psikopatik bir karakterin de eklenmesi durumunda bu kişinin yıkıcı bir yol izlemesi beklenebilir. Senin terapistin de bu tür bir insandı anlaşılan. Üstelik ne yazık ki yalnız da değil. Bunlar büyük bir grup oluşturuyor ve sayıları da giderek artıyor.

ABD'de yapılan bir anket,[7] terapist olarak çalışanların yüzde otuzunun şimdiye dek bir kez olsun terapiste başvurmamış, yani kendilerini sorgulamamış olduğunu ortaya koydu. Tabii ki, yaraları özenle ortaya çıkaran ve böylelikle de hastalarının, kendi duygularını içselleştirmesini olanaklı kılan ciddi terapistler hâlâ mevcut. Ama giderek artan sayıda şarlatan, geriletmeyi kullanarak keselerini doldurmaya çalışıyor. Ancak bu büyücü çıraklarının baştaki coşkusu genellikle pek uzun sürmez. Bir süre sonra, nasıl başa çıkacağını bilmediği, yıpratıcı aktarım ve karşı-aktarımlar başlar. Bu noktada hastalarına muhtemelen telkin ve yöneltme yöntemleri ile hâkim olmaya çalışacaktır. Bu bir süre iş görebilir, ayrıca cinsel sömürü de ciddi sorunların ve istenmeyen krizlerin üstünü örtebilir. Ama bunların hepsi geçici çözümlerdir.

Guruların etkinliklerini ortadan kaldırmak mümkün değil gibi. Bunun nedeni de, göründüğü kadarı ile böyle bir "ihtiyaç" olması, bu ihtiyacın kişi için yıkıcı olması durumunda bile. Tek yapabileceğimiz, bunun ardında işleyen mekanizmaları sergilemek olabilir, ama insanlar kandırılmaya açık oldukları sürece bu ticaret sürer gider. Yetmişli yıllarda ünlü guruların çekimine kapılmış olanların çoğu, uzun bir süredir kendileri guru durumundadırlar. Üstelik o zamanın kurbanlarından kimileri, derin duygusal bozuklukları nedeni ile başkalarını sömürmeye başladıklarından sayıları da giderek artmaktadır bunların.

Bazı terapi yöntemlerinde doğru ile yanlış öylesine karman çorman bir durumdadır ki, uzman olmayan biri için bu konuda hüküm vermek olanaksız gibidir. Tabii ki çocukluk döneminin ele alınması terapinin önemli bir kısmını oluşturur. Ama zaten olanaksız olan tam bir iyileşmeye, ayinler ve çocukluğa yoğun bir gerileyiş yoluyla kavuşma vaadi, korkunç sonuçlara yol açabilir. Bunları zaten kendi deneyimlerinden gayet iyi biliyorsun. Benim kaynaklarım ise kitaplar ve sektleri terk edenler oldu. Ancak vardığımız sonuçlar oldukça yakın gibi. Görüştüğümüzde birbirimize anlatacak daha çok şey olacak sanırım. Bunu dört gözle bekliyorum.

Sana sevgilerimi yolluyorum, nihayet ele geçirebilmiş olduğun özgürlüğünün tadını çıkarmaya bak!

Michelle

Gloria

Yüreğin bilgeliği

Nancy ve Luise New Jersey eyaletinde, Princeton'da birlikte sosyoloji eğitimi görmüşlerdi. Mezuniyet sonrası bir işadamı ile evlenen Luise'in dört kızı olmuştu. Aile, Connecticut eyaletinde. Rowayton'da büyük bir evde yaşıyordu. Nancy ise San Fransisco Üniversitesinde araştırmacı olarak çalışmaya başlamıştı. İşinden çok memnundu ve Kaliforniya'da rastladığı insanlar fikirlerine ve kişiliğine, New Jersey'deki tanıdıklarından daha uygundu.

Mezuniyetten sonraki ilk yıllarda birbirlerine ara sıra telefon ediyorlardı. Ancak aradan geçen yıllar içerisinde aralarındaki bağ, uzaklık ve yaşam biçimlerinin farklılığı nedeniyle zayıfladı. Luise, sosyete kadını haline dönüşürken, Nancy, giderek daha yoğun bir şekilde kadın hareketlerine katılmaya başladı. Nancy de evlenip mongoloid bir çocuk doğurduktan sonra ilişkileri tamamen kesildi. Luise'in ilişkiyi sürdürmeye çalışmama nedeni kesinlikle sevgisizlik değil, arkadaşı ile arasına garip bir duvar ören çaresizlik, ne yapacağını bilmezlik, tutukluk idi. Kafasına estiği an telefona sarılıp Nancy'nin hatırını sormaya cesaret edemez hale gelmişti. Üstelik de bunu yapmayı erteledikçe iş daha da zorlaşmıştı. Nancy'nin yalnız kalmayı istediğini düşünüyordu. Ama bu belki de bir bahaneydi sadece. Nasıl başa çıkacağını bilemediği bir kaderle yüzleşmek zorunda kalmaktan korktuğu için ilişkiyi kesmiş olan kendisi olmasındı? Korumak istediğinin kendisi mi, arkadaşı mı olduğunu bilmiyordu. Ama durumu açıklığa kavuşturmak için de hiçbir adım atmadı. Bu durum kırk yıl sürdü.

Luise torunları kendisine sevinç kaynağı olan bir büyükanne uzun zamandır. Ancak en büyük kızı, son doğumunda mongoloid bir çocuk dünyaya getirmiştir; hem de doğum öncesi teşhisin ve buna bağlı olarak da kürtajın mümkün olduğu bu çağda. Gebeliği sırasında bu tür muayeneleri reddetmiş olan anne, kaderini anne ve babasından daha sakin karşılamaktadır. Luise ise Nancy ile tekrar

ilişki kurma zamanının gelmiş olduğu inancındadır. Arkadaşını "koruması" ya da ondan sakınması gerektiğini düşünmeyi bir kenara bırakır ve tekrar kendisine yakın hissettiği Nancy'yi ziyaret etmeye karar verir. Nancy buna çok sevinir. Kocası ölmüştür ve kızı da bir yurtta yaşamaktadır. Başka çocukları olmamıştır, bu yüzden de bol bol zamanı vardır ve arkadaşının sorularına elinden geldiğince yanıt vermeye hazırdır. Sonuçta iki kadın buluşur ve birbirlerine hayatlarındaki en önemli olayları anlatmaya çalışırlar.

Luise hepsi üniversite öğrenimi görmüş ve çocuk sahibi olmuş kızlarının başarılarını anlatır. Torunlarından ve hâlâ iyi anlaştığı kocasından bahseder. Nancy de sahtekârlığa kaçmadan, büyükanne olamamaktan acı duyduğunu, ama arkadaşının mutluluğuna sevindiğini ifade eder. Aslında orta sınıf yaşantısına hiçbir zaman dahil olmamıştır ve zaten muhtemelen iyi bir büyükanne olamayacağını düşünmektedir.

"Seni beklediğimden farklı buldum," der Luise. "Özürlü bir çocuğun annesi olmanın seni küskün ve acılaşmış bir kadın haline getirmiş olacağını sanıyordum, hele öğrencilik dönemindeki sorunlarını da düşününce... Ama canlı ve sakin görünüyorsun. Gloria doğduğunda neler hissettin? Sana destek olan iyi arkadaşların var mıydı burada? Kocan yardımcı oldu mu? Olaya o nasıl baktı?"

"Kocam tam bir çaresizlik örneği idi. Zaten pek sesi çıkmazdı, daha da sessizleşti. Arkadaşlara gelince: İyi dostlarım var sanırdım ama birden kendimi çok yalnız hissettim. En iyi kadın arkadaşım, aramızda hiçbir bağ gelişmesin diye, Gloria'yı hemen bir yuvaya teslim etmemi bile önerdi. Bu da temelde birbirimize ne kadar uzak olduğumuzu gösteriyordu. Doğum sonrası ne kadın doktoru ne de çocuk doktoru bana Gloria'nın asıl sorununun ne olduğunu söyledi. Halbuki bir trisomi vakasıyla karşı karşıya olduklarını pekâlâ bilmeleri gerekiyordu. Bunun yerine 'şüphe'den söz ederek on gün belirsizlik içinde bıraktılar beni.

"Gerçeği öğrendikten sonra neler hissettiğimi tam olarak bilmiyorum. Hayatımda ilk kez ne kaçmamın ne de değiştirmemin mümkün olduğu bir durumla yüz yüze gelmiş olduğumu düşünerek San Fransisco sokaklarında bir başıma dolandım durdum. Anne ve babamın sorunlarından kaçabilmeyi başarmıştım ama bu çocuktan kaçamaz, onu başkalarına veremezdim. İki kız arkadaşım bunu önermişti ama insan kendi canından olanı, yüreğini başkalarına veremi-

yor. Bebeğimi daha o zamandan sevmeye başladığımdan acım daha da büyüktü. Öte yandan benim için önem taşıyan akademik kariyerim açısından da endişeliydim.

"Bilirsin, öğrenciliğimiz sırasında ben her şeyi aklımla halletmeye çalışırdım. Babamın evinde, bana korku verdikleri için, duygularımı her zaman kontrol altında tutmayı öğrenmiştim. Ama sürekli varolan bu sıkı kontrol daha sonra, benim için neredeyse yabancı durumdaki çocukluğum ile bağ kurabilmemin önünde engel oluşturdu ve bir katılaşmaya yol açtı. Bunu psikanaliz bile tümüyle ortadan kaldıramadı.

"Duygularım ilk kez Gloria'nın doğumundan sonra dirildi. Bu canlı beni fethetmişti, geri dönüşü yoktu bunun. Hayatımda ilk kez sınırsız bir sevgi duydum, sömürülmekten, kötüye kullanılmaktan, yalanlardan duyduğum eski korku yoktu burada.

"Çocukluğumda kendisine açılabileceğim kimsem yoktu. Ablaları olarak bütün kardeşlerimin sorumluluğunu taşımak durumundaydım, üstelik bir yaramazlık yaptılar mıydı azar işiten de hep ben oluyordum. Çocukluğumda geliştiremediğim, o kendini emniyette hissetme, karşımdakine güvenme gibi duyguları ilk kez Gloria ile ilişkimde yaşadım. Daha küçük yaştan itibaren yalnızca kardeşlerimin değil, ne söylediklerinin ne de yaptıklarının sorumluluğunu üstlenen anne ve babamın da annesi rolüne bürünmüştüm. Bu yüzden de gençlik yıllarımı hep unutmak istemişimdir. Üniversite yılları bu açıdan gayet iyidi. Nihayet başkalarının sorumluluğunu taşımak zorunda olmadığımı hissediyordum. Ama evlilikle birlikte çocukluğum geri geldi. Bir kez daha tek destek olma durumundaydım. Bu kez Richard'dı destek bekleyen, buna da oldukça zor katlanıyordum.

"Gloria kendisini sevmeyi öğrenmemi ve bu sevgiyi büyütmemi sağladı. Başka insanlar da kendilerini sevmemi istemiş, ama çok farklı nedenlerden ötürü iletişimden kaçınmışlardı. Gloria ise kendini sevdirebiliyor. Kendisine yönelen ilgiyi adeta emiyor ve bunun zevkini çıkarıyor; son derece yalın bir şekilde, tıpkı bir çocuk gibi. Bu benim için, içine kaçınılmaz olarak ihtiyacın da karıştığı, bana olan sevgisinden daha büyük bir hediye idi. Bana olan gerçek bağımlılığı da bir kez daha, çocukluğumdaki durumumu hatırlatıyor."

"İlk zamanlarınız nasıl geçti?"

"Klinikte, kalbinden bir sorunu olduğu ve gerekli muayeneler tamamlanana kadar yeni doğan bölümünde kalması gerektiği söy-

lendi bana. Bunun ne gibi sorunlara yol açabileceğini bilmediğim için itiraz etmeden kabullendim. Bugün olsa, önce birlikte eve gideceğimizi, kızımın annesinin yakınlığına ihtiyacı olduğunu ve emzirmenin kalbine fazla bir yük olmayacağını söylerdim. Ayrıca kalbinden de bir sorunu yokmuş, fiziksel kapasite açıdan tamamen normal. Ama bu gereksiz ilk ayrılık kalıcı bir iz bıraktı üzerinde.

"Bu ilk döneme ilişkin şaşılacak derecede somut anıları var ve yaptığı resimlerde klinik, sürekli tekrarlanan bir motif. Buraya 'bekleme odası' adını veriyor, beni orada beklediği için. Yalnızlıktan epey acı çekmiş ve tıbbi aletlerden de korkmuş olmalı. Bu acı sık sık ortaya çıkıyor. Kendisini sevdiği bir kimse tarafından terk edilmiş hissettiğinde ya da kendisine, uyum sağlamasını kolaylaştıracak yeterli açıklama ve bilgilerinin verilmediği ortamlarda, 'kaybolmuş', 'dünyada yapayalnız' olduğunu düşünmeye başlıyor. İlk ayrılığımız bende de güvensizliğe yol açmıştı, ama emzirme sayesinde, kısa bir sürede aramızda karşılıklı bir güven duygusu gelişti.

"Zamanla, açık bir şekilde dile getiremese de ne istediğini çıkarmaya başladım. Daha sonra ifadesi düzeldi ve ben de onu anlamayı öğrendim. Uzun bir süre, benim için normal, sıradan olan şeylerin onun için de öyle olması gerektiğini düşünmüş olduğumu fark ettim. Ama durum hiç de böyle değildi ve Gloria açıklamalarıma sandığımdan daha uzun bir süre ihtiyaç duydu.

"Kaderin beni bir kez daha bir insanın sorumluluğunu üstlenmeye ve böylelikle de gerçek yüzünü keşfettikten sonra artık ebediyen kendisinden kurtulmak istediğim bir kalıbın içinde kalmaya zorlamasından uzun bir süre acı duydum. Bugün ise olaya daha farklı bakıyorum. Kızım kimi pratik işler açısından bakıcılara bağımlı durumda, ama duygusal alanda şaşırtıcı ölçüde bağımsız. Bana olan bağımlılığı, her ne kadar yük ve kısıtlamalar getirdiyse de, diğer ilişkilerimde kapalı kalmış kapılar açtı önümde."

"O ana dek yaşamamış olduğun duyguları uyandıran Gloria'nın çaresizliği miydi?"

"Çaresizliği ya da ihtiyacı değil, bana güveni ve her durumda açık ve dürüst kalabilme becerisiydi ilk elde. Bu her seferinde beni duygulandırdı ve benim de biraz açılabilmeme yardım etti. İlgiye hemen her zaman sıcak yanıt veriyor, ilgisizlik ya da duyarsızlığı ise mazur görüyor. Ama yalanlara tahammülü yok. Yalancılığı bilinçli olarak adlandıramasa bile bedeni, baş ağrısı, bitkinlik ya da

egzama gibi belirtilerle tepki veriyor. Söz konusu kişiye ilişkin duygularını dile getirebildiği an kayboluyor bu belirtiler. Gloria ne yalan söyleyebilir ne de olduğundan farklı görünebilir. Nasılsa öyle: gerçek yani. Bu da ilişkiyi basitleştiriyor."

'"Peki yurda ne zaman gitti?"

"18 yaşına kadar bizimle evde yaşadı. Önce özel bir özürlüler okuluna gitti, ardından da yurda geçti. Öğretmeni bize, özürlülerin korunaklı bir çevreye ihtiyacı olduğunu ve onun iyiliği için ayrılığa katlanmak zorunda olduğumuzu söyledi. Kendimize çok sıkı bağlamamız iyi olmazmış. Öğretmenin dediklerini sorgusuz sualsiz kabul ettik. Ama ayrılık gününü ve bunun bana verdiği acıyı hâlâ gayet iyi hatırlıyorum. Sanki bir parçam, üstelik de sahip olduğum en değerli parçam koparılmış, sevgim parçalanmıştı. Bunun Gloria için gerekli ve doğru olduğunu, kendi hayatımı da, her zaman olduğu gibi tekrar düzene sokabileceğimi düşünerek avuttum kendimi. Hasretim büyüktü ama ayrılık bana daha büyük bir özgürlük de sağlamıştı. Özellikle de Richard'ın ölümünden sonra.

"Gloria o yurtta 13 yıl kaldı, mutlu ve tatminli görünüyordu. Tatillerini yanımda geçiriyordu, ben de seyahatlerimi hep onun yurtta olduğu döneme denk düşürüyordum. 1987'deki tatilinde, bakıcının sara nöbeti geçiren bir kızı soğuk duşun altına sokmuş olduğunu anlattı. Bu konuşma sırasında uzun bir süre inkâr etmeye çalıştığı korkuları olduğunu öğrendim. Bu korkuları ele alabilmek amacı ile tatilini belli bir süre uzatmak istedim. Ancak yurt yönetimi önerime karşı çıktı. Ben de Gloria'yı o halde yurda geri göndermeyi kabul edemezdim. Bunun üzerine yurt yönetimi sözleşmeyi tek yanlı olarak feshetti ve Gloria sonraki sekiz yıl boyunca benimle birlikte yaşadı.

"Bu, her ikimizi de tatmin eden hoş bir dönem oldu. Gloria bahçede çalışmayı seviyordu, çiçek ektiği zaman fidelerle konuşuyor ve onlara iyi büyümeler diliyordu. Canlarını yakmak istemediği için çalıları budamakta oldukça zorlanıyordu. Ama en büyük tutkusu danstı. Kendisini hiç kısıtlamadan doğaçlamalar yaparak dans ediyor, duygularını bu yolla ifade ediyordu. Tek başına ve grupla ders aldı, pek çok gösteriye katıldı. Ama bir süre sonra tekrar düzenli bir uğraşısı olsun istedi. Bunun üzerine yaklaşık 30 kişi barındıran başka bir yurt buldum. Hâlâ orada yaşıyor ve mutfak ve çamaşırhanede çalışıyor."

"Evde onca zaman senin tarafından tek başına bakıldıktan sonra tekrar yeni bir yurda geçmek zor olmadı mı Gloria için?"

"Başlangıçta ortalık süt liman gibiydi. Gloria tıpkı bir çocuk gibi her zaman her şeyi doğru yapmaya, karşısındakileri memnun ederek takdirlerini kazanmaya çalışır. Ama küçük bir çocuğa oranla daha deneyimli ve daha bilinçli olduğundan karşısındakinin çelişkili yönlerini görebiliyor, ancak bununla her zaman başa çıkamıyor. Bildiğim kadarıyla uğraşılarına ilişkin hiçbir sorunu yok. Çalışmayı seviyor ve öğrenmekten de hiç geri durmuyor. Tek sorunu, 'aman karşımdakine bir zorluk çıkarmayayım' çabası. Nazik ve çevresini gözeten biri olduğu ve kimseyi yaralamak istemediği için, başkalarının ahlak anlayışlarına, bunlar kendi adalet duygusuna ters düştüğünde bile, uymaya çalışıyor. Duygularını uzun süre bastırıyor, bunun bedelini de, geçmemekte inat eden bedensel belirtiler şeklinde ödüyor sonuçta."

"Tam olarak neler oluyor?"

"Bunu sana bir örnekle açıklayayım. Bir tiyatro oyununda anne rolünü oynaması gerekiyordu. Hayali bir bebeği kollarında sallayarak ninni söyleyecekti. Ne yazık ki yerine gelemeyecek en büyük isteği çocuk sahibi olmaktı. Ninniyi haftalar boyu çalıştı. Ama temsilden birkaç gün önce oyunda değişiklik yapıldığı, rolünü bir pantomim şeklinde, herhangi bir söz ya da şarkı söylemeksizin oynayacağı söylendi kendisine. Sonradan öğrendiğime göre oyunu düzenleyenler, rolün çok ağır olduğunu düşünüp biraz hafifletmeyi amaçlamışlar. Böyle olunca da tüm oyuncular arasında bir tek Gloria ağzını açmayacaktı. Bu durum, anne rolü ile çocuk isteğini muhtemelen, hiç olmazsa sembolik bir biçimde tatmin edebilmeyi ummuş olan Gloria'yı derinden yaralamıştı.

"Bu hayal kırıklığını tek bir söz etmeden kabullendi, mimini iyi oynadı ve övgüler aldı, oyunun sonuna kadar mutsuzluğunu gösterecek bir belirti vermedi. Temsilden sonra ise olmadık bir nedenden ötürü hüngür hüngür ağlamaya başladı. Grubun yöneticisi kadın da birden Gloria'nın son günlerde pek konuşkan olmadığını ve bezgin göründüğünü hatırlayıverdi. Hatta sağırlaştığından bile kuşkulanmış. Gloria kendini dışarıya kapadı, artık iyileşmiş olduğu düşünülen egzaması yeniden ortaya çıktı ve kendini bir kez daha 'bekleme odası'ndaymış gibi hissetmeye başladı.

"Bu gibi durumlarda olayın nasıl gelişeceği yanında kimin bu-

lunduğuna bağlı, şansa kalmış bir iş. Eğer duyarlı bir bakıcı içini dökmeye teşvik edecek olursa semptomlar hızla kayboluyor. Ama kimi zaman, yanındakinin Gloria'ya unutma ve büyüklük göstermeyi önermesi durumunda olay kötüleşiyor. Çünkü ne pahasına olursa olsun, sevimli, karşısındakinin beklediği gibi biri olmaya çalışır Gloria. Ama bedeni bu oyuna katılmaz ve öz-aldatmaya karşı ayaklanır. Semptomlar da tedaviye rağmen aylarca geçmez.

"Telefon edip nasıl olduğunu sorduğumda, kelimesi kelimesine: 'Susmak değil, çocuğumla konuşmak istiyorum. Çocukla, senin benimle konuştuğun gibi konuşmam onun açısından çok önemli.' dedi. Neyse ki grup yöneticisi sorunu kavradı ve Gloria'nın bunu tiyatronun yöneticisine aktarmasında yardımcı oldu. Tıpkı daha önce benzer bir durumda yaşamış olduğumuz gibi, böylesi bir destek şikâyetlerinin hızla ortadan kaybolmasını sağladı."

"Annem, kanserden ölümünden önceki son ayları bir bakımevinde geçirdi. Bazı bakıcıların bedensel semptomlarla özenle ilgilenmelerine rağmen bunların duygusal kökenlerini göz ardı etmesi üzücü bir durumdu. Sosyal danışman olan kızım Helen, kimi bakıcılar için gerçek, idealize edilmemiş duyguların ürkütücü bir alan oluşturduğunu söylüyor. Gloria için ise duygu dünyası belirleyici bir rol oynuyor anlaşılan. Umarım bu, senin üzerinde yaptığı etkinin aynısını bakıcıları üzerinde de yapar. O, senin kendi duygularınla tekrar bağlantı kurabilmeni sağlamıştı, şimdi sen de onunkilere saygı gösteriyorsun. Bu niye başkaları için de geçerli olmasın? Belki de sendeki gibi bir süreci başlatabildiği insanlarla karşılaşıyordur arada bir."

"Umarım. Zaten pek çok bakıcısı ile böyle bir durum söz konusu gibi. Ama kendimi kandırmaya kalkışmıyorum: Gloria başkalarına bağımlı ve onlara uymaya çalışıyor. Bunu bana da yapmıştı. Ama ben annesi idim ve içindeki direnişe kulak vermesini öğretmeye çalıştım. Onu kendi gerçekliği içerisinde destekleyecek birine ihtiyacı var, yoksa bu işi bedeni üstleniyor. Doktoru bu dili anlamadığı zaman gereksiz ilaçlar almak durumunda kalıyor ve bu da onu sersemletebildiği gibi şikâyetlerinin artmasına da neden olabiliyor. Ama şu an duygularını anlayabilen ve ona sevgiyle yaklaşan bir grup yöneticisi var. Bu yüzden de oldukça iyimserim."

"Gloria'nın, senin entelektüel yaşantına katılamıyor olması sana hiç acı vermedi mi?"

"Onu olduğu gibi, entelektüel açıdan sınırlı ama duygusal alanda olağanüstü yeteneklere sahip biri olarak kabul etmeyi öğrendim. Ayrıca kendisinden olanaksızı talep etmemeyi de. Yine de pek kolay olmadı bu. Çünkü yetiştiğim evdeki entelektüel hayat oldukça mütevazı idi ve bu alanda beni dürtükleyecek bir şeyin yokluğunu hissediyordum. Ama çocukken duygusal ilişki açısından da yoksunluk çekiyordum. Kızım beni bu açıdan gayet iyi doyurdu.

"Çocuğun güvenini, coşkulanma ve sevebilme yeteneğini yetişkinlik dönemine bozulmadan taşıyabildikleri için mongoloid insanlar, bugünkü aşırı teknikleşmiş, yabancılaşmış dünyamıza önemli katkılarda bulunabilir. Açıklığı, sıcaklığı ve duyarlılığı ile her zaman arkadaşlar edinmeyi bildi Gloria. Çocukken, kimi zaman banklarında depresif yaşlıların kendi içlerine çekilmiş bir halde oturdukları bir parkta oynardı. Normalde herkes bu yaşlıları, ilişki kurmak istemedikleri düşüncesi ile kendi hallerine bırakır. Ama Gloria, herkesin ne yaptığı ya da ne düşündüğü ile ilgilenmediği için gidip 'niye üzgünsün?' gibi sorular sorardı. Bunun üzerine bu yaşlı insanların yüzlerinde şükran dolu bir gülümseme belirirdi. Bu yüzden de geleceği açısından iyimserim.

"Öte yandan yaşantısını kendi başına düzenleyemeyeceğinin, parasını idare edemeyeceğinin, geleceğini planlayamayacağının ve bu yüzden yetişkin bir insan olarak da, anne rolünü üstlenecek bir kişi ile bir tür çocuksu bağımlılık ilişkisi içinde kalacağının farkındayım. Mongoloid bir insanda özerkliğin gelişimi acımasız bir şekilde sınırlanmıştır. Yaşantısını düzenlemesi için zekâ açısından özürlü olmayan kişilerin yardımına ihtiyacı var. Ancak bu kişiler, duygusal gelişimleri açısından, tıpkı benim gibi, ondan geri durumda olabilirler ve duruma göre bu bağımlılık nedeniyle zorlanabilirler. Neyse ki Gloria karşısındakinin davranışlarındaki çelişki ve tutarsızlıkları hissetmesini ve destek görmesi durumunda bunlara yanıt vermesini sağlayan bir duyarlığa sahip. Temsil olayında bu desteği buldu sonuçta, ama bu her zaman böyle olmuyor."

"Doğumu nasıldı peki?"

"Doğum gayet kolay oldu, araya giren ayrılığa rağmen emzirme konusunda da bir sorun çıkmadı. Belki de kızım konusunda bu kadar rahat olmamın nedeninin, onun beni, zihinsel açıdan normal gelişmiş bir insanın aksine, sorgulamaması olduğunu düşünüyorsun. Ama bunu kendi tarzında pekâlâ yapıyor, üstelik daha hassas ve so-

mut bir biçimde. Benim nerede hata yaptığımı ya da kendisinin neyi yanlış anladığını gayet somut olarak gösteriyor. Bunun için ona teşekkür borçluyum, bunlar birbirimizi daha iyi anlamamızı ve yanlış anlamaları ortadan kaldırmamızı sağlıyor. Bu yüzden de ilişkimiz açık ve gelişme potansiyeline sahip bir ilişki olarak kalabildi.

"Çocukken öyle doğal, yapmacıksız bir çaresizlik içindeydi ki ben de gayet doğal davranıyordum ona. Tavrı hâlâ da dürüst ve doğrudan. Sana bir örnek vereyim: Kısa bir süre önce 40 yaşına bastı. Tatilimizi Fransa'da geçiriyorduk ve orada bir Afrika sanatı sergisine gittik. Sergide ahşap anne ve çocuk heykelleri de vardı. Başka sergilerde, örneğin Picasso'nun geç dönem eserlerini izlerken, çok canlı tepkiler gösterdiği halde bu sergide dikkat çekici ölçüde sessiz kaldı. Tekrar arabaya bindiğimizde gözleri yaşlı, 'başım ağrıyor. Annelerin bakışları neden çocuklarına yönelik değildi? Ne kadar kötü bir şey bu,' dedi. Arabayı durdurup ona sarıldım. Heykeller ona doğumundan hemen sonra iki hafta kaldığı kliniğin yeni doğan bölümünü hatırlatmıştı. 'Niye gelmemiştin?' diye soruyordu şimdi. 'Ben sana ait değil miyim? Oradaki kadınlar tıpkı sergideki heykeller gibi sevgiden yoksundu. Beni kundakladılar, kucaklarına aldılar ama yüzüme hiç bakmadılar.' Birkaç dakika sonra da gayet sakin bir şekilde baş ağrısının geçmiş olduğunu söyledi.

"Yolda kitap almak için bir dükkânın önünde durdum. Dükkânda benim bakmadan geçtiğim pek çok dergi de vardı. Gloria ise âdeti olmadığı halde, *Terre Sauvage* diye bir dergi çekip çıkardı ve bana kapağını göstererek 'çocuklar işte böyle kucaklanmalı,' dedi. Kapakta fareye benzer, iki ayakları üzerinde duran iki hayvanın, bir anne ve yavrusunun, birbirine sarılmış ve şefkatle bakar durumda bir resmi vardı. Resmin altında Fransızca 'Seviyorum, öyleyse varım' yazıyordu.

"Dergiyi satın aldım ve içindeki yazıdan, kapaktaki hayvanların henüz pek tanınmayan ve yeryüzünde bir milyon yıldır yaşamakta olan bir türden olduklarını öğrendim. Kalahari çölünde yaşıyorlardı ve birbirlerine karşı son derece sevecen davranıyorlardı. Boyları otuz santimetre kadardı, kendilerine Fransızca'da 'suricates' deniyordu. Bendeki sözlüklerde karşılığını bulamadım bu kelimenin. Ayrıca çocuk bakımı konusunda 'babysitter' türü bir sistemleri var. Anne ava gittiğinde bebeğe genç bir hayvan bakıyor.

"Bu değerli bilgileri *kızımın dikkatine* borçluyum, ben dergiyi

diğerlerinin arasından seçemezdim. Ben çevremdeki aşırı miktardaki uyaranın altında boğulmamaya uğraşırken Gloria, asıl önemli şeylere açıktı. Onun gözünde sevgi hep öncelikli, diğer insanlar için büyük anlamı olan prestij, iktidar, zenginlik gibi şeyler ise önemsiz ya da olsa olsa ikinci derecede önemli şeyler."

"İçsel olarak bir şeyler kazanmış olduğun belli. Ama zorlandığın olmuyor mu hiç?"

"Hiç olmaz mı? Sana zorlanmamın sonuçlarını gösteren bir hikâye anlatayım istersen. Mali sorunlar konusundaki tecrübesizliğim yüzünden, Richard'ın ölümünden sonra işbilir spekülasyoncular için kolay bir av durumuna düşmüştüm. Ayrıca Gloria'nın geleceğinden duyduğum kaygı nedeniyle gerçekçi olmayan vaatlere de açıktım. Özürlü çocukları yetiştiren bir kadın öğretmen bana ölümümden sonra Gloria'yı yanına almayı ve ona bakmayı vaat ettiğinde ona inandım ve oldukça yüklü miktarda bir parayı peşin olarak ödedim. Nasıl kandırılmış olduğumu da çok geç fark ettim."

"Buna gerçekten inandın mı? Hiçbir sözleşme yapmadan nasıl olur da peşin ödemede bulunursun?"

"Ama ölümümden sonraki bir dönem için sözleşme yapmak ne yarar sağlayacaktı ki? Ya da kızımın sözleşme zoru ile sağlanmış ikameti ve bakımı? Öğretmenin ciddiyetinden emindim, o aşamada kanıt isteyemezdim. Hangi anne çocuğunun güvenli bir mekânı olmasını istemez? Bu düşten ancak dolandırılmış olduğumun kanıtları ortaya çıktığında uyandım. Vermiş olduğum parayı da, talep etmeme rağmen geri alamadım. Başlangıçta beni en çok kızdıran, Gloria'yı kullanan, onun için gerekli olduğu bahanesiyle kendisine benim paramla ev yaptıran kişinin bir öğretmen olması idi."

"Kızını kullanmamış, sadece senin içinde bulunduğun durumdan yararlanmış."

"Haklısın belki de. Beni öylesine ustaca uyuttu ki, sosyolog olarak yöneltme konusu ile ciddi biçimde ilgilenmiş olmama karşın, olup biteni anlamam yıllar sürdü. Gazetelerde, pek çok danışmanı olan yüksek konumdaki kişilerin bile dalavereleri ortaya çıkartmalarının, dolandırıcılığa engel olmalarının ne kadar zor olduğunu gördükçe daha mütevazılaşıyor ve kendi naifliğimi bağışlayabiliyorum. Hiç danışmanım yoktu, sadece çaresizliğim ve Gloria'nın geleceğinden duyduğum kaygı ile hareket ediyordum.

"Bu tecrübe sayesinde, insanın üstlenebileceğinden fazla so-

rumluluk alması durumunda başkalarının oyunlarına alet olmasının kolaylaşacağını öğrenmiş bulunuyorum. Kızımın geleceğini ölümümden sonrası için de düzenlemeye çalışmak benim için fazla ağır bir yüktü. Bu sayede kendimi başkaları adına, hatta kendi kızım adına da fazla sorumlu hissetmemeyi öğrendim.

"Ona verebileceklerimi zaten vermiş durumdayım. Mongoloid bir kişi için oldukça yüksek sayılabilecek bir özgüveni var, sevincini dizginlemiyor, insanlara karşı açık ve dostça bir tavır gösteriyor. Bu özelliklerini sömürmeye kalkmayıp onu koruyacak insanlarla karşılaşacağı konusunda iyimserim. Bir şeye üzüldüğünde bunun ne olduğunu tam olarak adlandıramıyor ve o anki bakıcısının duyarlığına kalmış oluyor ama mutlu olmak doğasında var, sadece olduğu gibi bırakılması yeter."

"Özürlü öğretmeni geçinen bir kadının, kızının geleceğine ilişkin kaygını ev sahibi olmak için sömürmesi, özellikle de bunu şefkat ve ihtimam maskesi ardında yapması çok iğrenç ve aşağılık bir şey. En büyük hatalarımızı üzerimize fazla yük bindiğinde yapıyoruz belki de.

"Tanıdığım bir kadın aniden, küçük çocuklarının yanı sıra, inme geçiren babasına da bakmak durumunda kalmıştı. Komşular çocukları bir süreliğine evlerine almayı teklif ettiler, kadın da bunu sevinerek kabul etti. Ancak sonuçta çocukların komşuların cinsel tacizine maruz kaldığı ortaya çıktı.

"Eğer gücü tükenmiş olmasaydı, çocuklarını iki geceliğine kimlere emanet ettiğini daha iyi araştırabilirdi. Ama sahtekârlık yapılabileceği ilk anda insanın aklına gelen bir şey değil. Aslına bakarsan böyle olması da gayet iyi, yoksa hayatımız çok sevimsiz bir hal alırdı. Yine de insan çocuklarını 'dost görünüşlü' kişilere emanet etmezden önce nelerin araştırılması gerektiğini bilmek zorunda."

"Ama bunu nasıl yapabilirsin? Gidip daha önce bir çocuğa cinsel tacizde bulunup bulunmadığını mı soracaksın, ya da kendisinin cinsel tacize uğramış olup olmadığını mı?"

"Tabii ki hayır. Neyse ki sen Gloria'nın öğretmeninin sahtekârlığını ortaya çıkarabildin, yoksa senin ölümünden sonra bu kadının eline kalmış olacaktı. Üstelik bunun nedeni de senin, ölümünden sonra bile Gloria'ya destek olma isteğin olacaktı. Tek bir hayatımız var ve o hayat süresince eylemde bulunabiliriz, ondan sonra olacaklar artık bizim elimizde değildir."

"Haklısın, ama bir vasiyetname hazırlayabilir ve son arzumuzu bu şekilde dile getirebiliriz. Bunu da yaptım ben. Bu 'idealist' öğretmen gözümü öyle bir boyadı ki, onu ve erkek arkadaşını vasilerim olarak belirledim. Sonuçta bu adamın sahtekârlığın başı olduğu ortaya çıktı, öğretmen kadın sadece onun dediklerini yapıyordu."

"Bunları sen mi ortaya çıkardın yoksa oyun kendiliğinden mi açığa çıktı?"

"Kolay bir iş olmadı bu. İlk şüpheden her şeyin açığa çıkmasına uzanan yol oldukça karmaşık ve zorlu idi. Sadece iyi kamufle olmalarından ötürü değil, benim uzun bir süre araştırmalarım sonucu bulduklarıma inanmak istemememden de ötürü. Bir gün daha bol vaktimiz olduğunda hikâyenin tümünü sana detayları ile anlatabilirim. Şimdi bir kez daha bu adilikleri konuşup senin ziyaretinden duyduğum sevinci gölgelemek istemiyorum."

"Senin durumunda olsam muhtemelen ben de kandırılabilirdim. Ancak ben önemli sorunlarda her zaman aile üyelerine başvurabiliyorum. Damatlarımdan biri avukat, kocam tecrübeli bir işadamı, bu yüzden de bu gibi konularda hiç yalnız değilim. Ayrıca benim durumumdaki kadınlara böylesi vaatlerle yanaşmaya kalkmıyor bu şarlatanlar. Kurbanlarını gayet dikkatli seçiyorlar. Özürlü bir kız çocuğunun yaşını almış dul annesi sıfatıyla bunlar için hazır lokmaydın sen."

"Sanırım ben çocukluktan beri kolay bir av olarak yetiştirildim, bu çakallar da bunun kokusunu alıyor. Sevimsiz gerçekleri göz ardı etmeyi ve sözlere, boş vaatlere inanmayı daha çok küçükken öğrenmiştim. Davranışları aksini gösterse de, anne ve babamın, iddia ettikleri gibi beni sevdiklerine inanmak istiyordum. Aynı şekilde birinin Gloria'yı gerçekten sevdiğine ve onunla birlikte yaşamayı düşündüğüne inanmak istedim. Bunu öylesine arzuluyordum ki, bana kalan mirası hiç düşünmeden harcadım bu yolda.

"Bu serveti Gloria'nın geleceği için kullanmayı anlamlı buluyor, bunun, yaşadıkları sürece kendisiyle ilgilenmeyen büyükanne ve büyükbabasının gecikmiş bir armağanı sayılabileceğini düşünüyordum. Bu gerçekdışı istek saflığımı güçlendirdi, öğretmen ile arkadaşı da bundan yararlanmasını bildiler. Neyse ki artık bu hüsnükuruntudan kurtulmuş bulunuyorum. Kızımın kaderi konusunda her zamankinden daha az endişe duyuyor ve dürüst insanlara çatacağını umuyorum. O zaman da büyükanne ve büyükbabasının para-

sına gerek duymayacaktır."

New York uçağında Luise, kızı Helen'i ve kendisine o ana kadar biraz ürkütücü gelmiş olan torunu Sarah'yı düşünür. Artık geride kalmıştır bu ürkütücülük. Torununun doğumundan beri hissettiği ezici merhamet ortadan kaybolmuştur. Gloria hakkında anlatacaklarının Helen'e, kendisi için olduğu kadar şaşırtıcı gelmeyebileceğini düşünür. Kızının, torununa hiç ummadığı kadar sıkı bir şekilde bağlı olması şimdi daha anlaşılır görünür kendisine. Nancy de öğrencilik döneminde olduğundan daha açık, daha sakin ve insani açıdan daha zenginleşmiş bir izlenim bırakmıştır üzerinde. Nancy bunu Gloria'dan başka kime borçlu olabilir ki?

Margot ve Lilka

Varşova ile Sidney arasında

Margot'un sevinçten içi içine sığmıyor. Bu sabah bir hastasının, Varşova'daki sınıf arkadaşlarından biri olduğunu keşfetti. 1946'da Avustralya'ya yerleşmek üzere terk ettiğinden beri Polonya'yı sadece bir kez, 1950'de ziyaret etmişti. Duvarlardaki dev boyutlu Stalin posterleri tekrar gelme isteğini yok etmişti. Ama zaten daha önceleri de Margot bu ülkede kendini rahat hissetmemişti. Yahudi soykırımından kurtulmasını Ari ırkından olduğunu gösteren sahte belgelere borçluydu ve oradaki pek çok şey ona canını kurtarabilmek için verdiği o kavgayı hatırlatıyordu.

Sabahki yeni hastası, işadamı eşine Avustralya yolculuğunda eşlik eden ve alerji sorunu nedeniyle muayenehanesine gelmiş olan Bayan Rogers idi. Başlangıçta iki kadının birbirini tanıyor olabileceğine ilişkin hiçbir belirti yoktu ortada. Yüzlerinde aradan geçen neredeyse 60 yıllık sürenin izleri vardı ve ikisi de kızlık adlarından farklı adlar taşıyordu. Ancak "Lilka" ön adı, Margot'un savaş öncesi Varşova'sına ve Dluga sokağında oturan bir kız arkadaşının odasındaki uzun konuşmalara ilişkin anılarını yeniden canlandırmıştı. Bu anılara dalmış bir halde "bir zamanlar Lilka diye bir kız tanırdım, ama uzun zaman önce, başka bir dünyada," dedi.

Bunun üzerine hastası Margot'un yüzünü incelemeye başladı ve bir süre sonra çekingen bir sesle "siz de Varşova'dan mısınız yoksa?" diye sordu. Bunu uzun bir sessizlik izledi. Böyle basit bir soruya Margot niye hemen "evet" cevabı vermiyordu? Bunun nedeni önemli bir kararın bu soruya bağlı olması, bu sorunun Margot'un çoktan içine gömmüş olduğu şeylere uzanması idi. Tekrar geçmişi ile uğraşmak isteyip istemediğini kendi kendine soruyordu, çoğu hayal kırıklığına dönüşmüş olan ilişkilerini yenilemek isteyip istemediğini; bir Hıristiyanla evlenerek Yahudiliğe ihanet etmiş olduğu suçlaması ile bir kez daha karşı karşıya kalmak isteyip istemediğini. "İnsanın, hayatını başkalarına, onların anlayabileceği şekilde

açıklaması kolay değil," diye düşünüyordu. "Şimdi bununiye yapayım ki? Birinin benim o zamanki kaderim ile gerçekten ilgilendiği yanılsamasına kapılmamalıyım. Bunun mümkün olmadığını kendi deneyimlerimden biliyorum. Gerçekten biliyor muyum? Bunu nasıl bilebilir ve iddia edebilirim? Şimdiye dek bu konuda hiç şansımın olmayışı nedeniyle mi? Bir zamanlar arkadaşım olan Lilka'nın beni anlama ihtimali varken ona ne diye kendimi açmayayım?"

Hasta sessiz bir şekilde durup doktorun cevabını bekler. Boğazına bir düğümün oturduğunu, gözlerinin dolduğunu hisseder. Margot'un kim olduğunu anlamış gibidir ama buna inanamaz.

Margot aslında fazlasıya uzun bir süre sessiz kalır. Ama zamana ihtiyacı vardır; içsel olarak geçmesi gereken uzun bir köprü söz konusudur, bugün Sidney'deki sakin yaşantısından savaş öncesi Varşova'ya uzanan bir köprü. "Bunu yapmak istiyor muyum? Lilka'nın öyküsünü dinlemek ve ona kendiminkini anlatmak istiyor muyum? Aşağılanma, yalnızlık, öfke gibi bastırılmış duygularımı dile getirmeyi ve bununla şu iyi düzenlenmiş huzurumu kaçırmayı?" diye sorar kendine.

Aslında yanıtı belli: Konuşmak istiyor ve karşılaşmayı kaldırabilecek durumda. Bunu kabul ettikten sonra da çekingen bir ifadeyle "ama siz Dluga sokağında oturmuş olan Lilka Gold değilsiniz herhalde," diyor. Bayan Rogers ise "Evet, oyum," diyor, "sen de Orla sokağında oturan Marysia Fenner değil misin?"

Lilka, sadece Margot'un 1942'de unutmak zorunda kaldığı adları anmak suretiyle, Avustralyalı doktor ile Amerikalı hasta arasındaki mesafeyi ortadan kaldırıvermişti. Birbirlerine sarıldıklarında her ikisi de okul yıllarına, anılarına hile karıştırmaya ve böylece de gerçek kimliklerine yabancılaşmaya zorlandıkları dönemin öncesine dönmüş gibi hissettiler kendilerini.

Lilka'nın da, tıpkı Margot gibi, kendini Ari ırkındanmış gibi gösterip ebeveynini ve kardeşlerini kurtarmaya çalıştığı ve bunda kısmen de olsa başarılı olduğu ortaya çıkar. Margot akşama evine davet eder Lilka'yı. Bir zamanlar okul arkadaşı olan iki kadın oturma odasında kesintisiz, neredeyse sabaha kadar konuşurlar. İkisi de hem kendi başlarından geçenleri anlatmak, hem de diğerinin yaşadıklarını öğrenmek ister. Bu karşılıklı olarak aynı şeyi arzulama durumunu Margot bir hediye olarak algılar.

1946'daki göçünden bu yana, kimsenin Polonya'daki bireysel

kaderlerle ilgilenmiyor oluşuna alışmıştı artık Margot. Gerçi kamplardan bahsediliyordu, ama hiç kimse böyle büyük bir acıyı kavramaya muktedir değildi. Margot bile konsantrasyon kamplarındakilerle karşılaştırıldığında, o dönemi neredeyse kazasız belasız atlatmış olduğunu düşünüyordu. Böylece geçmişi hakkında konuşmamayı çabucak öğrendi. Ama aynı zamanda başkalarını dinlemeyi de. Avustralyalı kocası oldukça sıcak kanlı bir insan olmasına karşın iyi bir dinleyici değildi. O da, kendi geçmişinden korkuyor olsa gerek, çocukluğu ve gençliğini hatırlamak istemiyordu. Böylece Margot'un suskunluğu yıllar geçtikçe derinleşti. Ancak yaşlandıkça bu sessizliği kırmasını sağlayacak, başından neler geçmiş olduğunu bilmek isteyen ve muhtemelen kendisi de benzeri şeyler yaşamış olduğu için bunları kaldırabilecek bir insana duyduğu özlem arttı. Şimdi ise, aramasına, çaba göstermesine gerek kalmaksızın gerçekleşmişti bu. Arkadaşı karşısında oturuyor, kendisi ile Lehçe konuşuyordu. Hem de bunca yıldan sonra.

Konuşma gayet masum başladı: "Coğrafya öğretmenini atlatıp dersi nasıl ektiğimizi hatırlıyor musun? Ne güzel dolaşmıştık caddelerde. Ya Nowi Swiat'ın oradaki Blicke pastanesinin kokusunu? Ana caddeyi düşündüğümde hâlâ burnuma gelir taze 'Berliner'in kokusu. Ya gizli gizli Panska caddesine gidip, korkuyla, merakla, büyülenmiş gibi fahişeleri izleyişimizi?"

Ama sonra, sanki gökten düşmüş gibi, her ikisini de, hâlâ korku veren, milyonlarca insanın acısını içeren başka bir dünyaya geri götüren kaçınılmaz soru ortaya çıkıverdi: "Savaş başladığında neredeydin?" diye sordu Margot. Lilka anlatmaya başladı:

"Radomsko'da, babaannem ile dedemin kirada oturdukları evdeydim. Evin arkasında büyük bir meyve bahçesi vardı. Çoğunlukla yalnızdım, ağaçların altında kitap okur, bahçedeki kulübede ev ödevlerimi yapardım. 1 Eylül 1939'da savaş başladığında hemen bir hendek kazdık ve ilk günü orada geçirdik. Bu sayede şarapnellerden korunmayı umuyorduk. Ertesi gün batı sınırından kaçanlar gelmeye başladı. Biz de onlara uyduk, elimize geçen ne varsa alarak içerilere kaçmaya başladık. Bombalardan, Almanlardan, aslında ne olduğunu tam bilmediğimiz bir şeylerden kendimizi korumaya çalışıyorduk.

"Her şey plansız, büyük bir panik içinde yapılıyordu. En küçük halamın varlıklı arkadaşları vardı, onu kocası ve kızıyla birlikte ara-

balarına alarak doğuya doğru yola çıktılar. Bizeyse, kutsal resimler, yorganlar, tavalar ve o telaşta ellerine almış oldukları diğer nesnelerle Varşova yoluna koyulmuş olan kaçaklar kervanına katılmak kalmıştı. Yolda sık sık yere yatmak zorunda kalıyorduk, çünkü Alman uçakları başımızın üzerinde dalışa geçiyor ve sivil olmamıza bakmaksızın bize ateş ediyordu. Bu da hayli panik ve karmaşa yaratıyordu. Aramızdan pek çoğu kaçmanın anlamsız olduğunu çabuk anladı ve aynı gün geriye dönerek Alman istilasını evlerinde beklemeye başladı. Ama biz kafasızca davranmayı sürdürdük. Büyükanne ve büyükbabamı dostlarımıza emanet etmeyi başardık ve Varşova'ya doğru yola devam ettik. Genellikle yaya gidiyorduk, bazen birileri arabasına alıyordu bizi, bazen de banliyö trenine biniyorduk.

"Hitler'in yardakçılarının eline düşmek istemiyorduk ama sonuçta, seçmiş olduğumuz yol Alman işgalinden daha kötüydü, en azından ilk dönemde. Ama böyle olduğunu bilmiyorduk. Varşova'nın direnişe geçeceğini sanıyorduk.

"Açıkta geçirdiğimiz geceleri hâlâ canlı bir şekilde hatırlıyorum. Güneşin doğuşu her sabah içimi, belki de bir şekilde merhamet bulabileceğimiz umuduyla dolduruyordu. Çoğunlukla yerde, ayrıca zamanımız olmadığı için de oldukça kısa süreli uyuyorduk. Kaçanların oluşturduğu kervan giderek büyüyordu. Bir hafta sonra Varşova'ya ulaştık ve Orla caddesindeki teyzemlerin evinde kalmaya başladık. Ama neredeyse bizimle aynı zamanda Alman ordusu da Varşova kapılarına dayandı ve şehri dört hafta sürecek bir abluka altına aldı. Bu korkunç süre boyunca kesintisiz bombardımana tutulduk. Yiyecek neredeyse hiçbir şeyimiz yoktu, sığınaktan dışarı da pek ender çıkıyorduk. Ama sen de o zamanlar Varşova'daydın, bunları biliyorsundur zaten.

"Almanlar sonunda Varşova'yı işgal ettiğinde bir sığır kamyonuyla Radomsko'ya, evlerini terk etmemiş olanların, savaşın ilk dönemini nispeten rahat, bombasız ve aç kalmadan geçirmiş oldukları kentimize geri döndük. Çabalarımız ezadan başka bir sonuç vermemişti. Bizi neyin harekete geçirdiğini bilmiyorum, belki annemin korkusu belki de benim kendilerine çok bağlı olduğum, Varşova'daki küçük teyzelerime kavuşma isteğim. Babam pasif bir tutum takınmıştı."

"Babanı hiç hatırlamıyorum. Anneni tanımıştım, zaten ondan bir hayli bahsetmiştin. Baban hakkında bildiğim tek şey ise ona ol-

dukça düşkün olduğun. Ama başka da bir şey canlandıramıyorum kafamda."

"Sorun da bu ya Margot! Onu ölümünden sonra daha elli yıl sevmeyi sürdürdüm, gerçekte nasıl biri olduğunu bilmeden. Onu soykırımının kurbanı olarak kafamda idealize ettim ve çocukken onun yüzünden acı çektiğimi görmeye cesaret edemedim. Babamla yaşamış olduğum trajik olaylar ilk aşkımda da kendini gösterdi zaten."

"Bunu anlatmak ister misin? 1938'de Varşova'yı terk ettiğinde 14 yaşındaydık. Ondan sonra da senden hiç haber almadım."

"Savaştan önceki yaz köydeki bir kuzenimin yanındaydım. Geri dönmemden bir akşam önce Janek adında 15 yaşında bir çocukla tanıştım ve ona âşık oldum. Uzun boyu, siyah saçları, açık gri gözleri ile hâlâ gözümün önünde. Sıcak, neşeli, neredeyse gülen sesini de hatırlıyorum. Tarlalarda dolaşmıştık, elini omzuma atarak kendinden bir şeyler anlatmıştı, neydi hatırlamıyorum. Aramızda bir şey geçmedi, hiçbir şey. Sadece hiç unutamadığım bir mutluluk duygusu vardı. Poznan'da oturuyordu, birbirimize son derece çekingen mektuplar yazdık, edebiyat ve politika üzerine. O zaman kaç yaşında olduğumuz düşünülürse oldukça garip bir şey bu. Ama anlaşılan aklımı, bana tekin gelmeyen, ifade etmeyi göze alamadığım güçlü duygulardan kendimi korumak amacıyla kullanıyordum. Duygularla başa çıkmak konusunda hiç deneyimim yoktu. Halbuki başka bir şey düşünemeyecek kadar âşıktım.

"Günün birinde sınıf öğretmenimiz Poznan'a bir gezi düzenlendiğini söylediğinde sevincimden deliye döndüm. Babamla bu konuda konuştuğumuzu, ona, âşık olduğumu ve yolculuk için 5 Zloti bulmam gerektiğini anlatmaya çalıştığımı hâlâ hatırlarım. Bu da hatırladığım tek konuşmamızdır zaten. Bu, bana bir baba ilgisi gösterdiği iyi bir konuşma olarak kalmıştı hafızamda uzun bir süre. Bununla üzerime nasıl bir yük bindirmiş olduğunu ancak daha sonra fark ettim. Gerçi parayı verdi, yolculuğa izin de verdi, ama bana yanılsamaya kapılmamamı, aşk ve gerçek hayatın iki farklı şey olduğunu söyledi. İnsan aşk uğruna evlenmezmiş. Aslında sadece gençlik aşkı ile evlenememiş olan babamın kişisel deneyiminin ifadesi olmasına karşın bu sözler beni derinden etkilemiş olmalı. İçimde iyice yer etmiş bu görüşün etkisi olsa gerek, ilk kocamla âşık olmadan, sadece aşka duyduğum özlem uğruna evlendim.

"Janek 1940'ta Radomsko'ya geldi ve 1942'ye kadar kaldı. Ba-

na aşkı konusunda teminat veren sayısız mektup yazdı ama hepsi çok edebi, entelektüel şeylerdi. Bütün bu süre boyunca bedensel olarak hiçbir yakınlaşma olmadı aramızda. Janek'in entelektüel tavırlarına bakarak, bu tür bir yakınlaşmaya ilgi duymadığını düşünüyordum. Ama durum hiç de öyle değilmiş. Çok sonra, bana bir kez olsun dokunmadığı ama aşk mektupları yazıp durduğu dönemde başka kadınlarla cinsel ilişki kurmuş olduğunu anlattı. Tensel ve cinsel ihtiyaçlarını neden benden sakladığını ve benim tavrımın buna nasıl katkıda bulunduğunu bilmiyorum. Bunları hiç söylemedi.

"Bense, bana dokunulsun istiyordum. Bu da daha sonra, beni etkileyen ve hem tensel yakınlığa hem de entelektüel alışverişe duyduğum ihtiyacı gidereceği izlenimini veren, benden çok daha yaşlı bir öğretmenin kollarına itti beni. Ancak kendimi fantezi ve yanılsamalarıma kaptırmış olduğumu anlamakta gecikmedim. Bana karşı hiçbir zaman açık değildi çünkü. Yine de ona çok şey borçluyum. Janek gibi Yahudi değildi ama direnişçi olması nedeniyle Gestapo tarafından aranıyordu. Bu yüzden de sürgünler başlamadan önce Radomsko'dan Varşova'ya kaçtı. Daha sonra Varşova'da kalacak bir oda bulmama yardım etti ve yeraltındakilerle ilişkisi sayesinde hem bizim aileye hem de Janek'e sahte belgeler hazırlattı."

"Varşova'ya nasıl gidebildin?"

"Ari ırkından olan okul arkadaşım Wanda'dan yardım istedim. O da kimliğini birkaç günlüğüne bana verecek kadar cesur ve iyi yürekliydi. Gitmeme engel olacaklarını düşündüğüm için anneme ve babama hiçbir şey söylemedim. Benim aksime, kaçınılmaz tehlikenin farkında değil gibiydiler. Wanda'nın pasaportuyla trene binerek Varşova'ya gittim. İstasyondan odama doğru giderken, Yahudi ailelerinin, kollarının altında bohçalarıyla bir yerlere doğru sürüklenmeye başlamış olduğunu gördüm. Yüreğim öfkeden kabardı, ama bir şey belli etmemem gerekiyordu, o yüzden de kurbanların kaderi sanki beni hiç etkilemiyormuş gibi davrandım. Yüzlerinde hiçbir öfke belirtisi olmayan diğer Polonyalılara benzemek için ilgisiz bir tavır takındım.

"Cadde ortasındaki barbarlıkları, Polonyalıların çoğu sanki gayet normal bir şeymiş gibi sessizce kabulleniyordu bildiğin gibi. Bunun sonucu olarak benim duygularımın da susması gerekiyordu. 1942'nin o Ekim günü uzun süreliğine kapı dışarı ettim ben de onları. Ama bir şekilde içime yerleşerek, beni sonunda kendilerini al-

gılamaya ve gerçeğin farkına varmaya zorlamış olsalar gerek. Çünkü bunlardan 30 yıl sonra, terapilerimden birinde resim yapmaya başladığımda, kâğıda geçirmem gerektiğini hissettiğim ilk şey, caddelerde askerler tarafından kovalanan bu aşağılanmış insanlardı.

"Ama o güneşli Ekim öğleden sonrasında rolümü neredeyse mükemmel oynamıştım. Öğretmenin benim için kendisinden bir oda kiraladığı kadına giderek, o zamana kadar taşrada, baba evinde yaşadığımı, şimdiyse üniversite tahsili için Varşova'ya geldiğimi söyledim. Sevecen görünümlü ev sahibem anlattıklarıma hemen inandı, zaten kısmen de doğruydu söylediklerim. Daha sonra yeraltı ve gizli üniversite ile ilişki kurunca kendime ait bir kimlik kartı ayarlayabildim ve Wanda'ya pasaportunu geri gönderdim. Ayrıca Janek, kız kardeşim, annem, babam, bir amcam ve bir teyzem için de sahte belgeler düzenlettim. Janek hâlâ, o zaman kendisi için uydurduğum soyadını kullanıyor. Aramızdaki tek bağ da bu zaten."

"Varşova'da birlikte mi yaşadınız?"

"Varşova'da onu pek seyrek gördüm. Herkes bir şekilde hayatını sürdürmeye çalışıyordu. O yıllarda sadece birkaç kez görüştük ve birbirimize içinde yaşadığımız dehşetten bahsettik. 1944'te Polonya'da ayaklanma başladığında tesadüfen karşılaştık. Polonya direniş ordusunda çavuştu ve birliği, kaldığım evin yakınında üslenmişti. Birlikte ilk gecemizi o arada yaşadık. Bu benim için, o karmaşanın ortasında, daha iyi bir gelecek vaat eden mutlu bir olaydı. Sanki o öğretmenle yaşadığım kısa ilişki nedeniyle kendisine sadakatsizlik etmiş olduğum ilk aşkıma geri dönmüştüm. Askeri harekâtın başarısı, herkes gibi bizi de coşkuya boğmuştu. Ama bu duygu fazla uzun sürmedi, çünkü daha ertesi gün Janek, askerleriyle birlikte cepheye gitmek zorunda kaldı. Aynı gün kız kardeşlerim ve ben, bombardıman sonucu komşunun bodrumunda enkaz altında kaldık. Üstümüz başımız sanki una düşmüşüz gibiydi ama neyse ki hiçbirimiz yaralanmamıştık.

"Bunlar Ağustos 1944'te oldu, daha sonra ilişkimiz koptu. Ama onunla tekrar karşılaşma umudu beni ayakta tuttu. Ocak 1945'te cephe batıya kayar kaymaz bir kamyona atlayıp Janek'i aramaya koyuldum. İzini Polonya'nın dağlık yöresine kadar sürdüm. Bitkin bir halde, delik pabuçlarla hedefime vardım nihayet. Hava soğuk, ortalık kar kaplıydı. Böyle bir yolculuk sırasında tecavüze uğrayabileceğim o zaman aklıma gelmemişti. Ama başıma hiçbir şey gel-

medi. Rus şoförlerin hepsi dostça davrandı ve beni sorgusuz sualsiz taşıtlarına aldı.

"En kötüsü Janek ile karşılaşmam oldu. Benden çok uzaktı. Nedeni neydi bilmiyorum ama içsel olarak katılaşmış ve yabancılaşmış gibiydi. Birden hasretim yersiz gibi geldi bana. Sonradan öğrendim ki başka bir kız arkadaşı olmuş o arada. Ama bunu bana söylememişti o zaman. Hatta Poznan'da birlikte yaşama planları bile yaptık. Ama ruhumun bilmek istemediği şeyi bedenim fark etmişti. Poznan'a gitmek için bindiğim davar kamyonunda ilk kez poliartritin belirtisi olan ağrıları hissettim. Bedenim kendime yalan söylediğimin farkına varmıştı ama ruhum bunu kabul etmek istemiyordu. Sonra birkaç hafta Janek ile birlikte yaşadık, ardından ben hastaneye kaldırıldım.

"8 Mayıs günü çanlar savaşın bittiğini haber verirken yüksek ateş ve ağır bir poliartrit ile hastanede yatıyordum. Ağrılarıma rağmen insan avının son bulmuş olmasına seviniyordum. Şimdi hastalığımın, savaş sırasında içime atmak zorunda kaldığım bütün acıların ve aynı zamanda sürekli inkâr edegeldiğim kişisel durumumun dışavurumu olduğunu düşünüyorum. Bunu o zamanlar, ben dahil, hiç kimse anlamamıştı. Bu yüzden de enfeksiyonun nedeni olduğu düşünülen bademciklerimi aldırdım, sağlam dişlerimi çektirdim. Ama hastalık belirtileri kaybolmadı.

"Ancak annem Janek hakkında gerçeği anlattıktan sonradır ki, eklemlerimdeki ağrılar hafifledi. Janek, varlığından o ana kadar haberdar bile olmadığım bir kadınla evlenecekti. Bunu öğrenmek acı vermişti ama gerçeği öğrenmenin etkisi olağanüstü olmuştu. Sanki sis kalkmış, iyileşmem için solumam gereken temiz hava dolmuştu çevreme. Kendime yalan söyleyerek ve uyarıları görmezden gelerek bedenime şiddet uygulamıştım aslında. Bu da kendini eklem ağrıları şeklinde dışavurmuştu.

"Savaştan yaklaşık 30 yıl kadar sonra Janek ile New York'ta karşılaştım. İlk karısı kanserden ölmüştü, ikinci karısı da kanserdi. Ancak şimdi, yetişkin bir insan olarak, tavrındaki idareci, yüzeysel yanı görebiliyordum. O karşılaşmamızda anladım ki, Janek ile zaten hiçbir zaman açık bir ilişki sürdüremeyecekmişiz. Halbuki benim için açıklık içermeyen bir sevgi olamaz. Sevgi, kendini açmak, olduğun gibi göstermek, karşındakini de değiştirmeye çalışmadan, olduğu gibi kabul etmek, anlamak ve sevmek değil de nedir?

"Janek'e duyduğum aşk, geçmişte, gençliğimde; seçimimi, duygularıma kapılarımı kapatarak ve aklımı öne çıkararak yaptığım dönemlerde kalmıştı. Zaman içerisinde fark ettiğim bir başka şey de, Janek'e olan eğilimimin sesi ile ilgili olduğu idi. Mektuplaşmaya başladığımızda, iş yazıya kaldığında, daha aklı başında değerlendirebiliyordum olayı.

"Janek hemen her zaman iyi, yardımsever ve şirindi. Herkesi hoşnut etmeye çalışıyor, beğenilmek ve takdir edilmek istiyor, çoğu zaman da bunda başarılı oluyordu. Ama entelektüel ve ahlaki açıdan takdir edilme saplantısı gerçek bir duygusal hayata fazla bir yer bırakmıyordu. New York'ta geçirdiğimiz birkaç gün içinde onunla kafa olarak da aslında hiç anlaşamadığımızı fark ettim. Böyle olduğuna inanmak istediğim için görmemiştim bunu."

"Sahte bir kimlikle, ne yapacağını bilmez bir halde Janek'i bütün ülkede aramış olduğun onca yıldan sonra, öyle görünüyor ki, onda aslında kendini aramışsın. Kendine yalan söylemiş olduğunu birkaç kez tekrarladın çünkü. Ama o senden gizlerken nasıl bulabilirdin ki gerçeği? Başka bir kadınla evlenmek istediğini bilseydin, onunla hayatını birleştirmek amacıyla davar kamyonuna atlayıp Poznan'a gitmezdin herhalde. Neden aldatılmış olduğunu söylemiyorsun?"

"Bunun benim için hiç de kolay bir şey olmamasından ötürü. Kendi kendime, Janek'in aslında yalan söylemek istemediğini, sadece gerçeği söyleyecek cesareti bulamamış olduğunu tekrarlayıp durdum. Bu, babamdan ötürü gayet iyi bildiğim bir tavırdı. Janek'in cesaretsizliğinin nedeni neydi bilmiyorum. Bu konuda tahmin bile yürütemiyorum, çünkü ailesi hakkında bana neredeyse hiçbir şey anlatmamıştı. Aslında Janek'i doğru dürüst tanıdığım da söylenemezdi."

"Yani hiç tanımadığın bir adamı sevmiştin öyle mi?"

"Evet. Kendisini tanımama izin vermeyen, beni doğru dürüst algılamayacak kadar kendisiyle meşgul bir adamı sevmiştim. Çocukluk öykümün ikinci baskısı yani. Her ikimiz de karşımızdakinin kişiliğinde bir hayaleti sevmiştik. Ancak ben bu hayalete Janek'e oranla daha uzun süre bağlı kaldım. Bu da, zaten babamla ilişkimin yanılsamalara dayanmış olmasından kaynaklanıyordu herhalde. Beni sevmesini istediğim için sevdiğine inanıyordum. Babamın benden hep uzak durmuş, bana hiç destek olmamış, beni korumamış ve kaderimi aslında umursamamış olduğunu görmek istemiyor-

dum. Gençlik yıllarımda bunu fark edebilmiş olsam, Janek karşısında daha uyanık olurdum. Üstelik bedenim de beni açıkça uyarıyordu. Kendimi sürekli kandırmayı henüz çocukken öğrenmiş olmamda Janek'in bir suçu yoktu. Janek'e ilişkin anılarım benim için uzunca bir süre anlam taşımaya devam etti, çünkü bunlar, savaştan önceki bozulmamış dünyayı ve savaş sırasındaki ortak öykümüzü temsil ediyordu benim gözümde.

"Yaşadığımız hoş anların bazıları bize hayat boyu eşlik eder, güç verir ve umut kaynağı olur. Beni de Janek'e bağlayan böyle bir an vardı Radomsko'daki getto döneminden: Şehri terk etmenin cezası ölümdü, buna rağmen 1942 yazının güzel bir gününde kırlara çıktık ve Varta nehrinin kıyısına kadar yürüdük. Yol üzerindeki tarlalar çiçekler, ebegümeçleri ile doluydu. Her şey, sanki hayat hiç değişmeden devam ediyormuş gibi normal ve barış içindeydi. Halbuki sonumuz yaklaşmıştı, insanların toplama kamplarına yollandıklarından haberdardık. Gezintimizin benim için güçlü bir sembolik anlamı vardı. Yalnızca hayatta kalacağıma değil, beni mutlu bir geleceğin beklediğine inanmama yardımcı oldu.

"İhtiyacım olan gücü bana bu umut sağladı. Bu nedenle de yanılsama olduğunu fark etmeye başladıktan sonra bile ona sarılmaya devam ettim. Bu yanılsamayı yitirmeyi göze alamazdım o zamanlar, bunun için çok erkendi henüz. Bu yüzden de hasta oldum. Olaya daha soğukkanlı bakabilmemi sağlayacak gücü ve hayat deneyimini toplamam için otuz yıl daha beklemem gerekiyordu. O zamanlar, savaştan bitkin düşmüş de olsa, herkese anlayış göstermeye çalışan ama bu arada kendi acısını görmezden gelen 21 yaşında bir gençtim hâlâ. Bu acının kendini dışavurabileceği tek yer de bedenimdi."

"Çocukken, babanın senden uzak durmasını sorgusuz sualsiz kabullenmemiş olsan, Janek'e ilişkin gerçeği görmeyi bu kadar geciktirmeyeceğini söylemiştin. Babana ilişkin somut olaylar mı var aklında?"

"Demin de söylediğim gibi, çok az şey hatırlıyorum ona ilişkin. Geçmişe baktığımda, babamın, sanki hep saklayacak bir şeyi varmış gibi, benden sürekli kaçtığı hissine kapılıyorum. Eğer savaş, soykırım, hayatta kalma çabası gibi şeyler araya girmemiş olsa, belki bir terapistin de desteğiyle karakterini açığa çıkarabilir ve böylece ilerideki pek çok hatalı kararı vermemiş olurdum. Sonuçta, Ja-

nek ile aramızda geçenler de, sevgi yanılsamasını ayakta tutabilmek için gerçeğe gözlerimi kapama şeklindeki başarısız çabalarımdan biriydi. Sevgiye duyduğum özlem, çocukluğumda yanılsamalarla beslenmiş olduğu için bunlara uzun süre bağlı kaldım.

"Kendi hayatımıza ilişkin hatırladığımız ya da hatırladığımızı sandığımız şeyler, genellikle duygulara, arzulara ve hayatı sürdürme stratejilerine bağlı olduğu için, aldatıcıdır. Kaderimizle başa çıkabilmek için yanılsamalar yaratırız kendimize. Başkalarına ve kendimize zarar vermediğimiz sürece bunun bir sakıncası yok. Efsanelerimizden kendimizi kurtarıp gerçekliğin yeni bir parçasını tanımak her an elimizde olan bir şey. Ama babama ilişkin efsanem bana çok şeye ve uzun yıllara mal oldu."

"Savaştan sonra Amerika'da neler yaşadın?"

"Boston'da yaşayan bir amcam vize almamı sağladı. Böylece ben de Boston'a giderek psikoloji öğrenimine başladım. Aniden harikulade bir ülkede bulmuştum kendimi. Eğer daha önce bir yere ait olmuş olsam, ben kazazedeye bir cennet gibi görünebilirdi burası. Ama yalnızlığımı ve yalıtılmışlığımı yanımda getirmiştim. Herkes dostça davranıyordu ama ben kendimi yolu kazara buraya düşmüş bir yabancı gibi hissediyordum. Bana öyle geliyordu ki, burada hiç kimse Polonya'da başımızdan neler geçmiş olduğunu bilmiyordu. Aslına bakarsan, Amerikalı Yahudiler bile bunları detaylarıyla bilmek istemiyordu. Kendilerini mümkün olduğunca, bunlarla üzmemem ricasını gözlerinden okuyabiliyor ve iyi yetiştirilmiş olmamın bir sonucu olarak, kimsenin huzurunu kaçırmak istemediğimden, susuyordum. Böylece günün birinde, bursla Boston'a gelip oraya yerleşmiş olan Viktor adında Polonyalı bir öğrenci ile evlendim. Aslında bana yabancı biriydi Viktor, ama bu yabancı ülkede, Polonyalı olma sıfatıyla, çekmiş olduklarımızı biraz da olsa anlayabilen tek insandı. Bu da, o zamanlar önemliydi benim için. Yahudi değildi, ama Alman işgalini yaşamıştı ve benim başımdan geçmiş olanları biliyordu."

"Bunu gayet iyi anlıyorum. Savaşa ilişkin anılarının, acilen ihtiyaç duyduğun tanığı idi en azından. Ayrıca birlikte Lehçe de konuşabiliyordunuz."

"En azından ilk zamanlar," dedi Lilka üzgün bir şekilde. "Daha sonra, Lehçeyi ne yazık ki bir türlü tam olarak öğretemediğimiz kızımızın bizi anlayabilmesi için İngilizce konuşmaya başladık. Ame-

rikan toplumu hakkında o zamanki düşüncelerimin pek çoğunu Viktor da paylaşıyordu. Ayrıca, benimle aynı fikirde olduğunu bildiğimden, Polonya'daki komünist rejime duyduğum hoşnutsuzluk hakkında da onunla konuşabiliyordum. Bu ortak noktalar, aramızdaki büyük kişilik farklarını görmemi engellemişti. Zaten ben, kim olduğumu, neye ihtiyaç duyduğumu ve de bir ilişkinin muazzam çabalar göstermek zorunda kalmaksızın da yürütülebileceğini henüz bilmiyordum ki. Hiçbir zaman kendimi yönlendirmemi sağlayacak bir örnek olmamıştı önümde. İkinci Dünya Savaşı sırasında, sürekli kendi kimliğimi unutmaya çabalamış olmam, duygularımın bir anlamda donup kalmasına neden olmuştu. Janek ile yaşadığım ve boyutlarını tam olarak kavramaya cesaret edemediğim hayal kırıklığı bunu daha da güçlendirmişti. Sanki taşlaşmış, felç olmuştum."

"Viktor ile evliliğinin aslında pek de yürümediğini uzun süre fark etmemiş olmanın nedeni de bu taşlaşma mıydı dersin?"

"Bu, nedenlerden yalnızca biriydi. Janek ile yaşadıklarımı tekrarladım. O zamanlar anlamlı bir ilişkiyi sürdürmeyi beceremeyecek olmama karşın, böyle bir ilişki yaşama arzusunu yitirmek istemediğimden, kendimi uzun süre yanılsamalarla avuttum. Bu arzu o kadar güçlüydü ki, imkânsızı gerçekleştirmeyi tekrar tekrar deniyordum. Kafamın açık olduğu kimi anlarda tabii ki düşünüyordum boşanmayı. Altı yıldan sonra nihayet buna karar vermiştim ki hamile kaldım. Bunu izleyen psikanalizin ardından bir süre Viktor'a belli bir yakınlık, bir açılma hissettim ama bu, birkaç hafta sonra kayboldu ve her şey eskisine döndü: Suskunluktan kaynaklanan bir işkence haline. Sonuçta boşandık. Birkaç yıldır Yahudi bir kocam var. Bu ilişkimde de sorunlar oldu ama bunları dile getirebiliyorduk. Bugün hayatımı, eskisiyle karşılaştırılamayacak kadar kolay buluyorum. Bu yabancılık duygusuna bu kadar uzun süre nasıl katlanabildiğimi aklım almıyor. Her neyse, hep kendimden bahsettim. Sen neler yaptın 1940-1945 yılları arasında? Varşova'daydın değil mi?"

"Evet. Önce annem ve babamla gettodaydık. Babam bir iş arkadaşı aracılığıyla bana sahte bir kimlik kartı ayarladı. Bununla hayatımı kurtarmış oldu, kısa bir süre sonra da kampa yollandı... Annem gettoda kaldı ve ben kendisini ve kız kardeşimi oradan kurtarıncaya kadar bir fabrikada çalışabildi. Dönüp geriye baktığımda, şantajcılarla sürekli bir mücadele içinde görüyorum kendimi. Tıpkı senin gibi ben de ustaca hazırlanmış sahte kimliğimle kolayca bir oda bul-

dum. Bir ölçüde güvenilir bir mekân bulur bulmaz da kız kardeşim için bir manastır aramaya koyuldum ve şehir dışında bir tane buldum. Rahibeler kimliğini daha ilk günden anlamıştı ama yine de sevgi ve özeni esirgemediler. Orada vaftiz edildi. Hiçbir ilişkim olmaksızın kız kardeşimi manastıra yerleştirebilmek olağanüstü bir şanstı. Bu da, 1942'de, yani gettoların dağıtılmasından önce bir yer aramaya başlamış olmamdandı. Daha sonra pek çok Yahudi, sahte kimlikle sığınacak bir yer aramaya koyuldu. Senin de bildiğin gibi bunu bulmak için ya çok iyi ilişkiler ya da bol para gerekiyordu.

"Kampların, masum 'çalışma kampları' olduğuna inanmıyordum. Gördüklerimden çıkardığım sonuç, bir yok etme planının uygulandığı şeklindeydi. Bu nedenle de pek çok kişi bir mucizenin gerçekleşmesini umarken ben harekete geçtim. Nazilerin, Hitler'in *Mein Kampf*'da dile getirmiş olduğu şeyleri açıkça yapmaya koyulduklarını, babam hariç çevremdeki hiç kimse görmek istemiyordu. Herkes, insanları son ana kadar uyutmaktan başka bir amacı olmayan propagandaya körü körüne inanıyordu."

"Annene ve kız kardeşine bakacak gücü nereden buldun?"

"O yıllarda Varşova'da tümüyle sezgilerime kalmıştı her şey, o yüzden de aklıma gelen fikirlere güvenmek ve yaratıcılığımı denemek durumundaydım. Belki de bana kendine güven kazandıran ve güç veren de bu oldu. Her yeni durum buluş yapmayı gerektiriyordu. Böyle bir durumda nasıl hayatta kalınabileceği sorusunun hazır cevapları yoktu. Yeraltı lisesinde Almanca öğretmenliği yaptım ve böylelikle iyi kötü geçinebilecek kadar para kazandım. Ama sahte belgelerle yaşayan bir Yahudinin, kira ve yiyecek için gerekli paradan daha fazlasına ihtiyacı vardı, salt varoluşunu sürdürebilmek için. Çevreyi kolaçan etmek ve uyanık olmak gerekiyordu. Tıpkı avcılardan hayatını kurtarmaya çalışan vahşi bir hayvan gibi. Her adımımda Yahudi olduğumun açığa vurulması ve ardından da Gestapo'ya teslim edilme tehlikesi ile karşı karşıyaydım. Üstelik belki de eski tanıdıklar tarafından.

"Senin de bildiğin gibi, böyle şantajcılar tekrar tekrar gelerek insanların varını yoğunu alıyordu. Ayrıca Gestapo'nun koyduğu 50 Zlotilik ödülü alabilmek için seni yine de ihbar etmeyeceklerinin bir garantisi de yoktu. Yasal bir cinayetin 'haklı' ödülüydü bu onlar için. Kimi Yahudilerin, kaçmak yerine gizlendikleri yerde kalmakta ayak diremeleri ve şantajcılarının, istenen miktarı bu sefer de

verdikleri takdirde başlarına bir şey gelmeyeceği şeklindeki sözlerine inanmaları beni hayrete düşürüyordu. Vicdansızlığını defalarca kanıtlamış birine hâlâ güvenebilmeleri de.

"Kaçakların genelde başka çıkar yollarının olmadığını o zamanlar bilmiyordum. Erkeklerin, Alman işgali altında yeni bir oda bulabilmeleri pratik olarak imkânsızdı. Ev sahipleri, ikametgâh müdürlüğünden belge istiyordu, bunun içinse sıhhi muayeneden geçmek gerekiyordu. Bu da sünnetli bir erkeğin mekân değiştiremeyeceği anlamına geliyordu. Kadınların işi biraz daha kolaydı, ama her zaman değil tabii. Başkalarına yardım etmeye kalktığında, tanınma tehlikesi de artıyordu. Benim başıma gelen de bu oldu.

"Malum, şantajcılar oldukça kurnazdı. Babamın toplama kampına sevkinden sonra sahte isim ve belgelerle izini kaybettirmiş olan annemi yanıma alabilmiştim. Varşova'da hava, şüphe ve ihbar kokmaya başlamıştı bile. Ev sahibem annemin tipik Yahudi görünümünden, benim kimliğimi de kolayca çıkarabilirdi. Bu yüzden bir kiralık oda ilanına cevap yazdım. Kararlaştırılan saatte de annemle birlikte görüşmeye gittim. Ancak ev sahibesi olacak kadının bir ihbarcı olabileceğini hesaba katmamıştım. Asıl yüzünü gizlemek için işbirlikçilerini yolladı ardımızdan. Bunlar da bizi merdivende durdurup cinayet masasına bağlı Polonya polisleri olduklarını söylediler ve bizi Gestapo'ya teslim etmekle tehdit ettiler. Bizi getirdikleri için ödül alacaklardı tabii. Aslında boş atıp dolu tutma çabasıydı adamlarınki, bizim Yahudi olup olmadığımızı önceden biliyor olamazlardı ama tutturma olasılıkları büyüktü o zamanlar. Muhtemelen ev arayan pek çok kişiye bu yöntemle yaklaşıyor ve genellikle de başarılı oluyorlardı. Yahudilerin zaten hiçbir hakları olmadığından riske atılmış olmuyorlardı.

"Para peşinde olduklarını son anda fark ettim. Hiç param yoktu ama bir yüzüğüm vardı, onu vermeyi teklif ettim. Ama ne yazık ki yüzük de evdeydi. Bu yüzden de benimle birlikte odama kadar geldiler ve adresimi öğrenmiş oldular. Ayrıca ev sahibeme, neden aniden 'teyzem' ve yabancı adamlarla odama geldiğimi açıklamak zorunda kalmıştım. Bir süre sonra adresimi hiç şüphesiz bunlardan almış olan başka adamlar ortaya çıktı. Evi kolaçan ederken, ev sahibesinin büyük paralar karşılığı haftalardır bir odada saklamakta olduğu 16 yaşında bir kız buldular. O ana kadar onu fark etmemiştim bile.

"Gestapo'dan olduklarını söylediler, tuzağa düştüğümü anlamıştım. Hiç mücevherim kalmamıştı, bu yüzden de ikimizi Gestapo karargâhına götürmelerine karşı çıkamadık. Kıza, yanında para olup olmadığını sormak son anda aklıma geldi. Parası olduğunu söyledi ve saf saf bunun işe yarayıp yaramayacağını sordu. Sonuçta iş karşılıklı dayanışmaya dönüştü. Ben ona tecrübelerimi aktardım, o da parasıyla beni kurtardı. Gerçi bu kez ucuz kurtulmuştuk ama derhal yeni bir oda aramam şart olmuştu. Bu arada annem için kalacak bir yer bulmuştum.

"Sürekli ölüm tehlikesiyle yaşamaya ve diğer ruhsal baskılara üç yıl boyunca dayanabildim. Hatta enerjim 1944'teki Varşova ayaklanmasına dayanmama bile yetti. Bunun hemen ardından kız kardeşimle birlikte bir gece vakti Vistül nehrini geçerek Almanlardan kurtarılmış olan bölgeye vardık. Kız kardeşim daha önce manastırdan ayrılmıştı. Zona nedeniyle Varşova'da bir hastanede yatıyordu, ayaklanma başlayınca yanıma almıştım. Birlikte barikatların ardında zorlu bir yolculuk yaptık.

"Vistül'ü geçmiş başka hiç kimse tanımıyorum. Belki de sadece bir tek o gece mümkündü, belki de bir tesadüf. Bunu çok kişi becermiş olsa, hiç şüphesiz duyulurdu daha sonra. Ayaklanmaya katılmış olanlara sordum, ama onlar da hiçbir sivilin böyle bir girişimde bulunduğunu duymamışlardı. Ama kısa bir süre önce Almanya'dan gönderilen bir kitapta bundan bahseden bir bölüm okudum. Kendini Ari ırkındanmış gibi gösterip hayatta kalmayı becermiş bir Yahudi kadın, pek çok insanın Vistül üzerinden kaçmaya çalıştığını anlatıyor. Ama kayıkları açılan ateş sonucu isabet almış ve batmış. Kendisi de kıyıda yaralanmış ve bayılmış.

"Uzun süre, bizim gibi şansı yaver gidip karşıya geçmeyi başarmış başka insanlarla karşılaşmayı umdum, ama kimseyle karşılaşmadım. Kaçış anılarımı başkalarıyla paylaşmak isterdim. Belki de başka hiç kimse bizim gibi bu yolu deneyecek kadar telaş içinde değildi. O sıralar herkes, nasılsa birkaç gün içinde cephenin geriye kayacağını düşünüyordu. Nazilerin sonunun yaklaştığına inanılıyordu.

"Bense karşıma çıkan ilk fırsatta kaçmayı seçtim. Bu, kız kardeşim ve benim için savaşı birkaç ay daha kısaltmış oldu. Herkesin sandığı gibi birkaç gün değil. Varşova ayaklanması 1 Ağustos 1944'te, Ruslar Vistül boyuna vardığında başlamıştı, bildiğin gibi. Herkes Rusların, müttefiklerin Paris'te yaptığı gibi, kısa bir süre

içinde Alman işgaline son verip bizi kurtaracağını düşünüyordu. Ama Stalin hücumu Ocak 1945'te sürdürmeye karar verdi. İddia edildiği gibi kasıtlı olarak, Polonya'nın zayıf düşmesini, Varşova'nın harap olmasını mı istemişti acaba? Sen bu konuda ne düşünüyorsun bilmiyorum ama ben, ayaklanmanın sorumluluğunu taşıyan sağ eğilimli yeraltı hareketinin, umudumuzu bağlamış olduğumuz Sovyetlere küfürler yağdıran bildiriler dağıtmasını çocukça bulmuştum. Polonya'nın Alman işgalinden kurtulmak için kimseye ihtiyaç duymadığı yanılsamasını beslemek amacını güdüyorlardı besbelli. Ayaklanmanın önderleri için, savaş sonrasında anti-komünist bir Polonya'nın nasıl kurulabileceğini planlamak, insanların hayatından daha önemliydi sonuç olarak.

"Polonya ayaklanmalarının gerçekçilik ve diplomasiden yoksun klasik tarihi bir kez daha tekerrür ediyordu. Polonya halkının cesareti, insan özgürlüğü ve onurunu savunma eğilimi, ileri görüşten yoksun pek çok yönetim tarafından sömürülmüştü tarih boyunca. Seninle lisede yurtsever şarkılar söylerken böyle düşünmüyordum tabii. Ama daha ayaklanma sırasında bu romantik yurtseverlik bana hitap etmez olmuştu. 2 Ekim 1944'te ayaklanma bastırıldığında sen de bütün Varşovalılar gibi Pruşkov kampına mı götürüldün?"

"Evet, ama anlatmaya devam et. Vistül'ü geçip işgal altında olmayan karşı yakaya nasıl ulaştığını merak ediyorum."

"Rus ordusunda çarpışan Polonyalı askerler, küçük kayıklarla işgal altındaki bizim yakaya geçerek bir köprü başı kurmaya çalışıyor, bu sırada yaralananları da yine kayıklarla geri götürüyorlardı. Onlara kendileriyle karşıya geçip geçemeyeceğimizi sordum. Askerler, nehrin sürekli havai fişeklerle aydınlatılıp ateş altına alındığını, bu yüzden de bunun tehlikeli bir iş olduğunu söyleyerek kararı bize bıraktılar. Dokuz hafta özgür yaşadıktan sonra tekrar Nazilerin egemenliği altına girmektense her türlü tehlikeyi göze almak daha iyidi. Kız kardeşim karşı çıkmadı, kararı bana bırakmıştı. Böylece sandala binip, havai fişeklere rağmen kazasız belasız geçtik Vistül'ü. Şarapnel ateşi altında neredeyse kızarmış toprak üzerinde koşarak nehir kıyısından uzaklaştık. Takip edildiğimizi sandığımızdan hızlı koşuyorduk. Terk edilmiş bir eve vardık ve avlusunda geceledik. Ertesi sabah yüzlerimizin is ve dumandan kapkara kesilmiş olduğunu fark ettik. İlerlemeye devam ederek bir köye geldik. Köylüler, sanki bizzat şeytan tarafından uğursuzluk getirmek üzere yol-

lanmışız gibi korkuyla karşıladı bizi.

"Vistül'ün öbür yakasında neler olup bittiğinden haberleri bile yoktu. Bu yüzden de başımıza gelenleri açıklamakta zorluk çektik. Yine de kadınlardan biri evine girip yüzümüzü yıkamamıza izin verdi. Böylece yolumuza devam edebildik. Daha sonra bir revirde çalışmaya başladım. Karınlarındaki yaraları iltihaplanmış askerlere bakıyordum. Revirin kokusu hâlâ burnumda. Ama artık o kadar duyarsızlaşmıştım ki, buna da dayanabildim.

"Savaşın yakında biteceği umudunun bana verdiği güçle yola devam ettim, kız kardeşimi Lublin'de bir manastıra bıraktım, kendime de şehirde bir öğrenci yurdunda oda buldum. Kız kardeşim gerçi 17 yaşına basmıştı ama sanki otomatik olarak çocukluğumuzdaki kalıba uygun olarak davranıyorduk. Ben anne rolünü oynuyordum buna göre. Savaştan sonra Poznan üniversitesine kaydoldum ve 1946 yılının sonuna kadar orada kaldım.

"Varşova'da senin gibi yeraltı üniversitesine gitmiştim önce. Yaklaşık on kişilik gruplar halinde gizlice öğrencilerin odalarında buluşuyorduk profesörlerimizle. Almanların bir sosyoloji grubunu ele geçirdikleri ve öğrencilerin hepsini duvara dayayıp kurşuna dizdikleri söyleniyordu. Doğru muydu bilmiyorum. Ama grubumuz bundan sonra daha ürkek ve daha temkinli olmaya başlamıştı. Yine de kimse dersleri bırakmaya kalkmadı. Yahudi olmayan Polonyalı öğrenciler de işgalin etkisini hissediyorlardı. Okumaları resmen yasaktı, yine de çoğu Yahudileri aşağılamaktan geri durmuyordu. Bana karşı naziktiler ama bunun nedeni de Yahudi olduğumu bilmiyor, hatta tahmin bile etmiyor olmalarıydı. Hiç kimseye açılamıyordum, işin içinde sonunda Almanlara teslim edilmek olduğundan, sürekli tetikte olmak zorundaydım. Polonya'yı savaş biter bitmez süratle terk etmemde sanırım bu sürekli ihtiyat ve gizlenmenin de rolü vardı. Kim olduğumu açık açık ve hayatımı tehlikeye atmadan söyleyebileceğim bir ülkede yaşamak istiyordum.

"Gerçi Poznan'da nihayet kendi yaşımdan arkadaşlar edinebilmiş ve ateşli politik tartışmalara katılma fırsatı bulabilmiştim, ama savaştan hemen sonra hızlı bir şekilde yayılmaya başlayan Stalinizm'e katlanamıyordum. Benim için bu, bir kez daha susmak ve ayak uydurmak zorunda kalmak demek olacaktı. Polonya bir halk cumhuriyeti olmuştu ve öğrencilerden Marksist dogmalara uymaları bekleniyordu. Manastırdan henüz ayrılmış koyu bir katolik olma-

sına karşın kız kardeşim bu duruma daha çabuk uyum gösterdi. İnançlılığını koruyabiliyordu en azından, yapması gereken tek şey katolik dogmalarının yerine Marksist-Leninist dogmaları koymaktı. Partiye girdi, hükümette üst konumda olan bir komünistle evlendi ve hiç kimseye batıda yaşayan bir kız kardeşi olduğundan söz etmedi. Yirmi yol boyunca da beni vatan haini olarak gördü. Ama komünizmin sona erişi de onun için bir sorun yaratmadı.

"Kız kardeşimin bu muhteşem uyum sağlama yeteneği bana çok ters geliyordu. Bukalemun gibiydi, karşımdakinin aslında kim olduğunu bilemiyordum. Sonuçta Avustralya'ya göç edebilmiş olmaktan mutluydum yani. Annemin zengin bir kuzeni beni hemen yanına aldı ve tıp öğrenimine başladım. Avustralya'da, orta sınıf yaşamının değişik, daha incelikli baskılarıyla karşı karşıya olduğumu sonradan fark ettim. O zamanlar her şeyi propaganda yalanlarına yeğ tutuyordum.

"Uzun süre vatanımı tekrar görme ihtiyacı duymadım. Sadece arada bir sakin ırmakları, buğday tarlalarını ve ebegümeci bahçelerini özlüyordum. Herhalde çocukluğumu hatırlamak bana iyi geldiğinden olsa gerek, yıllarca ebegümeci ektim bahçeme. Varşova'daki eski arkadaşlarımla tekrar konuşmayı arzu ediyorum ama orada pek çok şey benim aklımda kalandan farklı hale gelmiştir. Annem çoktan öldü, kız kardeşimle ise aramızda hiçbir bağ kalmadı."

Lilka da aynı ikilemi hissediyordu. Çocukluğunu içinde geçirdiği doğaya duyduğu özlem ve gençlik anılarından duyduğu korku. Bu kararsızlık içinde ikisi de bir süre sustu. Bu konuya devam etmek istemiyorlardı. Sonuçta Margot sessizliği bozdu:

"Savaşta benzer şeyler yaşamış olmamıza karşın benim sonraki hayatım seninkine oranla daha sorunsuz geçmiş Lilka. Tabii ki ben de Avustralya'da, biz Polonyalı Yahudilerin neler çektiklerini bilmeyen insanlar arasında kendimi sık sık yalnız hissettim. Ama yine de buraya kök salabildim. Az önce bunun nasıl mümkün olabildiğini düşündüm. İlk elde şüphesiz kocamın dostluğu ve dürüstlüğü bana destek verdi. Ayrıca tıp öğrenimim sırasında ilginç bir arkadaş çevresi edinme fırsatım oldu. Uzun uzun tartışıyor, Amerikan edebiyatı okuyorduk. İleri görüşlü bir ebe ile tanışarak çocuklarımı evde doğurabildim. Onlarla ilişkim de çok açık. Bütün bunları Amerika'da sen de elde edebilirdin. Ama anlaşılan bir talihsizlikten diğerine düşmüşsün."

"Haklısın, savaş sırasında benzer şeyler yaşamış olmamıza karşın hayatlarımız çok farklı yönler almış. Bence bunun açıklaması çocukluklarımızda. Oldukça farklı şekillerde yetişmiştik. Sizin evdeki havayı hâlâ hatırlarım. Annenin hissedilir bir sıcaklığı vardı, seni sevdiğini ve her zaman desteklediğini görmek hiç de zor değildi. Bu duyguyu kendi annemde hiç bulamamıştım. Beni hep eleştirirdi, zaten daha sonra da bana aynı duyguyu veren bir adamla evlendim. Baban sana sahte kimlik bularak hayatta kalmanı sağladı. Senin belgelerinle ilgilenmesi akıllılığını ve sana, çocuğuna duyduğu sevgiyi gösterir. Öncelikle, kendi hayatından da önce, seni korumak istemişti. Toplama kamplarına sevkler başladığında Yahudi anne babaların pek çoğu böyle davranmış ve küçük çocuklarını Hıristiyanlara emanet etmişlerdi. Halbuki sen çocuk değil, 19 yaşında bir genç kızdın, buna rağmen baban öncelikle seni düşünmüştü.

"Bendeyse durum tersineydi. Babam tıpkı bir çocuk gibiydi, tehlikeleri görmek istemiyor, ne kendinin ne de başkalarının sorumluluğunu üstlenmeye yanaşıyordu. 19 yaşında Radomsko gettosunu terk edip Varşova'ya kaçmaya karar verdiğimde planımı gizli uygulamak zorundaydım. Annem ve babam beni engellerdi. Ben gittikten sonra babam, kızının kendi hayatını kurtarmak uğruna onu terk etmekte acelesi olduğu gibisinden bir şeyler söylemiş. Seninle aramızdaki fark burada işte. Daha küçükken bile hayatım anne ve babamın gözünde pek bir değer taşımıyordu. Küçüklükte yaşamış olduğum bu deneyim, yanlış kararlarla dolu sonraki yaşamımı belirledi.

"Baksana Margot, şimdi, şu ikinci evliliğimde bile, bir çıkış yolu bulunduğunu zamanında göremediğim için bana ters gelen şeylere katlanmak zorunda kalıyorum sık sık. Bir örnek vereyim sana: Bu kocamı seviyor ve sayıyorum, o da beni. Beni asla herhangi bir şeye zorlamaya kalkışmıyor ama ben, tıpkı annem ve babamla yaşarken olduğu gibi, kimi zaman onun uğruna kendimi bazı şeylere zorlamam gerektiğini düşünüyordum. İş arkadaşlarıyla yemeğe gitmeyi sevmiyorum örneğin. O da gelmememi anlayışla karşılıyor. Ama burada onu sevindirmek için bir kez eşlik ettim. Ertesi sabah derimde kızarıklıklar belirdi. Önce yiyecek alerjisi sandım ve muyenehanene geldim. Ama daha yoldayken fark ettim ki bu kızarıklık, duygularıma zor uygulamış olduğumu bana hatırlatmak istiyordu. Yemek, Boston'daki benzer akşamlarda olduğundan daha zor

geçti. Yatırımlardan başka bir şey konuşulmadı. Kendimi, tıpkı çocukluğumda işlerden bahsedildiği ve benim de konuşulanlardan hiçbir şey anlamadığım zamanlarda olduğu gibi, dışlanmış ve yalnız hissettim."

"Buna derinde kızarıklıklarla tepki gösterdin ve bu da seni bana getirdi. Buna şükran borçlu olmamız gerekmez mi?"

"Aslında öyle. Bedenimin, ben duygularımın farkına henüz varmamışken, kendini duyurması beni hep şaşırtıyor. Çocukken sık sık hasta olurdum. Bu, çaresizliğimi ifade etmenin bir yoluydu. Ama sonuçta tıbbi tedavi şeklinde daha fazla eza görürdüm. Bu yüzden de acı çekmekten kurtulmanın tek yolunun ölüm olduğuna inanmıştım. Ne garip, en sevdiğim masalın Andersen'in 'Kibritçi Kız'ı olmasının nedenini şimdi birden kavrayıverdim. Çok sevdiği büyükannesi kızı yanına alır, ama ancak öldükten sonra. Isınma ve yolunu bulma çabaları boşa çıktıktan sonra. Tıpkı o soğuk gecede kibritlerini birbiri ardına yakan bu kız gibi ben de çevremde neler olup bittiğini anlamaya çalışmış, bir anlık da olsa sevginin sıcaklığını duyabilmek için anne ve babamın iradelerine boyun eğmiştim. Bu da sadece yanılsamalara kapılmamı sağladı. Evimizde o kadar az sevgi görmüştüm ki, sevilmenin nasıl bir duygu olduğunu bilmem mümkün değildi. İlk olarak kendi çocuklarım olduğunda biraz biraz sezmeye başladım sevgiyi. Masaldaki büyükanneyi de sende buldum, üstelik ölmezden önce. Bu bir ilerleme sayılır. Derimdeki kızarıklıklar seninle konuşmaya başlamamla birlikte kayboldu. Verdiğin ilaçları kullanmaya başlamadan önce üstelik. Konuşabilmek ve anlaşıldığını hissetmek muhteşem bir duygu. Noel zamanı sevgili büyükanneyi bulmaktan bile güzel."

Margot gülerek, "Yahudi geleneğine uygun olarak Noelsiz büyümüş birisin zaten," dedi.

"Ama ilk evliliğimde bayağı bir kutladım Noel'i, buna temel olabilecek, çocukluktan kalma güzel anılarım olmamasına rağmen. Aslına bakarsan Yahudi bayramlarına ilişkin nostaljik anılarım da yok. Böylesi törensel zorunluluklar sevinçten çok acı vermişti bana çocukluğumda. Senin ebeveynin asimile olduğundan, bunlarla pek bir ilgin olmamıştı herhalde. Aslına bakarsan benimkiler de pek dindar değildi, ama kendi anne ve babalarına bağımlıydılar, o yüzden de geleneklere karşı çıkmayı göze alamıyorlardı."

"Bir kez İsrail'e gittim ve köklerimi aradım. Ama bulamadım.

İşin garibi, şimdi kızımın İsrailli bir erkek arkadaşı var, yakında evlenmeyi düşünüyorlar. Böylece beklenmedik bir şekilde Yahudiliğe dönüş yaşıyorum bir tür. Herhalde sen de gitmişsindir İsrail'e. Neler hissettin orada?"

"Son olarak 1978'de gitmiştim. Beni dönüş uçağına götüren takside ağladığımı hatırlıyorum. Kudüs'te, benimkine benzer geçmişi olan pek çok insanı barındıran o çok sevdiğim şehirde kalmak isterdim. İsrail'de başka şehirlerde de kader ortağım sayılabilecek insanlarla karşılaştım. Bir keresinde otelde kahvaltı ederken masama, anne-kız iki kadın oturdu. Konuşmaya başladık, konu çocukların dayakla cezalandırılmasına geldi. Kız, bunu kendi deneyiminden bildiğini söyledi. Annesi şaşırarak 'seni hiç dövdük mü?' diye sordu. 'Hayır, ama savaş sırasında yanında saklandığım Belçikalılar dövdü,' dedi kızı. 'Bundan bana hiç bahsetmemiştin. Korkunç bir şey bu, üstelik de bugüne kadar haberim olmamış.' 'Seni üzmek istememiştim. Hem ne zaman anlatabilirdim ki? Saçların kazınmış, bir deri bir kemik Auschwitz'den geldiğinde mi? Başımdan geçenleri unutmak istedim ve unuttum da. Şimdi bu kadın konuyu açınca...' Bu noktada annesine sarıldı ve her ikisi de ağlamaya başladı. Benzeri sahneleri İsrail'deki otellerde defalarca yaşadım ve yalnız olmama karşın bu insanlarla aramda bir bağ olduğunu hissettim. Öte yandan ortodoksluk üzerimde itici bir etki yaptı, o yüzden İsrail'de kendimi özgür hissedebildiğim bir hayat sürdürebileceğimden şüphe ediyorum.

"İsrail'e göç etseydim hayatım tabii ki başka bir yol izlerdi ama daha az sorunlu olacağını sanmıyorum. Bazı insanlarla iyi ilişkiler kurmuş, ortak anıları paylaşmış ve kaderlerimiz arasındaki bağı hissetmiş olabilirdim. Ayrıca her köşede çalınan Yahudi müziği de bana iyi gelirdi. Bunların melodileri, ritmi, hüznü, esprileri, Yidiş şarkıların aksanı beni bugün bile duygulandırıyor. Bu Yidiş şarkıları büyükannemin evinde dinler, bizim evde hep Lehçe konuşulduğu için de yarım yamalak anlardım. Bu da, bu şarkıları gizemli bir hale sokardı benim gözümde. Sanki sinagog müziği ve halk şarkıları hafızamda doğumumla birlikte, hatta daha da önceden yer etmişti. Muhtemelen annem bana hamileyken sinagoga ya da düğünlere gittiğinde, karnında bu ritmleri sık sık duymuştum. Böyle anlarda neşeli olduğunu, korku duymadığını sezmiş olmalıyım ki, bu şarkılar bende hep güvenlik, esirgenme ve neşe duyguları uyandırıyor. Ay-

rıca çocukken sevdiğim ama hazmı zor kimi yemeklerden de hâlâ hoşlanıyorum. Belki bu da çekicilik ile katlanamama arasındaki gidip gelişimin ta o zamanlardaki bir belirtisiydi.

"Yahudi ayinlerinin bazılarını güzel bulduğum olduysa da çocukluğumda bunlar, ne anlama geldiğini bir türlü kavrayamadığım kısıtlamalarla bağlantılı ve hayata yabancı şeylerdi benim için. Daha gençliğimde, genelde doğal, sıradan bir olay olarak görülen ve uygulanan ama benim gözümde yeni doğanları ruhsal olarak yaralayıcı bir eylem olan sünnete karşı çıkmıştım. Yahudilerin kendilerini Polonyalı çevrelerinden soyutlama tarzları da hoşuma gitmiyordu. Polonya'da Yahudilerin nasıl davrandığına doğrudan bağlı olmayan, sabit bir Yahudi düşmanı akımın varlığı şüphe götürmez bir gerçekti. Ama Yahudi mahallelerinde oturanların hayat tarzları ve garip giyimlerinin bunu güçlendirici bir etkisi olduğunu da sanıyorum. Bu beni de kızdırıyor ve tiksindiriyordu. Daha sonra, gettolar yanmaya başladığında, bu duygularımı kendi Yahudi düşmanlığımın, kendimden nefretimin işaretleri olarak yorumladım.

"Yetmişli yıllarda Kudüs'ün ortodoks mahallelerini ziyaret ettiğimde de benzer şeyler hissettim. Gençliğimin yalnızlığını ve öfkesini tekrar buldum oralarda. Konuşmaya çalıştığım hiç kimse bana dostça davranmadı. Herkes beni 'yabancı' olarak görüyor ve uzak durmaya çalışıyordu. Kudüs Müzesi'ni ya da kolhozları ziyaret ettiğimde böyle duygular uyanmadı içimde. Sadece dindar semtlerde böyle oluyordum. Anılar aramak, tanıdık bir dünya bulmak umudu ile gelmiş, ama kendimi Kafka'nın *Şato*'sunda gibi hissetmiştim. Belki de kendi gerçeğimi, beni sanki şeffafmışım gibi görmezden gelen insanların arasında kapıldığım bu mutlak yalnızlık duygusunda bulmuştum her şeye rağmen. Çocukken, benimle neredeyse hiç konuşmayan büyükannemle büyükbabamın evinde de kendimi böyle şeffaf hissederdim.

"Yahudi âdetlerine ilişkin anılarıma, bunların iletişim ve sevgiye değil kısıtlamalar ve görevlere, gelenek ve itaatlere ilişkin olduğu izlenimi eşlik ediyor. Bu şüphesiz evimizdeki suskunlukla ilgili bir şey. Yedi yaşındayken yaşadığım Seder'i düşündükçe... Seder'in, Yahudilerin firavunların esaretinden kurtuluşunun kutlandığı Pesah bayramının ilk akşamı olduğunu hatırlıyorsun, değil mi? Gelenek uyarınca o akşam çocuk babasına dört soru sorar. Babamın diğer bayramlarda olduğu gibi siyah bir elbise yerine beyaz bir önlük giy-

miş olmasına sevinmiştim. Ezberlediğim İbranice soruları sormaya hazırdım. Nihayet birinin sorularımı dinleyeceğini ve bana cevap vereceğini umarak seviniyordum.

"İlk soru, bu geceyi diğerlerinden ayırt eden şeyin ne olduğu idi. Daha sonra detaylara geçiliyordu: Niye bütün yıl iki tür ekmek yeniyordu da bugün sadece matza... Benim açımdan bütün bunlar, babamın neden bugün bana kulak vermeye hazır olduğunu, o gün farklı olanın ne olduğunu sormak anlamına geliyordu. Ama değişen bir şey olmamıştı. Soruları sormamla birlikte büyü bozulmuştu. Anlaşılır bir açıklama bekleyebileceğim kimsenin aklının ucundan bile geçmemişti. Bu dört sorunun cevabı, Yahudilerin Mısır'ı terk edişlerinin öyküsünü anlatan Haggada kitabında vardı zaten. Büyükler, geleneklere uygun olarak, bu metni saatlerce İbranice olarak okudular. Tek bir kelime anlamadığım halde uslu uslu orada oturup dinlemek zorundaydım.

"Hatırımda kalan bu ilk Seder'in gözümde sembolik bir değeri var bugün. Anne ve babamla konuşmaya çalışmamın boşunalığını ilk kez o zaman hissetmiştim. Hayal kırıklığına uğramış, sorularımla yalnız bırakılmış bir halde ortada kalıvermiştim, üstelik de hiç kimse halimin farkında değildi. Çünkü herkes sorularıma cevap verilmiş olduğunu düşünüyordu, saatler süren detaylı açıklamalarla hem de. Bunları merak ettiğimi mi sanıyorlardı gerçekten? Mısır'dan göçün detaylarının umrumda olduğunu mu düşünüyorlardı? Üstelik de bunu anlamadığım bir dilde dinlemeyi istediğimi... Buna inanmış olmaları mümkün değil. Sadece kendi büyüklerinden gördüklerini tekrarlıyorlardı. Mısır'dan göç, ezelden beridir sanki dün olmuşçasına kutlanır. Ama birden küçük bir kız çıkıp, sorularına kişisel yanıtlar beklesin... Böyle bir şeye geleneklerde yer yoktur. Tanrı ve onun seçilmiş halkı söz konusudur burada. Hayatım boyunca babamla konuşmaya çalıştım boşu boşuna. Sonuçta kendi kendimle konuşmak ve sorularımı kendim yanıtlamak zorunda kaldım. Büyük toplumsal olaylarda, kendimi 'oraya ait' hissedemememin nedeni de, bu ilk Seder'de kendisini açıkça gösteren, baba evindeki yalnızlığımdır. Bu da, dün akşam, aslında sıradan bir olay olan Sidney'deki yemek davetinin ardından ortaya çıkan deri kızarıklıklarının şiddetini açıklıyor sanırım.

"Tekrar İsrail'e dönecek olursak, sanırım ortodokslara gösterilen hoşgörü ve yumuşaklık orada kendimi rahat hissetmeme engel

olurdu. Yine de ara sıra kendileriyle kimi şeyleri, örneğin dünya görüşünü olmasa bile, haksızlığa, anlamsızlığa ve şiddete karşı çıkma tarzını ve –ayrıntıları bir yana bırakılırsa– Yahudi olmanın ortak kaderini paylaştığım insanlarla karşılaşırdım herhalde.

"Bu da bana Amerika'daki ilk yıllarımda eksikliğini duyduğum şeyi verebilirdi: Ait olma duygusunu. Ama şimdi kendimi buraya ait hissediyorum ve pek çok kişinin yeni bir yurt aramaya gelip aradığını bulduğu bu ülkeden başka bir yerde yaşamak istemiyorum. İsrail'de büyüklerimin tabuları peşimde olacaktı. Oradaki ayinler, ne babamın ne de aileden başka bir kişinin geleneklere yönelttiğim eleştirilere hiçbir zaman kulak vermemiş olmasından duyduğum acıyı daha da artıracaktı. Babamın dogmalara ve ayinlere bağlılığı alışkanlık ve itaatkârlığa dayanıyordu. Bunları sorgulamam muhtemelen onu korkutmuştu. Bunların ne anlama geldiğine yönelik sorularım hep bir duvara çarpıyordu. Bir duvar karşısında olma duygusuna İsrail'de de sık sık kapıldım, ama benim gibi bundan acı duyan insanlarla da karşılaştım. Ancak oraya göç etmeyi hiçbir zaman ciddi olarak düşünmemiş olduğumu itiraf etmeliyim. Çocuklarıma yakın olmak istiyordum ve bu, İsrail'de yaşamam durumunda olanaksızdı.

"Yahudiliğin, kadın ya da erkek her Yahudi için, kendi bireysel geçmişine bağlı, özel bir anlamı olduğunu ve bu anlamın da hayatın akışı boyunca pek çok kez değişebileceğini düşünüyorum. Çocukken potansiyel bir Yahudi düşmanıydım; Yahudiliği, parçalanması gereken bir zırh olarak görüyordum. 1933'te Berlin'de oturan teyzemi ziyaret ettiğimde Yahudi düşmanlığının vahşiliğini ilk kez gerçek olarak algıladım ve savaş sırasındaki olaylar bu deneyimimi pekiştirdi. 1945 sonrasında kendimi bütün kurbanlarla özdeşleştirdim ve yaşanan tarifsiz acı kendi Yahudiliğimle hesaplaşmamı engelledi.

"Sarsılmış Yahudi kimliğimi ancak boşandıktan sonra yeniden buldum. Daha boşandığım yıl tek başıma Kudüs'e gittim, şehri ve ülkeyi, Yam Kintereh'i, çölü, Masadağ'ı ve Martin Buber'in kitaplarını keşfettim ve tıpkı gençliğimde olduğu gibi, ruhsal bir anayurt sevgisinin ve onu bulma umudunun ayartmasına kapıldım. 'Ayartma' diyorum, çünkü bu anayurdu sonuçta kendi içimde buldum. Amerika'ya döndükten sonra da şimdiki kocamla karşılaştım. Bostonlu bir Yahudi ailesinden geliyor, üniversiteyi de orada bitirmiş

ve benim gibi o da ortodoksluktan hoşlanmıyor. Ailesinin özgür havası, aralarında kendimi rahat hissetmemi sağlıyor.

"Artık taşlaşmış olan çocukluk duygularımı tekrar canlandıran ve eski kimliğimle bağ kurmama, bunun üzerine yeni bir kimlik oluşturmama yardım eden, İsrail'de kendilerine tekrar rastladığım şarkılarla, İbranice ve Yidiş dilleri oldu. Böyle bir şey, ilk evliliğim sırasında mümkün olamazdı. Bu bağ, yabancılaşmamı uzatmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Ama bu ne Viktor'un ne de başka birinin suçu; savaşın dehşetini sindirebilmek için zamana, yıllara ihtiyacım vardı. Her şeyden önce, toplama kampına düşmemiş olsam bile, yaşadıklarımın dehşet verici olduğunu kendime itiraf etmem gerekiyordu. Bu süreci tek bir sözcükle özetlemek imkânsız gibi, zaten buna niyetim de yok. Birbirinden farklı pek çok duyguyu, oldukları gibi bırakmayı ve nasıl bir gelişim göstereceklerini izlemeyi düşünüyorum."

Margot sevinçle "Ne garip," dedi, "Yahudilik hakkında anlattıklarını dinlerken, 1942'den beri aklıma gelmemiş anılarım canlandı gözlerimin önünde. Sanki yıllardır beynimde mühür altında tutulmuşlardı da, şimdi senin varlığınla tekrar hayata döndüler. Dayım Aron'un evinden sahneler gördüm birden. Karısı Dora, dindar bir aileden geliyordu ve Yahudi geleneklerine çok bağlı biriydi. İyi kalpli ve dost canlısı bir insan olarak bilinen babasını çok severdi ve bayramları kendi evinde de babasının evindeki gibi kutlamak isterdi. Varşova'da değil, Ortwock'da oturuyorlardı; arada beni birkaç günlüğüne evlerine davet ederlerdi. Orada, bizim evde artık uygulanmayan Yahudi âdetleri ile karşılaşmıştım. Aron dayımın Hanuka bayramının anlamını anlatışını hatırlıyorum, iki kuzenimle birlikte ilgiyle dinlemiştik. Ayrıca bize Yahudi yazarlardan öyküler okurdu; tabii anlayabilmemiz için Lehçe çevirilerinden. Ama bunları yaşamamış olsam, senin demin anlattıklarını kavrayabilmem mümkün olamazdı. 1942'de bu dünyayı bodruma attım ve gerçekten unuttum. Müstakbel damadım İsrailli olduğu halde, onunla yaptığım konuşmalar bile kapıyı açmamı sağlayamadı. Aramızda nesil farkı var ve Polonya'daki Yahudi dünyasını hiç tanımıyor sayılır. Ama sen o dünyadan geliyorsun ve tıpkı benim gibi ona 'ihanet ettin'. Senin yanında hem nostaljik duygularımı hem de itirazlarımı çekinmeden dile getirebiliyorum. Seninle Polonya'ya bir gezi yapabilmeyi ne kadar isterdim. Böyle bir şeye seninle birlikte cesaret edebilirim.

Belki de bu, aslında katlanılamaz olan bir şeye katlanabilmemi, acıya dayanabilmemi sağlayabilir. Ne dersin?"

Lilka bir süre sustu. Tereddüt içindeydi. "Bilmiyorum. Polonya'ya bir daha gitmek istemiyordum. Boşandıktan bu yana kimseyle Lehçe konuşmadım desem yeridir. İlk kez seninle konuşuyorum. Eğer böyle bir gezi yapmaya karar verecek olursam, bunu seninle yapacağımdan kuşkun olmasın. Ama acele etmeyelim, nasılsa bağlantıyı koparmayız artık."

Düşünceler

1. Gurular ve Önderler Nasıl Etkili Olabiliyorlar?

Pek çok sorun, çocuklukla bağ kurularak açıklandığında yeni bir boyut kazanır. Diktatörlüklerin yerlerini demokrasilere bıraktığı bir dönem yaşadığımız söylenebilir. Ama aynı zamanda, insanların kendi rızalarıyla boyunduruğu altına girmeyi kabul ettiği totaliter sekt sistemlerinde bir artış gözleniyor. Özgürlük ve saygı dolu bir ortamda yetişmiş, çocukluktaki kendine has özellikleri, eğitim yoluyla boğulmak yerine hoşgörüyle karşılanmış insanların, kendi rızalarıyla sektlerin pençesine düşmesi, tesadüf veya ustaca telkinlerle düşseler bile sektin içinde kalmaları pek beklenemez.

Ama öyle görünüyor ki, sektlerde düşünme, eylem ve hissetme özgürlüğünü tekrar ellerinden alacak mekanizmaların işliyor olması pek çok insanı hiç de rahatsız etmiyor. Tümüyle kontrol altına alınacak olmaları, itaate zorlanacakları ve zaman içerisinde beyinleri yıkanmış olacağı için de kendilerini bundan kurtarmalarının neredeyse imkânsız olduğu gerçeği pek bir huzursuzluk yaratmıyor. Bu beyin yıkama, kişiliklerinin uğradığı hasarı algılamalarını imkânsız kılar. Boyun eğmenin bedelini neyle ödemiş olduklarını, başka bir deneyim yaşamadıkları için, bilemezler.

Sekt yapısındaki gruplarda beni en çok ilgilendiren nokta, kitaplarımda etraflıca değindiğim, bilinçdışı yöneltme olmuştur; ebeveynin ya da terapistin bastırılmış ve incelemeden geçmemiş kendi çocukluk öykülerinin, çocuklarını ya da hastalarını, tarafların hiçbirinin farkına varmadığı etkileme tarzı. Sektlerde ya da sekt yapısındaki terapi gruplarında olup bitenler, en azından ilk bakışta, çocukların ebeveynleri tarafından bilinçsiz olarak yöneltilmesinden farklı bir nitelik taşır gibidir. Burada, tek tek her bireyin içinde bulunduğu güç durumu sömürme amacı güden, bilinçli, iyi planlanmış ve örgütlenmiş bir yöneltmenin söz konusu olduğu düşünülebilir.

Bence bu görünüşte bilinçli eylem, bilinçli olmayan güdülerden kaynaklanır. Korkunç sonuçlarına karşın, *Feeling Therapy* akımının (s. 76) kurucularının, totaliter bir rejim kurmayı işin başında

planlamış olduklarını sanmıyorum. Onları guru haline getiren, grup üzerindeki iktidarları olmuştu. Yöneltmenin bilinçli olmayan yanlarından kastettiğim de bu. Sonuçta kendileri de, üzerinde hiç kafa yormamış, bu yüzden de fark edememiş oldukları, kendi yasaları uyarınca işleyen süreçlerin kurbanı olmuşlardı.

Böylece de söndüremeyecekleri bir ateş yakmışlardı. Öğrendikleri tek şey insanları, çaresiz bir çocuğun ruh haline sokmak ve ardından da üzerlerinde, ruhsal geriletme sayesinde hâkimiyet kurmaktı. Bu kadarı yeterli olmuştu zaten, bu noktadan sonra otomatik olarak, çocukluklarında yetiştiricilerinden öğrendikleri kalıplara uygun hareket etmeye başlamışlardı. Ne kendileri ne de onlara hayran müritleri bu davranış tarzının özünü görebilmişlerdi.

Mithers'in sahte umutlar ve yanılsamalar uyandıran yanıltıcı vaatler üzerine yazdıkları (s. 75), politik önderlerin ne şekilde iş gördüklerini anlamamıza da yardımcı olur. Biyografi yazarları ve araştırmacılar elli yıldır, Hitler'in kendi söylediklerine gerçekten inanmış biri mi, yoksa başkalarını *bilinçli olarak* yöneltmiş biri mi olduğunu tartışıyorlar. Saplantılı bir kaçık mıydı, karşısındakileri alaya alan bir oyuncu mu? Biyografi yazarlarının bir kısmı zaman içerisinde fikirlerini değiştirdiler ve Hitler'in kendi söylediklerine inanan saplantılı bir kaçık olduğu görüşü giderek ağırlık kazanmaya başladı. Bu, karmaşık bir sorun ama sektlere katılımın arttığı şu dönemde güncel bir sorun olduğu için üzerinde durmakta yarar var.

Tanrı ya da peygamber adına konuşan insanlar sahtekâr mı, yoksa İsa'nın kendileriyle konuştuğuna inanan kaçıklar mıdır? Sınırları çizmek kolay değil muhtemelen. *Feeling Therapy* olayında, iktidar hırsının, kurucuların kendilerini gerçekçi bir biçimde değerlendirmelerini nasıl önlediğini görebiliyoruz. Sonunda, taraftarlarının sandığı gibi, tümgüçlü insanlar olduklarına inanmaya başlamışlardı. 134 radyo ve 104 televizyon programına çıkmışlardı. Bu da kendilerini yüzyılın dâhileri saymalarına ve diğer psikologlardan kat kat üstün olduklarına inanmalarına yetmişti.

Önderler ve gurular söz konusu olduğunda bilincin nerede bitip bilinçdışının nerede kendini göstermeye başladığını söylemek zordur. Guruların bazıları bilincinde olmadıkları güçler tarafından güdülür. Böyle olmasa gurunun, yalnızca yıkıcı araçlarla ayakta tutabileceği böylesi karmaşık bir yapı kurması gerekmezdi. İyi ve bilinçli bir plan yapabilmiş olsa, buna ihtiyaç duymazdı. Guru, kendi

ördüğü ağa yakalanmış gibidir. Bu duruma örnek gösterilebilecek pek çok olay var. Hastalıklı bir tümgüçlülük yanılsamasını sergileyen aşırı bir örnek, yetmişli yılların sonlarında Guyana'da, Johannestown'daki kitlesel intihardı. Bunu daha sonra başkaları da izledi. Bu vakaların hepsinde, çoğu iyi niyetli ama yanlış yönlendirilmiş ve kafası bulanık insanlar hayatlarını, saplantılı bir kaçığın namusluluğuna olan inançlarını kurtarma uğruna feda etmişlerdi. Acı bir hayal kırıklığına uğramalarını engellemenin çaresiydi ölüm.

Sekt kurucuları arasında, taraftar kitleleri içinde kendi korkularına karşı bir sığınak arayan ve bu amaçla da kendilerini yardımcı ve kurtarıcı olarak sunan pek çok paranoyak ve megaloman vardır. Çocuksu çaresizliklerinden kaçmak istedikleri ve bununla sembolik bir düzlemde savaştıkları için, dünyanın sonunun yakın olduğunu iddia ederek yeraltı sığınakları inşa etmeye koyulurlar. Aynı zamanda, taraftarlarının hayranlığı sayesinde kendilerini nihayet güçlü hissetmeye başladıklarından, kurtarıcı sıfatıyla ortaya atılırlar. Ama işin açığa çıkacağından korkmaya başladıklarında, müritlerini tehditler yoluyla susmaya zorlarlar. İntihar, susmanın uç bir durumudur. Örneğin, 1997'de San Diego'da lüks bir villada hayatlarına son veren 39 genç insan da bu yolu izlemişti.

İnsanları, açık vermesi kaçınılmaz karmaşık bir yalan dolan sistemi kurmaya yönelten güdü sadece para hırsı olamaz bence. Çocukluğa geri itilenler sadece kurbanlar değil, taraftarlarının hayranlığını ayna olarak kullanarak gerçeklikle ilişkilerini yitiren, ister guru ister politik önder kişiliğindeki, faillerdir de. Bu gerçeklik yitimi olmasa, Hitler, deneyimli generallerinin öğütlerini dikkate alır ve Rusya seferini sürdürmekten vazgeçerdi. Ama büyüklük saplantısına ve kendine hayranlığa bütünüyle esir olmuş, ruhsal gerilemesi sonucunda ayakları yere basmaz hale gelmiş, gerçekçi bakış açısını yitirmişti.

Hitler de kitlelerin hayranlığını, büyüklüğünün kanıtı olarak görüyordu. Bu hayranlığı yalanlarla elde etmiş olduğunu çabucak unutabilmişti. Sonuçta da kendini bir dâhi saymaya başlamıştı. Gurular da anne ya da babavari kurtuluş vaatleriyle, tıpkı Hitler gibi kitlelerin tam onayını kazanırlar. Bu vaatler kitleleri, erken çocukluk dönemlerine geri itmek suretiyle, sınırsız bir hayranlık içerisinde taşlaştırır ve köreltir. Bu gerileme durumunda, guru ya da önder gibi ebeveyni temsil eden kişilere eleştiri yöneltmek mümkün de-

ğildir. Önderden özeleştiri beklemek de, bu kişilerde iktidar sarhoşluğu ve kendi görünümünü ayakta tutma çabası her şeyi bir kenara itmiş olduğundan, aynı derecede nafiledir.

Hitler'in nasıl etkili olduğunu bugün herkes kendi çabasıyla anlayabilir. Bunun için, Hitler hakkında dokümanter filmlerden oluşan Guido Knopp serisinin üçüncü video kasetini edinip, bunu dikkatlice izlemek yeterlidir. "Führer"in mimik ve jestleri dikkatle izlendiğinde, öfke ve coşku dolu sesine kulak verildiğinde ve konuşmalarından alıntılar okunduğunda, Hitler artık bir muamma olmaktan çıkar. Bu örnek, benzeri olguların zamanında fark edilmesini sağlar.

Kitlelerin tezahüratı, "Führer"in kabarmış heyecanına uyarıcı bir ilaç gibi etki ediyor ve milyonlarca insan da, aslında salt bu amaçla kullanılıyor olduklarının farkına bile varmıyordu. Devrimsiz kurulacak bin yıllık imparatorluk sözü veren, bu sevgili ve görünüşte kendilerini seven önderin kısa bir süre sonra hepsini, salt kendi kişisel tarihi bunu gerektirdiği için, savaşa ve ölüme göndereceğini sezemiyorlardı. Olaya katılıyor, düşünmeye boş veriyor, önderin kendileri adına düşüneceğine inanıyor, gelecek ve plan yapma konusunda hiçbir fikri olmayan ve babalarının iyi niyetine güven duyan küçük çocuklar gibi kendilerini onun eline bırakıyorlardı. Üstelik bu babanın iş dönüşü kendilerine bağırıp çağırması ve dayak atması da önemli değildi, bunu onların iyiliği için yaptığını söylüyordu ya...

Kimileri, sekt üyelerini bağımlılıklarından ve ruhsal körlüklerinden kurtarmak için, bunun tek yolu olarak gördükleri yeniden programlamayı denemektedirler. Bense iflah olmaz bir aydınlatmacı olduğumdan, hâlâ bilgilendirmenin gücüne inanıyorum. Bilgiler, insanlara uygun bir anda ulaşırsa, bazılarını düşünmeye yöneltebilir. Kişinin özel durumuna bağlı olarak bu düşünme süreci devam edebilir ya da kesilebilir. Belki de yıllar sonra tekrar düşünmeye başlayabilir. Ruh, dışarıdan birinin tamir edebileceği bir makine ya da aygıt değildir. Kendi tarihi vardır ve bundan hareketle düşünebilir ve eylemde bulunabilir. Kimi zaman duygusal bir sarsıntı, kişilerin silkinip gerilemiş durumlarından uyanmalarına ve acı da olsa gerçeği görmelerine yol açabilir.

Terapi bunu sağlayabilir mi? Bugün psikoloji pazarında sunulanların kafa karıştırıcı durumu karşısında genel bir tavsiyede bulunmayı pek anlamlı görmediğim gibi bunun biraz yanıltıcı olabile-

ceğini de düşünüyorum. Ancak geriletici yöntemlerle "tam bir iyileşme" vaadinde bulunanlara karşı dikkatli olmak gerek. Burada sunulanlar, bilimsel kılıflarına karşın, varolan olguları göz ardı edip, yarattıkları ya da teorilerinden çıkarsadıkları yeni olgulara dayandıkları için, bilimle bir ilgisi olduğu söylenemeyecek, parlak görünüşlü teorilerdir genellikle.

Gençlik dönemlerinde Freud'un dile getirdiği, daha sonra da Arthur Janov'un bel bağladığı, travmatik deneyimlerin hatırlanması ve bilinçli olarak yeniden yaşanması yoluyla kalıcı bir iyileşme sağlanması umudu tam olarak gerçekleşmedi. Anılara hiç başvurulmadığı halde iyileşme ile sonuçlanan ve tam tersine pek çok anının ortaya çıkarılmasına ve yıllarca terapiye rağmen bir sonuç vermeyen vakalarla karşılaştım. Özellikle de terapinin geçmişle yüzleşme ile sınırlandığı durumlarda iyileşme sağlanamamıştı. Hastalar, bastırmanın ortadan kalkmasıyla kısa süre için serbest kalan enerjiyi, başlangıçtaki coşkuyu, başka anıları da işin içine katarak, tekrar yaşamaya yönelik çabalar uğruna sarf ediyorlardı çoğu zaman. Bu yüzden de, eski kalıplar geride bırakılmamış olduğundan, kimi zaman acı tiryakiliği denebilecek durumlarla karışılaşılıyor ve hastalık belirtilerinin tekrar ortaya çıktığı gözleniyordu.

İlksel terapi yöntemleri ile yaşamın başlangıç dönemlerine ulaşma çabalarının, erken dönemlerdeki travmatik deneyimlerin beyinde düzeltilemez hasarlar bırakmış olduğu durumlarda kaçınılmaz olarak başarısızlığa uğraması beklenebilir. Eski acıların giderilmesine yönelik başarısız çabaların sürekli tekrarı, bünyeye aşırı bir yük olacak ve olumlu bir sonuç vermeyecektir.

Hiç değilse yeni nesil ilksel terapistler mutlaklık iddiasını giderek terk etmekte ve bu tavrı açıkça eleştirmekteler. Pek çoğu ilksel terapi yöntemlerini diğer yöntemlerle birleştiriyor. Yirmi yılı aşkın bir zaman önce geliştirilmiş tekniklerin kimi durumlarda zararlı bile olduğu görüldü. Bu yüzden de bu teknikler bugün daha seyrek olarak kullanılıyor. Hastalarının hissedebilmesini sağlamak için böylesi araçlara gerek duymadığını düşünen pek çok terapist, yoğun aşamayı uygulamaktan ve odayı karartmaktan vazgeçmiş durumda.

Karl Kraus, psikanalizin, iyileştirdiğini iddia ettiği hastalığın ta kendisi olduğunu söylemişti. Bu, psikanaliz katı ve dünyaya yabancı teorilerin ardına gizlendiği sürece haklı bir eleştiri idi. Ancak bugün psikanaliz, özellikle süt çocukları ve ceninler üzerinde yapılan

bilimsel araştırmaların sonuçlarından yararlandığı ve çocukların tacizine ilişkin gerçekleri eskisine oranla daha fazla dikkate aldığı izlenimini veriyor.

Benzer bir açılmayı ilksel terapiden de bekleyebiliriz. Bu yöntemin olumlu yönlerinden yararlanmak belki mümkün olabilir. Ama bunun için, sınırlılık ve ciddi tehlikelerden oluşan olumsuz yönlerinin farkına varılması gereklidir. Ancak o zaman eski kavramlar yeni deneyimlerin ışığı altında gözden geçirilebilir. Eleştiriden uzak bir tavırla, eski yöntemlerin sözde yanılmazlığında ayak direyerek başarısızlıktan hastaları sorumlu tutmak, aynı şekilde tam bir kurtuluş vaadinde bulunan sekt önderlerinin, guruların dümen suyuna girmek demek olur. Böylesi vaatler, Helga'nın öyküsünde de gördüğümüz gibi, kişinin özgürleşmesinin önüne set çeken yıkıcı bağımlılıklar oluşturmaktan başka bir işe yaramaz.

İçsel takıntılarımızdan kalıcı olarak kurtulabilmek için yıllar süren terapilere ihtiyaç duyabiliriz bazen. Ama neyse ki bu her zaman gerekli değildir. Düşüncelerimize yeni bir perspektif vermek ve yanıltıcı bakış açılarından kurtulabilmek için kısa süreli terapiler de yeterli olabilir kimi zaman. Özellikle de terapi, grup çalışması ile desteklendiğinde. Dünyanın çeşitli köşelerinde, kimi oldukça başarılı böylesi programlar olduğu kulağıma sık sık çalınıyor.

2. Nefret Nasıl Ortaya Çıkar?

Çocuk tacizine ilişkin belgeler, varlıklarını yüzyıllardır roman ve otobiyografilerde sürdüredursunlar, bu saldırıların sıklığı ancak son yirmi yıl içinde toplumun dikkatini çekmeye başladı. Bunu, az sayıda araştırmacının ve öncelikle de medyanın çabalarına borçluyuz. Ama çok erken yaştaki tacizlerin yetişkinler üzerindeki etkileri hâlâ ihmal edilmekte hatta zaman zaman bunların varlığı tartışma konusu yapılmaktadır. Araştırmalar bu sorunları büyük ölçüde göz ardı etmiştir.

Çocukluğun yetişkinlerin hayatındaki önemi, özellikle kimi terapi çevrelerinde, hâlâ tartışma götürür bir konudur. Bunu, Wilhelm Reich'ın katkılarını, yaşam öyküsü nedeniyle küçümseyeceğimi düşünen Amerikalı bir Reich taraftarı ile sürdürdüğüm mektuplaşma sonucu fark ettim. Ancak benim yaklaşımım böyle değil. Tersine, günümüzde pek çok beden terapistinin, Reich'ın önemli buluşlarından, özellikle de geçmişte yaralanmış kişilerin kuşandıkları duygusal zırh hakkındaki çalışmalarından yararlanmakta olduklarını düşünüyorum.

Yine de Reich'ın, Freud'dan devralarak geliştirdiği çocuk cinselliği kavramını asla benimseyemedim. *Yasaklanmış Bilgi*[8] adlı kitabımda Freud'un, çocuk tacizinin ciddi sonuçlarının üzerini, çocuk cinselliği kavramı ile örttüğü görüşünü savunmuş ve şunları yazmıştım:

> ... Daha sonra Reich da, kendisi gibi çok erken dönemde ve sürekli olarak cinsel sömürüye maruz kalmış çocuğun acıdan korunmasına yarayacağını düşündüğü bir teori geliştirerek aynı şeyi yapmıştır. Güvenmiş olduğu yetişkinlerin ihanetine uğramanın ve bunu karşı koymaksızın kabullenmek zorunda kalmanın ne denli acı verici olduğunu hissetmek yerine, Wilhelm Reich hayatı boyunca ... bunu kendisinin istemiş olduğunu, buna ihtiyaç duymuş olduğunu, her çocuğun buna ihtiyacı olduğunu iddia etmiştir.

Bu ifade, Myron Sharaf'ın kaleme aldığı Reich biyografisine[9] dayanıyor. Burada belirtildiğine göre Reich, kendisini sürekli yatağına alan ve cinsel oyunlar öğreten hizmetçileri sayesinde henüz

dört yaşındayken cinselliğin bütün gizleri ile tanışmış olduğunu söylemiş. Benim, çocuğun yalnızlığının sömürüsü olarak tanımladığım durumu, çocuğun kendisi muhtemelen başka bir şekilde algılamıştı.

Reich için bu durum, çok sevdiği annesinin intiharı ile içine düştüğü çaresizlik döneminde hiç şüphesiz bir kurtuluş olmuştu. Bir keresinde, hizmetçi kadının yatağının kendisi için bir sığınak olduğunu söylemişti. Bu olumlu yön, kendisi farkına varmaksızın, haz nesnesi ve oyuncak olarak kötüye kullanılmış olduğunu görmesini engellemişti doğal olarak.

Duygusal ilgiden tümüyle yoksun kalmış olan çocuk, gerek cinsel gerekse diğer türden sömürüyü bir tür besinmiş gibi özümler. Sevgiye, sıcaklığa, esirgenmeye aç bir çocuk yalnızca cinsel sömürüye değil, dayağa, hakarete ve aşırı yüklenmeye de, sırf terk edilmesin diye, oburca saldırır.

Çocuğun o zamanki yanılsamalarını bugün fark edip anlamanın yanı sıra yetişkin insanlar olarak bunların sonuçlarından dersler çıkarmanın önemli olduğunu düşünüyorum. Çocukluktaki acının inkârının, sadece aile çevresi gibi özel alanlarla sınırlı olmayıp çarpıcı politik değişimlere kadar uzanan sonuçları vardır. Burada, kabaca da olsa bunlara değinmek istiyorum. Amacım, belli konular hakkında denemeler yazmak değil, başkalarını bu konuda düşünmeye ve varsayımlarımı kontrol etmeye yöneltecek soruları ve varsayımları ortaya koymak. Göndermelerimi, daha önceki kitaplarımda değinmemiş olduğum eserlerle sınırlı tuttum. Ayrıca anlattığım öykülerin de burada ortaya attığım varsayımların anlaşılmasını kolaylaştıracağını umuyorum.

Neden "çocukluk" konusu bugüne kadar araştırmaların az çok dışında bırakılmıştır? Bunun pek çok nedeni olabilir. Bence bunlardan biri, hepimizin, tıpkı Freud ve Reich gibi, araştırmaların sonuçlarının anne ve babamıza duyduğumuz sevgiyi ve güzel anılarımızı yitirmemize yol açmasından duyduğu korkudur.

Ama bu pek büyük bir tehlike değildir. Anne ve babamıza duyduğumuz ilk, bozulmamış, çocuksu sevgi o denli köklüdür ki, herhangi bir şeyin, hele gerçeğin öğrenilmesinin, bunu sarsması beklenemez. Bu, sevgi görmek ve sevgi göstermek şeklindeki doğal ihtiyaçtan kaynaklanır. Yaşamı sürdürmeyi sağlayan bu olumlu duygulara sarılmamızda şaşılacak bir şey yoktur. Ancak aynı zamanda,

bunları yitirme kaygısı, kendi gerçeğimizle yüzleşmemizi engelleyebilir ve ebeveynimize, kendimizi inkâr ederek ödeyeceğimiz bir borcumuz olduğu şeklinde garip bir düşünceye takılıp kalmamıza yol açabilir.

Ama bunun böyle olması şart değildir. Ebeveyne sadakat ile kendimize karşı dürüst olmanın birbirlerini dışlamaları çocuklukta sık görülen bir durumdur şüphesiz. Pek çok kişi çocukluklarında, içinde bulundukları gerçeklikle yüzleşmeye katlanamaz, bu yüzden de kurtuluş olarak inkâra yönelir. Ancak yetişkin insanlar haline geldiğimizde, kendimizi kandırmanın sonuçlarından, bunun yarattığı hastalık belirtilerinden kurtulmak amacıyla kendi gerçekliğimize yaklaşmayı öğrenebiliriz. Bunun için anne ve babamıza karşı duyduğumuz olumlu duygularımızdan vazgeçmemiz gerekmez. Yetişkin insanlar olarak, onların durumlarını anlama, farkına varmadan ya da varmak istemeden bize zarar vermiş olmalarının nedenini öğrenme olanağımız vardır.

Artık yetişkin insanlar haline gelmiş olan çocuklar, bu öğrenme sürecinde kendilerine destek olacak birini bulabilirlerse, tıpkı Sandra ve Anika gibi, bir yandan sevmeyi ve anlamayı, öte yandan da kendilerine karşı dürüst kalmayı başarabileceklerdir. Sandra ve Anika salt olguların değil, çocukluklarında bunların kendileri için taşımış olduğu özel anlamın peşindeydi. Bu eski deneyimlere ilişkin hiçbir şey hatırlamıyorlardı ama çeşitli hastalık belirtileriyle boğuşuyor, sürekli olarak unutma yoluyla acılardan kaçmaya çalışıyorlardı. Bugün ise, ebeveynlerinin izni olmaksızın kendi gerçekleri ile yüzleşebiliyorlar. Yeni kazandıkları bu özerklik, ebeveynlerine karşı başarıya ulaşma şansı olmayan saldırılar yöneltme saplantısından kurtulmalarını sağlamıştır. Ebeveynlerinin de nihayet kendi gerçekleriyle yüzleşmeye yönelmeleri ancak bu sayede mümkün olabilmiştir.

Çocuk, sevdiği ve hayranlık duyduğu kişilerin kendisini niye yaraladığını anlayamaz. Bu yüzden de bu davranışı kendince yorumlayarak, yapılanın doğru olduğuna inanır. Kendisine yapılan taciz, bilişim sisteminde, ilerki yaşlarda yeni bir değerlendirmeden geçirilmemesi halinde, hayat boyu taşıyacağı olumlu bir değer kazanır.

Böylesi bir yeni değerlendirme yapmayı başarmış genç ya da yaşlı pek çok insan vardır. Tıpkı Sandra ve Anika gibi bunlar da, kısıtlamalarla dolu çocuksu konumlarını terk edebilmek için ebe-

veynlerine sevgi duymayı bırakmak zorunda olmadıklarını fark etmişlerdir. Ancak bundan sonradır ki, çocukça değerlendirmeleri bir kenara bırakabilmiş ve artık kendileri yetişkin insanlar olarak, büyüklerinin davranışlarındaki hatalı, zararlı ve hatta tehlikeli yönleri görmeye yanaşabilmişlerdir. Bunu, çocuksu çaresizlik ve bilgisizlik konumunu geride bırakarak ebeveynlerinin o zamanki güç durumlarını anlayabilecek bir aşamaya gelmiş olmalarına borçludurlar.

Bu noktadan sonra, yedikleri dayakların yararını gördükleri şeklinde, gerçeğe aykırı iddialarda bulunmaları gerekmez. Ayrıca kendisine neden haksızlık yapıldığını anlayamayan küçük bir çocuk gibi büyüklerini suçlamaya da ihtiyaçları yoktur. Geçmişte olup biteni adlandırabilecek ve konuştukları kişinin betimlemeleriyle buna olanak tanıması halinde, kendilerini karşılarındakinin yerine koyabilecek durumdadırlar. Bunun sonucu da, olup biteni tam olarak bilmekten kaçınan, hatta bunu dışlayan, dinsel bir eylem niteliğindeki bağışlamadan temelde farklı bir şey olan anlayıştır.

Peki, yetişkin insanların bir zamanlar görmüş oldukları zararı inatla inkâr etmeleri, çocuk konumunda kalmakta direnmeleri ve ebeveynlerinin hatalarını kayıtsız şartsız idealleştirmeleri durumunda ne olur? Başka seçeneklerle karşılaşma fırsatları olmadığı, ebeveynlerinin davranışlarının nedenleri de bilinmez olarak kaldığı için kendilerine uygulanmış olan şiddeti yerinde bulmaları beklenebilir bu insanların. Bunun yıkıcı sonuçları daha genç yaşlarda, küçük kardeşlere karşı baskıcı davranışlar, şiddet uygulamaları, hatta cinayet şeklinde kendini gösterebilir.

Ne yazık ki yetişkin insanların elinde, çocukken karşılaştıkları şiddeti inkâr etmelerini ve başkalarına aktarmalarını olanaklı kılacak başka araçlar da vardır. Bu şiddeti, sonuçta iyi bir şeymiş gibi sunabilecek kadar incelikli bir şekilde teorize edebilirler. Başkalarına ve kendilerine karşı söyledikleri yalanı düzeltmeye yanaşmadıkları ölçüde, eylemlerinin, karşılarındaki kişilerce katlanılması gereken sonuçlarını ağırlaştırırlar. Böylece de ilk bakışta çelişkili gibi görünen bir durumla karşılaşırız: Uslu, pek dikkat çekmeyen, büyüklerini hiç eleştirmeyen ve onların isteklerini yerine getirmeyi mükemmel olarak öğrenmiş bir çocuk otuz yıl sonra karşımıza Auschwitz'de komutan ya da Adolf Eichmann olarak çıkıverir.

Bütün kitaplarımda, çocuklara uygulanan şiddetin topluma geri döndüğünü göstermeye çalıştım. Bu sonuca, nefretin nereden gel-

diği, nasıl oluştuğu sorusunu inceleyerek ulaştım. Niye kimi insanlar aşırı şiddete yatkın olurken diğerlerinin böyle olmadığını anlamak istiyordum. Bunu ancak, diktatörlerin ve katliamcıların çocukluklarını ayrıntılı olarak incelediğimde[10] kavramaya başladım. Hepsi de çocukluklarında, neredeyse hepten inkâr ettikleri akla hayale gelmeyecek derecede dehşet verici olaylarla karşılaşmışlardı. Yetişkin insanlar haline geldiklerinde intikam eylemlerine yönelmelerine yol açan şeyin bu inkâr olduğunu düşünüyorum. Eğitim adına baskılanıp aşağılanan çocuk, henüz erken bir dönemde şiddet ve ikiyüzlülüğün dilini öğrenir ve bunu etkili tek iletişim aracı olarak benimser.

Çocukluktaki tacizin toplumu nasıl etkileyebileceğini Hitler ve Stalin örnekleri ile anlaşılır kılmaya çalıştığımda, pek çok kişi kendilerinin de çocukluklarında sık sık dayak yedikleri halde birer caniye dönüşmediklerini söylerek bana karşı çıkmıştı. Çocukluklarına ilişkin ayrıntılı sorular sorduğumda ise, yakınlarında, kendilerini tacizlerden koruyamamış da olsa, ilgi ve hatta sevgi göstermiş en azından bir kişinin bulunmuş olduğu ortaya çıktı her seferinde. Benim "yardımcı şahit" dediğim bu kişilere bir örnek, Dostoyevski'nin iyi yürekli annesidir. Babası son derece gaddar olan Dostoyevski, romanlarının ortaya çıkmasını olanaklı kılan sevginin varlığından annesi sayesinde haberdar olabilmiştir.

Dayak yiyen çocukların bazıları, çocukluk yıllarında ya da daha sonra, yalnızca yardımcı ama bilinçsiz şahitlerle değil, bilgili şahitlerle, yani kendilerine yapılan haksızlığı haksızlık olarak algılamalarına ve başlarına gelenden duydukları üzüntüyü dile getirmelerine etkin bir biçimde yardımcı olan kişilerle de karşılaşmışlardır. Doğal olarak bu çocuklar, büyüdüklerinde şiddet uygulayan caniler değil, hissetmeyi ve bilinçli olarak davranmayı bilen insanlar haline gelmişlerdir.

Çocuk tacizleri ile ilgilenen kişilerin karşılaştıkları şaşırtıcı bir olgu, ebeveynlerin, çocuklarını tıpkı kendilerinin çocukluklarında yaşamış olduğu biçimde taciz ya da ihmal etmeleridir. Ama ebeveynler, çocukluklarında yaşamış olduklarını hatırlamazlar. Çocuklara karşı cinsel saldırganlık vakalarında, faillerin geçmişlerinden haberdar olmamaları ya da en azından yaşadıklarına ilişkin duygularla bağ kuramamaları neredeyse kuraldan sayılabilir. Bu kişilerin yıllardır kendi geçmişlerini tekrar tekrar sahneye koymuş oldukları ancak te-

rapi sırasında ortaya çıkar, tabii terapiye başlamak mümkün olursa.

Bu olayı, çocuklukta yaşanan tacizlere ilişkin bilginin, beyinde bilinçdışı anılar şeklinde kaydedilmiş olarak, varlığını daima sürdürdüğü varsayımı ile açıklayabiliyorum ancak. Çocuğun kendisine yapılan tacizleri, bilgili şahitler olmaksızın bilinçli olarak yaşaması mümkün değildir. Korku ve acı tarafından yıkılmamak için bildiğini bastırmak zorundadır. Ama bilinçdışı anılar insanları, çocukluktaki tacizlerin geride bıraktığı korkulardan kurtulmak amacı ile, bastırılmış sahneleri sürekli yeniden yaratmaya zorlar. Bu durumdaki bir kişi, çocuğun çaresizliğine hâkim olabilmek ve bilinçdışı korkulardan kaçabilmek için, etkin rolü kendisinin üstlendiği durumlar yaratır.

Ancak bu da onun için bir kurtuluş değildir. Sürekli olarak fail durumuna düşer ve kendisine yeni kurbanlar bulur. Günah keçilerine yansıtıldıkları sürece nefret ve korkunun üstesinden gelmek mümkün değildir. Ancak gerçek neden ortaya çıkarıldıktan, haksızlığa karşı duyulan doğal tepki anlaşıldıktan sonradır ki suçsuz kişilere yöneltilen kör nefret ortadan kalkabilir. Çünkü gerçeği gizleme işlevine, bu noktadan sonra artık gerek kalmaz. Geçmişleri ile terapi seanslarında yüzleşip hesaplaşmış cinsel suçluların, geçmişteki yaralarını yıkıcı bir biçimde tekrar sahneye koyma tehlikelerinin kalmadığı bilinmektedir.

Nefret nedir asıl olarak? Bence, daha konuşmaya başlamadan önceki dönemde horlanmış çocuğun öfke ve çaresizliğinin muhtemel bir sonucudur. Anne ya da babaya duyulan öfkenin, bilinçdışı kaldığı ve inkâr edildiği sürece ortadan kalkması mümkün değildir. Bunun yerine günah keçilerine yöneltilir bu öfke, insanın kendi çocuklarına ya da sözde düşmanlara. Nefrete dönüşmüş öfke ideoloji kılığına girdiğinde, ahlaki yaptırımları dikkate almayan yıkılamaz bir yapı oluşturduğundan, özellikle tehlikeli bir hale gelir. Çaresiz bir bebeğin çığlık çığlığa ağlayışını dikkatle izleyen biri, bu duyguların yoğunluğu karşısında şaşkınlığa düşecektir.

Nefreti başka hedeflere kaydırma mekanizmalarının nelere yol açtığını pek çok diktatör gözler önüne sermiştir. Kitleleri kendi yanlarına çekmeyi ve cinayete teşvik etmeyi başarmalarının nedeni, insanların içlerinde uyumakta olan güçlü duyguları günah keçilerine yönlendirebilmeleri olmuştur. Kökeninden kopmuş, odaklaşmamış duygular, zamanında çocuğun gerçekleştirememiş olduğu eylemle-

ri mümkün kılabilmek için bir nesnenin varlığına ihtiyaç duyar.

Hayvanlar saldırıya, kavga ya da kaçma şeklinde tepki gösterir. En yakınındaki insanlar tarafından sıkıştırılan küçük bir çocuk için bu iki yol da tıkalıdır. Bu nedenle de kimi durumlarda doğal tepkisi, günün birinde daha zayıf bir nesneye yönelinceye dek, yıllarca dizginlenebilir ve böyle bir fırsat çıktığında da bastırılmış duygular, engel tanımaksızın azınlıklar üzerine boşaltılır. Buna yabancı düşmanlığı denir ve nesnesi ülkeden ülkeye değişir: Türkler, Romanlar, Biafralılar, Hutular, Tutsiler ve diğerleri. Ancak bu nefretin temellerinin her yerde aynı olması beklenebilir.

Örneğin Luther, akıllı ve okumuş bir insandı, ama Yahudilerden nefret ederdi ve ebeveynlere, çocuklarını sıkı bir biçimde terbiye etmeleri öğütlemişti. Hiter'in infazcıları gibi sapık bir sadist değildi gerçi, ama Hitler'den 400 yıl önce yıkıcı öğütler vermişti. Annesi tarafından daha küçük yaşlardan itibaren sıkı bir şekilde terbiye edilmişti ve sözde kendisine "yaramış" olan şeyin doğru olduğuna inanıyordu. Bedenine kaydedilmiş olan, zayıf bir varlığa eziyet etme eyleminin, anne ve babalar tarafından yapıldığına göre yanlış olamayacağı inancı, tanrının, yakınlarını sevme ve zayıflara acıma buyruklarından daha güçlü bir etki yapmıştı Luther üzerine.

Philip Greven da, son derece aydınlatıcı kitabında[11] Amerikan kültürel ortamından benzer örnekler veriyor. Dayakla verilen dersin ömür boyu etkili olabilmesi için, çocukları kızılcık sopasıyla dövmeye yaşamlarının ilk aylarından itibaren başlamayı öğütleyen erkek ve kadın pek çok kilise görevlisine değiniyor. Gerçekten de bu dayakların etkisi ömür boyu sürüyor! Anne ve babaların kafalarını bulandıran bu korkunç, yıkıcı metinler dayağın kalıcı etkisinin en iyi delilleri. Böylesi metinleri, bir zamanlar kıyasıya dövülmüş ve daha sonra da başlarından geçeni yüceltmiş olan kişiler kaleme alabilir ancak.

Aynı şeyler günümüzün teröristleri için de geçerli. Kendilerine hiçbir kötülüğü dokunmamış insanlara işkence eden, onları öldüren bu kişiler, gaddarlıklarını sözde dini fikirlerle süslerler. Bu insanlardan, küçük bir çocukken kendilerine uygulanmış olan şiddetin intikamını almakta olduklarının farkında bile değildirler. Ama gerek bugünkü cehaletleri, gerekse bir zamanlar bastırılmış, şimdi ise inkâr edilmekte olan öfkeleri, aşırı yıkıcılıklarını herhangi bir şekilde haklı gösteremeyeceği gibi kendilerine acımamızı da gerektirmez.

Babasının Hitler'e insafsızca eziyet etmiş, onu aşağılamış ve alaya almış olduğunun yanı sıra Hitler'in babasına duyduğu gerçek duyguları inkâr ettiğini bilirsek, nefretinin kaynakları hemen gözümüze çarpar.[12] Tabii bu konuyla yüzleşmekten kaçınmamak koşulu ile. Ancak benim böyle bir seçeneğim yoktu, çünkü yalnızca Hitler'in değil, diğer despotların güdülerinin de ne olduğu sorusuna bir yanıt bulmayı umuyordum. Hepsinde, anne ya da babadan birine duyulan nefretin etkisi görülüyordu. Bu nefretin bilinçdışı kalmasının nedeni, babadan nefret etmenin yasak olması değil, çocuğun, iyi bir babaya sahip olduğu yanılsamasını ayakta tutmaya, kendi hayatını sürdürebilmek için ihtiyaç duyması idi. Nefrete, ancak aslının yerine konan bir nesneye kaydırıldığında izin verilebilirdi, önü ancak o zaman açılabilirdi. Eğer kendisine uygulanmış olan terbiye yöntemi ve bunun yol açtığı zararlar Almanya ve Avusturya'da bu kadar yaygın olmasaydı, Hitler bu kadar destekçi bulamazdı.

Ancak Hitler'in Yahudilerle olan sorununun kökenleri doğumundan önceki dönemdeydi. Babaannesi, gençliğinde Graz'da bir Yahudi ailesinin yanında hizmetçi olarak çalışmıştı. Memleketi olan Braunau adlı köye döndükten sonra Alois adını verdiği bir oğlan çocuğu doğurdu. Daha sonra Hitler'in babası olacak olan Alois 14 yaşına gelene kadar da Graz'daki aileden nafaka aldı. Pek çok biyografide yer alan bu öykü, Hitler ailesinin ikilemini oluşturur. Babaannenin, gençliğinde evinde çalıştığı Yahudi tüccar ya da oğlu tarafından hamile bırakıldığı inkâr edilmek durumundaydı. Ama öte yandan bir Yahudinin sebepsiz yere yıllarca nafaka ödediğini iddia etmek de mümkün değildi. Bir Avusturya köyünün sakinlerinin, bir Yahudinin bu denli cömert olabileceğine inanmaları beklenemezdi. Bunun sonucu olarak da, Hitler ailesi, "ayıbını" örtecek bir öykü üretememiş oldu.

Alois Hitler, Yahudi düşmanı bir ortam içinde Yahudi kökenli olduğu şüphesi ile yetişti. Gümrük memuru olarak gördüğü saygı, haksız olarak taşıdığı ayıba ve görmüş olduğu aşağılanmaya karşı duyduğu gizli öfkeyi yatıştırmaya yetmemişti. Bu öfkeyi, kızı Angela'nın anlattıklarına göre, her gün acımasızca dövdüğü oğlu Adolf'tan, ceza korkusu duymaksızın çıkarabiliyordu. Adolf da, çocukluktaki korkularından kurtulabilmek için, yalnızca kendini değil bütün Almanya'yı, daha sonra da bütün dünyayı Yahudi soyundan kurtarmak zorunda olduğu şeklinde bir çılgınlığa kapıldı. Sığına-

ğında ölene kadar da bundan kurtulamamıştı, çünkü hayatı boyunca yarı Yahudi babasından duyduğu korkunun farkına varmamıştı.

Başlangıçta Eğitim Vardı adlı kitabımda ayrıntılı olarak ele aldığım bu düşüncelerin korkunç olduğunu ve Hitler'in yaptıklarını açıklamaya yetmediğini sık sık işittim. Yaptıklarının hepsini açıklamaya yetmez hiç şüphesiz, ama çılgınlığını açıklar. En azından buna temel oluşturur. Hitler'in daha çocukluğunda, hayalinin ürünü olan canavar "Yahudi"den intikam almaya yemin etmiş olması hiç de uzak bir olasılık değil bence. Bilinçli olarak düşündüğü, eğer "Yahudi", babaannesini, kendisinin ve bütün ailenin çekmek zorunda olduğu sefalete sürüklememiş olsa, güzel bir hayatı olabileceği idi herhalde. Böylece babasının saldırılarını da affedebiliyordu; o da sonuçta kötü ve her şeye kadir Yahudinin kurbanı değil miydi? Öfkeli ve kafası bulanmış çocuğun bilincinde bu noktadan, Yahudilerin kökünün kurutulması düşüncesine varmak hiç de zor değildi.

Günlük dilde "nefret" kavramı, yalnızca erken çocukluktaki duyguların daha sonraki bir dönemde günah keçilerine yansıtılması durumunda değil, yetişkin insanın o anda haklı olarak duyduğu öfkeyi tanımlamakta da kullanılır. Bu anlamda, işkence gören ya da toplama kampında tutulan biri, kendisine işkence ya da eziyet edenlerden "nefret" edecektir. Çoğu durumda bu duygu, kişiyi teslimiyetten ve onurunu yitirmekten koruyarak kendisine, hayatını devam ettirebilmesini sağlayacak gücü kazandırır.

Ama bu "nefret" varolan duruma sıkı sıkıya bağlıdır ve genellikle özgürlüğümüzü aşırı bir şekilde sınırlayan, bizi, sadece hayalimizde değil gerçekte aşağılayan, küçük gören, tehdit eden ve kendimizi ifade edebileceğimiz yolların hepsini tıkayan kişilere yöneliktir. Kurban durumundaki kişi, içinde bulunduğu durumdan kendini kurtarabilirse, işkencecilerinin elinden kaçabilirse, öfkesi zamanla yatışabilir hatta ortadan kaybolabilir.

Ancak ölüm anlarına kadar nefretle dolu olan Hitler, Stalin, Mao ve diğer diktatörler için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu kişilerin, yetişkinlik dönemlerinde nefret dolu olmalarına neden yoktu. Milyonlarca insanın tapınma derecesinde sevgi ve hayranlığını kazanmışlardı ve çocuklukları bir kenara bırakılırsa, korku duymak için gerçekten hiçbir nedenleri yoktu artık. Yine de çocukluklarında duydukları korku, nefretlerini hayatları boyunca beslemişti.

Çocukluklarını yakından incelediğim bütün despotların yaşam öykülerinde, çocukluklarının erken ve bastırılmış dönemlerini çağrıştıran paranoyak düşünce yapılarıyla karşılaştım. Mao, babası tarafından düzenli olarak kamçılanmıştı ve babasına öfke yönelmemesi uğruna 30 milyon insanı öldürttü. Stalin, iktidarının en güçlü döneminde bile çocukluğundan kalma bilinçdışı korkunun etkisi ile davrandığından milyonlarca insanın acı çekmesine ve ölümüne neden oldu. Gürcistan'da yoksul bir kunduracı olan babası, hayata duyduğu öfkeyi içkiyle boğmaya çalışıyor ve oğlunu kanlar içine bırakana dek kamçılıyordu. Annesi psikotik karakter özelliklerine sahipti ve çocuğunu korumaktan tümüyle acizdi. Zaten ya kilisede dua ediyor ya da papazın ev işlerini görüyor olduğundan genellikle evde değildi. Stalin, anne ve babasını idealleştirmekten ölene kadar vazgeçmedi ve her yerde, çoktan ortadan kalkmış oldukları halde, beyninde sürekli mevcut olarak kaydedilmiş tehlikeler görmeyi sürdürdü.

Aynı şey diğer despotlar için de geçerlidir. Hepsi, değişik insan gruplarını, değişik gerekçeler öne sürerek izletmiş olmalarına karşın, sonuçta hepsinin de nedeni aynı idi: İdeolojileri, gerçeği ve paranoyayı gizlemeye yarıyordu. Kitleler coşku ile peşlerinden gitmişti, çünkü gerek bu olayın, gerekse kendi geçmişlerinin arka planı örtük olarak kalmıştı. Despotların çocuksu intikam fantazileri, eğer toplum naif bir tavırla bunları gerçekleştirmede yardımlarına koşmasa, zararsız kabul edilebilirdi.

Garip bir örnek olarak, III. Reich döneminde, Yahudilerin hiç de küçümsenmeyecek iş gücünün Alman ekonomisinin yararına kullanılmamış oluşuna değinebiliriz. Anlaşılan, bu canilerin gözünde, yansıtma çılgınlıklarının ayakta tutulması, savaş döneminde düşük olmasına karşın, üretkenliğin artırılmasından daha önemliydi. Yahudi, pis, tembel ve gülünç olmak ya da bu özelliklere düşürülmek *zorundaydı*, çünkü ancak bu şekilde yansıtma için gerekli olan nefret nesnesi olabiliyordu. Sözde çalışma kamplarında son derece nitelikli elemanlar, şapkalarıyla toprağı bir yerden diğerine aktarmaya, ya da karda, yalınayak, hiç kimseye yararı olmayan işleri özenli bir şekilde yapmaya zorlanıyordu. Böylelikle Nasyonal Sosyalist ideolojide, Hitler'in, Yahudilerin tembel ve gülünç olduğu ama aşağılanmazlarsa tehlikeli bir hal alabilecekleri şeklindeki yansıtması canlı tutulabiliyordu.

Böylesi düşünceler, tarihsel incelemelerde erken çocukluk dö-

nemine ilişkin duyguları göz önüne almaya alışkın olmayan biri için abartılı görünebilir. Eski dönemlerde çocukların, sonraları Yahudilere Nazi rejimi sırasında uygulanan yöntemlerle terbiye edilmiş olduğu düşünülebilir belki. Ama o zaman da bu karşılaştırmanın, Yahudilerin dünyadan uzaklaştırılması gereken şeytani bir güç olduğu düşüncesiyle nasıl bağdaştığı sorusu gündeme gelir. Çocuklar, yetişkinlerden daha zayıf olduğuna göre korkulacak ne vardır ki ortada?

Bu akıl yürütme mantıklıdır gerçi, ama nefretin kendi mantığı vardır. Çocuk tacizi vakalarının tarihinin incelenmesinden, ebeveynlerin, çocuklarını zaman zaman aşırı güçlü, şeytan tarafından asıl çocuklarının yerine beşiğe konmuş ve felaketleri önlemek için de ortadan kaldırılması gereken bir piç olarak görmüş olduklarını biliyoruz. Buna benzer düşüncelere cadı avlarında da rastlanır. Ebeveynin kırbaçladığı çocuğa yönelttiği nefret, aslında o an terbiye etmeye uğraştığı çocuğu değil, tacizlerini bastırmış oldukları kendi eğiticilerini hedef alır bilinçdışı olarak. Bu nedenle, aktarması çerçevesinde baba, çocuğunu aşırı güçlü ve tehditkâr olarak görebilir. Bu da aslında dövmekte olduğu kişilerin, çocukluk döneminde kendisine eziyet etmiş ve gözüne aşırı güçlü ve şeytan gibi kötü görünmüş olan eğiticileri olduğu anlamına gelir.

Böylesi kaydırmaların dinamiği, psikanalistlerin uzun süreden beri bildikleri bir şeydir. Bunun kökeni önceleri saldırgan kişi ile özdeşleşme şeklinde açıklanıyordu, bugünse muhtemelen gelişmenin daha erken dönemlerine atıfta bulunularak kayda geçirilmiş bilgiler şeklinde bir terminoloji kullanılacaktır.

Tacizlerin kurbanların sonraki hayatlarını nasıl etkilediği, hemen hemen hiç araştırılmamış olduğu için, tarihi ve antropolojik çalışmalarda bu konuya genellikle pek değinilmez. Buna örnek olarak, sosyolog Wolfgang Sovsky'nin şiddet türleri üzerine yazdığı etkileyici kitabı gösterebiliriz.[13] Sözde anlaşılmaz bir olgu olan işkenceyi ayrıntılı olarak inceleyen bu çalışmada çocukluğa ilişkin tek bir sözcük yoktur. Halbuki cellatların, işkencecilerin ve insan avcılarının derslerini daha erken yaşta almış oldukları düşüncesi olayı anlaşılır kılabilirdi. Erken dönemde öğrenilen şeylerin kalıcı olduğu ve zaman içerisinde "doğal" bir hale gelebildiği bilinen bir şeydir.

Bu, canice eylemleri bağışlamamızı gerektirmese de en azından, soykırımlara etkin olarak katılan ve diğer insanlara işkence yapan kişilerin doğa ürünü olmayıp, merhamet gösterme ve duygu-

daşlık gibi özellikleri ya hiç gelişmemiş ya da bunları çok küçük yaşta yitirmiş bireylerden oluşan kalabalık gruba ait oldukları varsayımını göz önüne almamıza yol açar. Bu kişilerin beyinleri belki başka alanlarda hatasız çalışıyordu ama duygusal alandaki aksaklıkları, paranoyak önderlerinin çılgınca planlarının ideal uygulayıcıları haline gelmelerine neden olmuştu.

Tabii ki, çocukluklarında ağır tacizlere maruz kaldıkları halde ne katil olan ne de çocuklara tecavüz eden insanlar da vardır. Ama şimdiye dek, çocukluğunda tacize uğramamış bir suçlu ile karşılaşmadım. Sorun, bu insanların pek çoğunun, duygularına ve anılarına ulaşamadıkları için, kendi güdülerinin ne olduğunu bilmemeleridir. Kitabında özellikle faillerin anlatılarına dayanan Daniel J. Goldhagen,[14] böylelikle bu insanların duygularını ortaya sererek daha ayrıntılı bir incelemeye kapı açıyor. Resimler ve alıntılar, faillerin, işkence etmekten duyulan zevki sergileyen hoşnut ve gülümseyen yüzlerini açıkça belgeliyor.

Ne yazık ki Goldhagen, araştırmasında, gönüllü işkence ve aşağılamaları sadece olgusal olarak ele almış, faillerin çocuklukları ile ilgilenmemiştir. Her ne kadar önceki araştırmalarda büyük ölçüde ihmal edilmiş bir konuyu, faillerin duygularını ele almaktaysa da, bu kişilerin davranışları, aldıkları ilk eğitimin oluşturduğu geri planın bilinmemesi durumunda bir muamma olarak kalır. Okurun bir açıklama bulma çabası nafiledir. Çevrelerinde saygı gören bu erkek ve kadınlar nasıl olup da canavar gibi davranmışlardır? Öğretmenlik yapmış olan Klaus Barbie ve kızları tarafından, sevecen, sorumlu aile babaları olarak tanımlanan diğer erkekler nasıl olup da suçsuz insanlara işkence yapabilmiş ya da yaptırabilmişlerdir? Goldhagen bu soruyu sormuyor. Almanların Yahudi düşmanlığına değinmenin doyurucu bir yanıt olduğunu düşünüyor. Ama bu, yeterli değil.

Yahudi soykırımının nedeni Almanların Yahudi düşmanlığı idi ise, böylesi bir katliamın, neden bu düşmanlığın aynı derecede güçlü olduğu bir dönem olan I. Dünya Savaşı sırasında yaşanmadığı sorusu haklı bir eleştiri olarak ortaya sürülüyor. Ayrıca neden Polonya, Rusya ve Avrupa'daki diğer bazı Yahudi düşmanı ülkelerde böyle bir soykırımın görülmediği sorusu da. Weimar Cumhuriyeti'ndeki işsizlik ve yoksulluğun yarattığı düş kırıklıkları sonucu doğan gerilimin, Yahudilerin öldürülmesi ile boşaldığı şeklindeki tez ise, Hitler'in işsizliğin önünü ne kadar kısa bir zamanda almış oldu-

ğu düşünülürse inandırıcı olmaktan çıkar.

Demek ki, Yahudi soykırımının neden Almanya'da ve *neden başka bir zaman diliminde değil de, tam o dönemde* gerçekleşmiş olduğu sorusuna ışık tutabilecek, şimdiye dek göz önüne alınmamış başka etkenlerin var olması gerekir. Bence bunlardan biri, küçük çocukların yetiştirilmesinde başvurulan ve 20. yüzyılın başında Almanya'da geniş ölçüde kabul görmüş olan yıkıcı yöntemdir. Bu yöntemi, süt çocuklarının tacizi olarak tanımlıyorum ben.

Başka ülkelerde de çocuklar, eğitim adına tacize uğramış ve uğramaktadır. Ama bunlar, Almanya'daki kara pedagojiye has sistemlilik ve kapsamlılığa ulaşmaktan uzaktır. Hitler'in yükselişinden önceki iki nesil, bu yöntemleri mükemmelliğe ulaştırmıştı. Bunun sonucunda da Hitler, ihtiyacı olanı elde etmiş oldu. Bunu kendisi şöyle ifade etmişti: "Benim pedagojim serttir. *Zayıf olanın ezilip yok edilmesi gerekir.* Benim tarikatımın kalelerinde, dünyanın ürkeceği bir gençlik yetişecek. Zorba, korkusuz, *şiddet uygulayan, vahşi* bir gençlik *istiyorum.* Gençlik bu özelliklerin hepsini taşımalıdır. Acıya katlanmalıdır. *İçinde zayıf ve şefkatli bir yön bulunmamalıdır.* Gözlerinde özgür ve azametli yırtıcı hayvanın parıltıları olmalıdır. Gençliğim, güçlü ve güzel olmalıdır... Yeniyi, ancak bu şekilde yaratabilirim." Canlılığın kökünün kazınmasına yönelik bu pedagojik programın ardından, bir halkın kökünün kazınması planları gelmişti. İlkine, başarının ön koşulu denebilir.

Kendi adı ile anılan bahçelerin kurucusu Dr. Daniel Gottlieb Moritz Schreber'in, ebeveynlere, çocukların *hayattaki ilk günlerinden itibaren* sistematik olarak yetiştirilmesine yönelik öğütler veren, kimisi kırk baskı yapmış ve çok sayıda okuyucu bulmuş pek çok eseri vardı. O dönemde, imparatorun iradesine boyun eğmenin yurttaşın ilk görevi olarak kabul edilmesi de bu eserlerin bu denli tutulmasında etkili olmuştu. Almanya o zamana kadar bir devrim yaşamamıştı. Bu yüzden de pek çok kişi saf bir şeklide, çocuklarını uzun süreli etkileri olan bir işkenceye maruz bırakıyor olduklarının farkında bile olmaksızın, Schreber ve benzeri yazarların, küçük tebaaların terbiyesine ilişkin öğütlerini uygulamaya koyuldu. "Sertleştiren şey sağolsun" ya da "öldürmeyen şey sertleştirir" *gibi eski* kuşak pedagogların hâlâ kullandığı deyimler bu dönemden kalma olsa gerek.

Dr. Schreber'in yazdıklarından oldukça aydınlatıcı bölümler

alıntılayan Morton Schatzman,[15] burada söz konusu olanın çocukların eğitimi değil, kovuşturulması olduğunu söyler. Schreber, ağlayan süt çocuklarının "bedensel olarak hissedilecek uyarmalarla" susmaya zorlanmalarını da önerir. "Böyle bir girişim sadece bir, bilemediniz iki kez gerekebilir. Ardından *çocuğun ebediyen efendisi* olursunuz. Bu noktadan sonra, *çocuğu yönetmek* için bir bakış, tehditkâr bir jest yeterlidir," diye de teminat verir. Yeni doğmuş bebek ne pahasına olursa olsun *daha ilk günden itibaren* ağlamamaya ve itaat etmeye koşullandırılmalıdır.

Günümüzde, biraz olsun yumuşak bir eğitim görmüş kişiler, Schreber'in bu programı bizzat uygulamaya ne denli zaman ayırmış ve nasıl bir tutarlılık göstermiş olduğunu tahmin bile edemezler. Psikanalist William G. Niederland,[16] o zamanki gündelik eğitim için tipik kabul edilebileceğini düşündüğüm örnekler verir. Bunlardan biri, çocuğun "başarısızlık sanatı"na alıştırılmasına ilişkin öğüttür: "Bunu sağlamaya yönelik alıştırma çok basit ve etkilidir: Çocuk, canının istediği herhangi bir şey yiyen ya da içen dadının kucağına oturtulur. Çocuğun oral ihtiyaçları, ne denli artarsa artsın, tatmin edilmez."

Eserinin 98. sayfasında Niederland, Schreber'in kendi aile çevresinden verdiği bir örneği aktarır: Çocuklarından biri kucağında iken armut yemekte olan dadı, yasak olmasına rağmen dayanamayıp çocuğa küçük bir parça armut verince derhal işten atılmış. Bu sert önlem kısa sürede Leipzig'deki bütün dadıların kulağına gitmiş olduğu için de, baba, "ne bu çocukta, ne de diğerlerinde bir daha böyle bir olayla" karşılaşmamış.

İnsanlar, daha 15 yıl önce inanılanın aksine, dünyaya tam olgunlaşmış bir beyinle gelmez. Beyinde hangi yetilerin gelişeceği ilk üç yılda yaşanan deneyimlere bağlıdır. Örneğin çok küçük yaşta ağır ve yaralayıcı deneyimler geçirmiş olan Romanyalı çocukların, sonraki dönemlerde, belli beyin bölgelerindeki bozukluklara karşılık gelen, belirgin duygusal ve bilişsel yetersizlikler gösterdikleri saptanmıştır. Nörobiyoloji alanındaki son araştırmalara göre, tekrarlanan yaralayıcı deneyimler, varolan sinir hücrelerini harap ederek taze beyinlere zarar veren stres hormonlarının salgılanışında artışa yol açmaktadır. Tacize uğramış çocukların beyinlerinde, duyguların kontrolüne ilişkin bölümlerin, karşılaştırma grubundakilere oranla yüzde 20-30 oranında küçük olduğu bulunmuştur.

20. yüzyılın başında itaate şartlanan çocuklar, bedensel terbiye yöntemlerinin yanı sıra, ağır duygusal yoksunlukla da karşı karşıya idiler. Okşama, sarılma, öpme gibi çocuklara yönelik şefkatli temaslar, o dönemin çocuk yetiştirme kılavuzlarında "maymun sevgisi" olarak adlandırılıyor ve ebeveynler, sertlik ideali ile kesinlikle bağdaşmayan şımartmanın tehlikelerine karşı uyarılıyordu. Bu nedenle süt çocukları ebeveynin şefkatli temasından yoksun kalmanın acısını çekiyordu. Bu ihtiyaçlarını olsa olsa hizmetçilerde giderebiliyor, ancak çoğu durumda onlar tarafından haz nesnesi olarak kullanılıyor ve sömürülüyorlardı. Bu da kimi zaman durumlarını daha karmaşık bir hale getiriyordu.

50'li yıllarda Dr. Harlow'un maymunlar üzerinde yaptığı deneyler, yapay annelerle büyütülen maymunların, ilerki dönemlerde saldırgan davranışlar gösterdiğini ve kendi yavrularına karşı ilgisiz kaldığını ortaya koymuştur. John Bowlby'nin suçlular üzerinde yaptığı, ilk bağlanma eksikliğinin etkilerine ilişkin araştırmalar ve Rene Spitz'in, hastanelerde aşırı hijyenik koşullarda tutulan bebeklerin, duygusal ihmal sonucu "hastanede yatma" nedeniyle ölümlerini anlatan yazıları, yalnızca küçük maymunların değil, küçük insanların da sosyalize olabilmek için, ebeveynleri ile olumlu duyumsal temasa ihtiyacı olduğunu göstermiştir.

Bowlby ve Spitz'in yaklaşık 40 yıl önce yaptığı gözlemlerine, aradan geçen süre içinde nörobiyolojik araştırmalar da eklenmiştir. Araştırmacılar, yalnızca tacizlerin değil, ebeveynin şefkatli bedensel temasından yoksun kalmanın da, özellikle duyguları kontrol eden beyin bölümlerindeki gelişmenin geri kalmasına yol açtığını saptamıştır. Bu yüzden de, "bakışlarla yönetilen" çocuklar, yıkıcı sonuçları muhtemelen ancak bir sonraki nesilde ortaya çıkan, duygusal zararlara uğramışlardı.

Günümüzde, nörobiyoloji alanındaki araştırmalar, Eichmann, Himmler, Höss ve benzeri kişilerin gösterdikleri davranışların nasıl mümkün olduğunu anlaşılır kılmakta. Erken çocukluk döneminde, itaate koşullandırılmaları bu kişilerde, kendilerini acı çeken kişilerin yerine koyma ve onlara acıma gibi insani yetilerin gelişmesini engellemişti. Mutsuz birinin bakışından etkilenmeleri mümkün değildi, böylesi duygulara yabancıydılar. Himmler'in, ünlü Posen konuşmasında "özgürlük" olarak nitelediği şey, aslında ruhun tümden dumura uğramış olması durumu idi. En ağır suçları işlemiş canile-

rin "normal" davranmalarını, savaş sonrası dönemde bile çevrelerini etkileyebilmelerini sağlayan da buydu.

Yine de bu son nokta daha uzun süre tam olarak anlayamayacağımız bir bilmece olarak kalacaktır. Ancak bunu anlayabilmiş olsak bile, araştırmaların sonuçlarının çocuk eğitimini etkilemesi zaman aldığı için, böylesi insanların üretilmesinin devam etmesini önleyemezdik. Yeni bilgilerin genç ebeveynlere ulaşıp ulaşmayacağını belirleyen, ilk öykümde Daniel ve Claudia'nın da düşündüğü gibi, bu kişilerin duygusal olgunluğu olacaktır. Neyse ki "Jolanta ve Linda" öyküsündeki Mary ve Ralph ya da Anna ve Robert gibi, genç yaşlarına rağmen bu olgunluğa erişmiş pek çok ebeveyn var.

Bu yeni nesil ebeveynler, kendileri dayak yemiş oldukları için, "gerekli olduğu anda" atılacak bir tokadın, hiçbir kötülüğü olmayan, yararlı bir eylem olduğunu iddia etmeyi sürdüren kişilerin öğütlerine boyun eğmiyorlar. Çocuklarına içten bağlılıkları nedeniyle bazı alanlarda doktorlardan bile daha bilgili duruma gelmiş olan bu gençler, dayağın bir saatli bomba gibi çalışacağını bildikleri için, çocukların asla dövülmemesi gerektiğinin farkındalar. Dayağın sonuçları bazen çok sonraları ortaya çıkabilir – kimi zaman da dayağın zararını kanıtlayan nice olguya rağmen hâlâ dayak savunuculuğu yapan eğitimli insanlar kılığında.

Bundan 20 yıl önce İsveç'te, çocuklara dayak atılmasını yasaklayan yasa yürürlüğe girdiğinde, halkın yüzde 70'i yasaya karşıydı. Bugün bu oran yüzde 10'a düşmüştür. Anlaşılan yeni deneyimler pek çok kişinin gözünün açılmasını sağlamış durumda. Ancak ne yazık ki Avrupa'daki büyük ülkelerde, küçük çocukların, ileride uslu yurttaş denen her neyse ondan olmaları için değnekle "disiplin altına" alınmalarına hâlâ izin verilmektedir. Fransa'da bu tür değnekler bugün bile üretilmekte ve çok sayıda alıcı bulmaktadır.

Süt çocukluğu aşamasında katlanmak zorunda kaldığı bedensel ve ruhsal yoksunlukların, tacizlerin ve bunların yanı sıra bastırılmış duygusal tepkilerin çocukların ruhsal yapısını nasıl etkilediğini bilirsek, bu bastırılmış duyguların güçlü bir intikam duygusu bırakması anlaşılır bir hale gelir. Bu yüzden de bu duyguların, 30-40 yıl sonra, dışavurumuna izin verildiği, hatta talep edildiği bir dönemde ortaya çıkması akla yakın geliyor.

Yaşanan tacizlerin, niye kimi çocuklarda hiçbir hasar bırakmaksızın geçip gittiği, kimilerinde ise ağır hastalık belirtilerine yol

açtığı ya da bu çocukların ileride caniler haline gelmesine neden olduğu sorusu ancak tekil olguların incelenmesi ile yanıtlanabilir belki. Ama bu bile her zaman olanaklı olmayabilir. Ancak yaşamın ilk yıllarında yakınında bir ya da birden çok sayıda duygudaş insanın bulunması, hiç şüphesiz çocuğun arada bir yaşadığı yaralayıcı olaylara karşın olumlu bir gelişme göstermesini kolaylaştırır. Çünkü bu durumda, şiddetin bir olgu olarak reddedilmesi ve bilinçli olarak sindirilmesi mümkün olabilir.

Buna ilişkin olarak, Freud'un cinsel alanda öne sürdüğü teze benzer bir şey ortaya atılabilir: Yetişkinlerin çoğu çocukluklarında tacize uğramış ya da duygusal açıdan ihmal edilmiş ise, bunların suç işlemeye yol açan patolojik öğeler olması beklenemez; öyle olsa, insanların çoğu cani olurdu. Ancak bu tez, önemli bir olguyu, nevrozların ortaya çıkmasına ve suç dolu bir hayata yol açanın yararlayıcı olayların bizzat kendileri değil, *bunların sindiriliş biçimi* olduğunu göz ardı etmektedir.

Hiçbir olumlu öğenin işe karışmadığı, ne şefkatin ne de yardımcı şahitlerin mevcut olduğu durumlarda, çekilen acının inkârı ve vahşetin, tüm yıkıcı sonuçları beraberinde getiren idealleştirilmesinin ötesine geçilemez. Henüz konuşma çağı öncesinde, bilgili şahitlerden yoksun bir şekilde aşırı ölçüde aşağılayıcı ve vahşet dolu bir eğitim gören kişiler, çevrelerinde bu vahşeti sorgulayan ve insani değerleri savunan birinin olmaması halinde, muhtemelen bu vahşete hayranlık duymayı da öğrenmiş olurlar.

1980'de yayımlanan *Başlangıçta Eğitim Vardı* adlı kitabımda, 20. yüzyılın başlarında yaygın olan eğitim kılavuzlarından uzun alıntılar yapmıştım. Amacım okurların, o dönemde süt çocuklarına iyi bir karaktere sahip olabilmeleri için nasıl gerek ruhsal gerekse fiziksel olarak eziyet hatta sık sık işkence edilmiş olduğunu hissetmelerini sağlamaktı. Artık hayatta olmayan psikanalist bir kadın arkadaşım bu metinleri el yazması halinde iken okumuştu.

Anlattığına göre, ilk on sayfadan sonrasını getirememiş, kâğıtları öfkeyle duvara fırlatmış. Bu eğitim kılavuzları açık bir şekilde kendi çocukluğunu hatırlatmış ona. Aslında böylesi öfke patlamaları yaşayan biri olmadığı halde, bu metinler onda, acı çekmiş çocuğun çoktan bastırılmış çaresiz öfkesini açığa çıkartmıştı. Daha sonra kitabın tümünü okuyunca, büyükanne ve büyükbabasını "Schreber çocukları" olarak tanımladı. Kendi anne ve babasının, zamanın-

da kendisine hayatı zehir etmiş olan ceza repertuarını onlardan devralmış olduğunu kavramıştı. Bu da onların kaderlerini anlamasına yardımcı oldu.

Çılgın bir fikir uğruna uygulanan bu işkencelere katlanmak zorunda kalan ve bunlara karşı koyması yasak olan küçük bir çocuğun içinden neler geçtiğini merak ediyorum. Dr. Schreber'in iki oğlundan biri intihar etmiş, diğeri ise ruh hastası olmuştu.* Ama o dönemin çocuk yetiştirme doktrinine maruz kalan çocukların hepsi böylesi bir kader yaşamadı. Bir yandan bütün ebeveynlerin önerileri harfi harfine yerine getirmemiş oldukları düşünülebilir. Öte yandan ise, çocukların bir kısmının, yukarıda bahsi geçen kadın arkadaşım gibi, kendilerine yapılanın iyi olduğu şeklinde yanlış bir düşünceye kapılmalarını önleyen yardımcı şahitleri olmuş olduğu. Ancak çoğu, çocukların karşı karşıya kaldığı eziyet, aşağılama ve alayın ahlaki bir amaca hizmet ettiği ve bunlara itaat ve alçakgönüllülükle boyun eğilmesi gerektiği inancı ile yetişti.

Çocuklar daha sonra evde, okulda ve kilisede ahlak üzerine ne öğrenirlerse öğrensinler, bunların etkileri, bedenin ilk gün, hafta ve aylarda yaşadıkları ile aynı olamaz. İlk üç yılda alınan ders, silinemez bir şekilde kaydedilir. Yani çocuğun, doğumdan itibaren bedeni yoluyla öğrendiği, suçsuz bir canlının eziyet görmesinin ve cezalandırılmasının doğru olduğu fikri, daha sonra akıl yolu ile verilecek bilgilerden daha güçlü bir iz bırakır. İşin acı yönü, bu çocuk yetişkin bir insan haline geldikten sonra, bir ihtimal tıpkı Luther'in yapmış olduğu gibi, tersi çoktan kanıtlanmış da olsa, dayağın zararsız ve cezaların yararlı olduğunu hayatı boyunca iddia edebilir. Yaşamının başlangıcından itibaren korunan, sevilen ve sayılan bir çocuk ise bu deneyimlerinin etkilerini hayat boyu taşıyacaktır.

Kamplarda geçen çocukluğunu anlatan sarsıcı ve oldukça aydınlatıcı bir kitap yazmış olan Binjamin Wilkomirski,[17] kendisi ile yaptığım bir konuşmada, hapiste yaşayan ama yine de uyanık bir çocuğun gözüyle, bakıcı kadınlar üzerine yapmış olduğu gözlemleri anlattı. İstisnasız hepsi, Yahudi çocuklara eziyet etmekten, ruhsal ve bedensel işkence yapmaktan, aşağılamalara maruz bırakmaktan açıkça zevk alan bu "Blockowa"ların kim olduğu sorusu ile kurtulu-

* Oğul Schreber üzerine bkz. S. Freud, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, Metis, 1998.

şundan ancak 50 yıl sonra ilgilenmeye başlamış olduğunu söyledi.

Dava dosyalarından, bunların çoğunlukla 19-21 yaşlarında, önceleri satıcılık ya da terzilik gibi sıradan işler yapan, yaşamlarında özel olarak ilgi çekecek bir şey bulunmayan kızlar olduğunu öğrenince şaşırmış. Dava sırasında hepsi aynı şeyi, Yahudi çocukların insani varlıklar olduğunun bilincinde olmadıklarını iddia etmişler. Böylesi ifadelerden, biraz aceleci bir şekilde, bütün insanların propaganda ve telkin ile kitle katliamlarının sadist infazcıları haline getirilebileceği sonucu çıkarılabilir.

Ancak ben bu görüşe katılmıyorum. Tersine, ancak çok çok erken, yaşamlarının ilk hafta ve aylarında ruhsal ve bedensel şiddetle karşılaşmış, hiç sevgi görmemiş kadın ve erkeklerin Hitler'in gönüllü infazcıları haline getirilmeye izin ver*ebildiklerini* düşünüyorum. Goldhagen'ın arşiv araştırmaları sonucu saptadığı gibi, ideolojik bir eğitime neredeyse hiç ihtiyaç duymamışlardı. Bedenleri, arzu ettiğini yapmaya izin verildiğinde ne yapmak istediğini gayet iyi biliyordu. Bir kez insanlık dışı oldukları açıklandıktan sonra da genç yaşlı bütün Yahudilere her şeyi yapmak serbestti. Ama önceden hazır olmayan birinde böyle bir açıklama kendiliğinden nefrete yol açmaz. Karl Jaspers, Hermann Hesse veya Thomas Mann gibi, bu açıklamayı bir barbarlık işareti ve uyarı sinyali olarak gören Almanlar da vardı.

Ama bu açıklama, "Blockowa"lar gibi çocukluklarının ilk dönemleri karmaşa içinde geçmiş insanlar için biçilmiş kaftandı. Çocuklardan nefret edecek bir neden bulmak için, onlara yıkanacak su vermemeleri yeterliydi. Pis, kapkara çocuklardı işte karşılarındaki. Ya da aç çocukların önüne üç kesme şeker atıp, bunlara üşüştükleri için onları aşağılayabiliyorlardı. Bu kadınlar, çocukları, kendilerini güçlü hissetmek ve eski hınçlarını bu kurbanlardan çıkarmak için ihtiyaç duydukları her neyse, o hale getirebiliyorlardı.

Bugün, SS'de kaç Avusturyalının bulunduğunu tartışmak bana anlamsız geliyor. Neyse ki günümüz Avusturya'sında çocukları dövmek kanunen yasaktır. Bu da, geçmişte belki çoğunluğun gerçekleştirmeye hazır olduğu eylemlerin, gelecek nesillerde ancak bir azınlığa hitap edebileceğini umut edebilmemize olanak tanır. *Tabii* bu insancıl yasa tekrar yürürlükten kaldırılmazsa. Yıkıcı bir azınlığın nelere kadir olabileceğini önceden bilemiyor insan.

Şiddet *uygulanarak yetiştirilmiş* çocukların, gerek Nazi Alman-

yası'ndaki, gerekse Vietnam savaşına *gönüllü* olarak katılan Amerikalı paralı askerler içindeki en vahşi caniler arasında yer aldıklarına ilişkin tahminim, daha 1980'de kendilerinden yararlandığım ve *Başlangıçta Eğitim Vardı* adlı kitabımda da değindiğim çalışmalar tarafından doğrulanmaktadır. Şiddet dönemlerinde bir istisna oluşturarak başkalarını yok olmaktan kurtarma cesaretini gösteren insanların çocukluklarına ilişkin öğrendiklerim de tahminimi başka bir açıdan doğrulamıştır.

Nazi döneminde Yahudileri kurtarmak uğruna hayatlarını tehlikeye atmış olan insanların varlığı nasıl açıklanabilir? Bu konu pek çok bilim adamı tarafından araştırılmıştır. Bu araştırmacılar genelde, kurtarıcılara ebeveynleri ve yetiştiricileri tarafından aktarılmış olan yakınını sevme ya da sorumluluk gibi dini ve ahlaki değerlere atıfta bulunuyorlar. Ama failler ve yardakçılarının da genellikle dini eğitim almış kişiler olduğunu düşünürsek aradığımız açıklamanın bu olmadığını görürüz.

Kurtarıcıların çocukluğunda, çocukluklarına hâkim olan *atmosferde*, faillerinkinden temelde farklı bir öğenin var olduğundan emindim. Uzun süre özel olarak bu noktayı vurgulayan bir kitap aradıysam da çabam sonuçsuz kalmıştı. Sonuçta dönemin tanığı 400'ün üstünde kişiyle yapılmış görüşmelere dayanan ve tahminimi doğrulayan ampirik bir çalışma buldum.[18] Bu çalışmaya bakılırsa, kurtarıcıları faillerden ayıran tek öğe, ebeveynlerinin çocuk yetiştirme *tarzı* idi.

Kendileriyle yapılan görüşmelerde kurtarıcıların hemen hemen hepsi, ebeveynlerinin kendilerini ceza ile değil, tartışma yoluyla eğitmeye çalışmış olduğunu söylüyor. Nadiren bedensel ceza görmüşler ve bu da asla ebeveynlerinin ne olduğu belirsiz, kavranamaz bir öfkeyi onlardan çıkarmaya çalışması şeklinde değil, yaptıkları hatalı bir davranış nedeni ile olmuş her zaman için. Örneğin erkek kurtarıcılardan biri, çocukken kendisinden küçük çocukları göle götürerek hayatlarını tehlikeye atmış olmasından ötürü dayak yediğini hatırlıyor. Bir diğeri, babasının kendisini bir kez dövmüş ama daha sonra bundan ötürü kendisinden özür dilemiş olduğunu anlatıyor. Pek çoğunun anlattıklarının ana fikri şöyle: "Annem her seferinde, yaptığımın niye yanlış olduğunu açıklamaya çalışırdı. Beni suçlamazdı. Babam da benimle sık sık konuşurdu. Bana söylediklerinden etkilenirdim."

Faillerin ve yardakçılarının söyledikleri ise bundan çok farklıydı: "Babam içtiği zaman beni doyasıya kırbaçlardı. Niye dayak yediğimi bilmezdim. Nedeni kimi zaman aylar önceki bir olay olabiliyordu. Annem de bir kez öfkelenmeye görsün. Çevresindeki her şeyi, bu arada beni de cezalandırırdı."

Böylesi kontrolsüz ama meşru sayılan duygusal patlamaların aksine, açıklama çabalarının temelinde, çocuğun iyi niyetine duyulan güven vardır. Bunun arkasında, çocuğun anlama, gelişme ve davranışını düzeltme yeteneğine duyulan saygı yatar.

Çocukken ilgi ve destek gören insanlar, ebeveynlerinin anlayışlı ve özerk tavırlarını daha küçük yaşlardan benimser. Bütün kurtarıcıların ortak özelliği, kendine güven, karar verme ve karşısındakinin hislerini anlama yeteneği idi. Kurtarıcıların yüzde yetmişi, yardıma geçmeye ilk birkaç dakika içinde karar verdiklerini söylüyorlar. Yüzde 80'i bu konuda kimseye danışmamış olduğunu ifade ediyor. "Böyle yapmak zorundaydım. Bu haksızlığa şahit olup hareketsiz kalmaya dayanamazdım," diyorlar.

Bütün kültürlerde "asil" olarak nitelenen bu tavır, çocuğa güzel sözlerle aktarılmaz. Çocuğu yetiştiren kişiler, sözlerini davranışları ile yalanlarsa ya da çocuğa, kimi dini okullarda hâlâ âdet olduğu üzre, asil sözler adına dayak atarsa, bu asil sözler etkisiz kalır, hatta öfke ve şiddete yol açar. Çocuk muhtemelen bu yüce sözleri içerikten yoksun olarak benimseyecek ve ileride de kullanacaktır. Ama önünde bir uygulama örneği bulunmamış olduğundan bu sözlere uygun davranmayacaktır.

Ceza, çocuğun kötü niyet ile hareket etmiş olduğu varsayımına dayanır. Çocuğun güven değil korku duymasına yol açmasına şaşmamak gerekir. Sonuç olarak, güçlü olanın, gücü keyfi olarak kullanma hakkına sahip olduğunu öğrenmiş olur. Şiddet uygulanarak yetiştirilmiş bir çocuk, yeni deneyimler edinmekten korkar. Çünkü her köşede, sözde hatalar yüzünden cezalandırılma tehlikesi gizlidir. Yetişkin hale geldiğinde de, kendisini yönlendirebilecek deneyim pusulasından yoksun bir haldedir. Bu yüzden de otoriteye itaatkâr bir tavırla boyun eğer ve kendisinden zayıf olanlara, çocukluğunda maruz kaldığı keyfi davranışları andırır şekilde, köle muamelesi yapar.

Neyse ki III. Reich'da bile, vahşete karşı çekilen ahlaki engelleri, duygusal yaşamlarının henüz erken çağlarında sağlam bir te-

mele oturtmuş tek tük bireylere rastlanmıştır. Bunu direnişçi Sophie Scholl örneğinde göstermiştim bir keresinde. Sophie'nin eğitimi, o zamanlar Almanya'da yaygın olarak görülenden oldukça farklı idi. Evlerinde candan ve iyiliksever bir hava esiyordu. Bu nedenle de Sophie, gençken bile Hitler'in ayartıcılığına kapılmamıştı; nutuklarından iğreniyordu.

Bugün Sophie Scholl istisnai bir kişi olmazdı. Belki de bu durum, günümüz Almanya'sında, halktan hiçbir tepki görmeksizin yeni soykırımlar başlatmanın o kadar kolay olmayacağı umudunu beslememizi sağlayabilir. İşsizliğe ve yeni hükümetlere karşı duyulan yaygın hoşnutsuzluğa rağmen, vatandaşların büyük çoğunluğunun, hiç çekinmeksizin, bir halkın tümden yok edilmesi ile her şeyin yoluna gireceğini iddia etmeye kalkan çılgın bir politikacıya güveneceğini pek sanmıyorum. Bir grup insanın böyle sloganların peşine takılması tabii ki mümkündür, çünkü sadece Almanya'da değil, dünyanın her köşesinde, küçük yaşta yaşadıkları aşağılanmaların öcünü bu şekilde almayı uman gençler mevcuttur.

Ancak genelde Alman gençleri bugün hiç şüphesiz büyükanne ve büyükbabalarının yüzyılın başında aldığından daha farklı, daha özgür bir eğitim alıyor. Daha önceki dönemlerde çoğunluğun başına gelen şeyler bugün ancak bir azınlık ile sınırlı olsa gerek. Bu sonuca varmama neden olan pek çok olgu arasında, Federal Almanya'nın, II. Dünya Savaşı sonrasındaki en güçlü pasifist hareketin ortaya çıktığı ve zayıflıklarına karşın kendini kanıtlamış bir demokrasinin geliştiği bir ülke haline gelmesi de var. Bunlar umut verici gelişmeler. Buna neyin neden olduğu sorusu, yanıtlanmak bir yana doğru dürüst sorulmadı bile. Nedenlerden birinin eğitim ilkelerinin gevşetilmesi olduğunu sanıyorum. Peki bu nasıl oldu?

Böylesi gelişmeler yalnızca zamanın etkisi ile ortaya çıkmaz. Rusya'da devrime ve dünya savaşlarına rağmen çoğu bölgelerde hâlâ yıllar öncesinden kalma eskimiş eğitim yöntemleri uygulanmaktadır. Neyse ki burada bir sistemden söz edilemez. Ülkenin savaş sonrası yaşadığı benzersiz şokun Almanya'daki eğitim yöntemlerinin yumuşamasına katkıda bulunmuş olduğu düşünülebilir. Ayrıca her ne kadar halkın büyük bir bölümü kendilerini dışlamış hatta kendilerinden nefret etmiş de olsa, Amerikan işgal kuvvetlerinin de itaat zihniyetinin gevşemesine etkisi olmuş olabilir. Belki de, daha başka öğelerin de katılımıyla, bu iki öğe birlikte etki göstermişti.

Yalnızca Almanya'da değil, Avrupa'nın diğer ülkelerinde de hâlâ sık sık, gençlerin şiddete yönelmesindeki artışın nedeninin, çocukların çok az ya da çok hafif cezalandırılması olduğu iddia edilmektedir. Ancak bu konuda gerçekten bir şeyler öğrenmek isteyen herkes, yaşamlarının daha sonraki dönemlerinde şiddeti yücelten ve yıkıcılıktan zevk alan kişilerin aslında en sıkı terbiyeyi gören, yani tacize uğramış ve ilgiden yoksun kalmış çocuklar olduğunu görecektir.

Her ne kadar ilk üç yıl içinde beyinlerinde saptanabilir hasarlar oluşuyorsa da, eğer anlayışlı bir çevre söz konusuysa, taciz gören çocuklara yardım etmek, güven duygusu aşılamak için belki de hiçbir zaman çok geç kalınmış değildir. İnsan beyni sonsuz derecede yaratıcıdır. Öyle görünüyor ki, uygun koşullarda, hasar görmüş bölgelerin işlevlerini başka bölgelerin üstlenmesi mümkün olabilmektedir. Sabırlı terapistlerin ve insancıl eğitimcilerin başarıları bunun kanıtıdır. Ancak bunun ön koşulu, hasarın inkâr edilmeyip, küçümsenmeyip ciddiye alınmasıdır. Eğer bir şeyleri daha iyi hale getirmek ve böylece de geleceğe yönelik olarak sorumluluk üstlenmek istiyorsak geçmişle yüzleşmek kimi durumda kaçınılmazdır bence.

Bir gazetecinin kendisi ile yaptığı söyleşide[19] bir Alman profesöre, yüksek okullardaki pek çok öğretim görevlisinin savaş sonrasında Nazi düzenine bağlılıkları konusunda sessiz kalmış olmaları konusu açılmıştı. Gençliğinde SS saflarında yer almış ve doğu cephesindeki başarıları nedeniyle ödüllendirilmiş olan profesör, bu suskunluğun bir utanç (mahcubiyet anlamında) belirtisi olduğunu söylüyor. Bazı olaylar o denli iğrençmiş ki, en iyisi bunları hiç dile getirmemekmiş. Anlaşılamayacak bir şeyi anlamaya çalışmanın bir anlamı yokmuş.

Söz konusu olanın utanç mı yoksa oportünizm mi olduğunu bir kenara bırakacak olsak bile, geçmişe karşı böylesi mesafeli bir tavır, salt cehaletten kaynaklanan bir tekrarlanma tehlikesini içermesi nedeniyle, benim gözümde son derece sorunlu bir nitelik taşıyor. Bu iğrençlikleri yapma noktasına nasıl gelindiğini, niye pek çok entelektüelin bunları onayladığını ve desteklediğini ve başlarına gelmiş olanı araştırmaya, anlamaya ve samimi bir şekilde ortaya koymaya neden bugün bile yanaşmadıklarını tam olarak anlamamız çok önemlidir. Ve başlarına bunların niye gelmiş olduğunu.

Schreber'in eğitim yöntemlerine ilişkin söylediklerim, hakkın-

da yazılmış sayısız kitaba rağmen aslında aklımızın almadığı Yahudi soykırımı tarihini açıklamaya yetmez tabii ki. Bunu anlayabilmemiz için daha pek çok araştırma yapılması gerekir. Açıklamayı tek bir öğeye dayandırma niyeti bile, pek çok diğer öğeyi dışarıda bıraktığı için, bugünkü bilgi düzeyimiz göz önüne alındığında oldukça kaba bir basitleştirmeye denk düşer. Ayrıca bu tek nedene dayanan açıklama, faillerin mazur gösterilmesine yol açabilir. Her ne kadar en gaddarca eğitim bile daha sonra cinayet işleme serbestisi kazandırmazsa da, hasta edilmiş insanlar oldukları iddiasıyla sorumluluklarından arındırılabilirler. Suçu kötü genlere yüklemek de aynı derecede olanaksızdır. Bu durumda, neden tam da III. Reich'dan 30-40 yıl önce bu kadar çok insanın kötü genlerle dünyaya gelmiş olduğunu sormak gerekir.

Ancak 20. yüzyılın başında çocukların sistematik olarak aşağılanması ve ebeveynlerin ne yazık ki hiçbir zaman işkence olarak görmedikleri işkenceler hakkında söylediklerimin, açıklamalar dizisinde önemli bir yer tuttuğunu sanıyorum. Ne yazık ki, ortaya attığı soruların bu konudaki araştırmaları zenginleştirebileceği açıksa da, bu öğe şimdiye dek pek dikkate alınmamıştır. Bu ihmalin nedeni, çocukluk konusunun tabu haline getirilmiş olması olabilir. Ancak salt pragmatik amaçla da olsa, gelecek konusunda kafa yoruluyorsa, tabu durumundaki bu konunun ele alınması gerekir.

Şiddet olayının incelenmesinde, çocukluk öğesinin ihmali ya da küçümsenmesi yalnızca pek ikna edici olmayan ya da çıkmaza giren açıklamaların ortaya çıkmasına yol açmakla kalmaz, kimi zaman, aksini gösterir verilere rağmen, dikkatimizi şiddetin asıl kökenlerinden başka yerlere çeker. Soyut bir sözcük olan "Yahudi düşmanlığı", sonsuz sayıda anlam taşır ve değişikliklerin ortaya çıkabilmesi için somut olarak saptanmaları ve adlandırılmaları gereken karmaşık psikolojik süreçlerin üzerini örter.

Bugünkü eğitim uygulamalarının geçmiştekilerle ayrıntılı bir şekilde karşılaştırılmasının böyle bir değişikliğe yol açabileceğini sanıyorum. Bu, yeni bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlayabilir ve eğitimde yeni, sağlıklı yapıların kurulmasını destekleyebilir. Örneğin Nancy Samalin'in eğitim üzerine yazmış olduğu, pek çok somut örnek içeren kitapların,[20] elimizdeki bilgileri çocuklarını saymayı, anlamayı, sevmeyi ve onlara eşlik etmeyi kolaylaştıracak şekilde günlük hayata geçirmede ebeveynlere yardımcı olabileceğini

düşünüyorum. Ancak daha iyi ve bilinçli bir gelecek çabası, geçmişimizi anlama çabasından ayrı düşünülemez. Çocuk gelişimi konusundaki cehaletin, toplumun tümü için ne kadar tehlikeli olabileceğini pedagoji tarihi kadar iyi gözler önüne serebilen başka bir alan yoktur.

Çeşitli soykırımların nedenlerinin araştırılması tamamlanmış olmaktan çok uzaktır. Örneğin Afrika, Asya ve Avustralya'da yaşayan ve başka bir halkın yok edilmesi ile refaha kavuşacaklarını düşünen çeşitli halkların eğitim yapılarının incelenmesi yararlı olacaktır. Amerika'daki kızılderililerin yok edilmesinin psikolojik arka planı da yeterince araştırılmamıştır. Kızılderililer, bu konudaki araştırmalara yeni başlıyorlar.

Bana yazdığı uzun mektubunda bir kızılderili kadın, annesinin ve o nesilden gelenlerin, yatılı okul denen kurumlarda katlanmak zorunda kaldıkları vahşeti öğrencilerine anlatırken boğuşmak zorunda kaldığı direnç ve korkuları anlatmıştı. Kendi dillerini konuşmalarının yasak olduğu bu "okullar"da dayak yemiş ve tecavüze uğramışlardı. Ama ilk kez olarak şimdi, *Başlangıçta Eğitim Vardı* adlı kitabımı okuduktan sonra, duygularını gösterme, hatta duygu sahibi olma yasağının, eğitimini daha başlangıcından itibaren ne derece belirlediğini ve bugünkü korkularını nasıl güçlü bir şekilde etkilediğini görmeye cesaret ediyormuş.

Belki kızılderililer, yabancı bir dünya tarafından tehdit edildiklerini düşündükleri dönemlerde, çocuklarını daha küçük yaştan duygularına hâkim olacak, duygularını bastıracak şekilde yetiştirmek zorundaydılar, ama bu yöntem geleneklerine yerleşip kaldı. Bugün ise çeşitli bağlantılar üzerine kafa yormaya başlıyorlar. Aynı şekilde kimi Çinliler de eğitimlerini sorgulamaya ve diktatörlüklerin psikolojik arka planı üzerine düşünmeye başladıklarını yazıyorlar. Hiç savaşmayan halklar da var neyse ki. Bunların çocuklarına değer verdikleri, saygı gösterdikleri söyleniyor. Çocuklarına rüyalarını anlattırıyor ve onları açık olmaya teşvik ediyorlarmış. Bu, üzerinde düşünülmesi ve hakkında etraflı araştırmalar yapılması gereken bir olgu. Çünkü eğer anlatılanlar doğruysa ve bu insanların, komşularının aksine, dehşet verici gelenekleri ve ayinleri gerçekten yoksa, barışçıl tavırlarının kökenine ilişkin bilgilerden çok şey öğrenebiliriz.

Epilog: Nesillerin Diyaloğu

Günümüzde pek çok insan, ebeveyniyle, çocuklukları ve eğitimleri hakkında açık ve rahat bir konuşma yapmaya özlem duyuyor. Ama bunların çoğu, yaralanma, karşısındakileri yaralama ve aradaki ilişkiyi bozma korkusundan ötürü böyle bir konuşmaya yanaşmıyor. Özellikle de, büyüklerinin kendi başlarına gelmiş olanı çocuklarına aktarma saplantısı ile davranmış olduğunu anlayanlar, ebeveynlerine acıdıkları için konuşma açmaktan kaçınabiliyorlar. Kimileri ise, büyükleri ile "bedensel cezalandırma" konusunu konuşmaktan kaçınıyor. Sanki bu konu bir tabuymuş ve dokunulması durumunda anında bir kez daha suskunluk, geri çekilme ve hatta dayakla cezalandırılacaklarmış gibi. Bu, anlaşılabilir ama aynı zamanda üstesinden gelinebilir bir korkudur.

Öykülerimdeki karşılaşmalar, korkulan konulara değinmenin, her iki taraf için de aydınlatıcı ve özgürleştirici etki yapabileceğini tekrar tekrar gözler önüne seriyor. Dayak konusu ne diye bunun dışında bırakılsın ki? Nihayet kamuoyunda tartışılması mümkün hale gelmiş bu sorun niye aile içinde de tartışılmasın?

Çocukların taciz edilmemesi gerektiği konusunda bugün hemen herkes hemfikir. Ama pek çok kişi, *dayağın her türünün taciz olduğunun* farkında değil henüz. Güçlü bir yetişkinin dövülmesi herkesin gözünde taciz olduğu halde, savunmasız bir çocuğun dövülmesine böyle bakılmıyor. Bu gerçeğin gözden kaçmasının nedeni, büyüklerin kendi çocuklarını dövmesinin, bedensel terbiye gibi adlarla, yasal bir eğitim yöntemi olarak kabul edilmesi ve bunun soykırıma dek uzanan sonuçlarının görmezden gelinmesidir. Bu, tarihimizdeki iletişim bozukluklarının en acı örneklerinden biridir. Bu korkunç eğitim yöntemi bir nesilden diğerine aktarılmış ve "tanrının emri" olarak kabullenilmiştir. Çocuklara, büyükleri tarafından "senin iyiliğin için dövüyoruz" denmiş, çocuklar da buna inanmış ve aynısını kendi çocuklarına uygulamışlardır. *Yüzyıllar boyunca.*

Gerçi günümüzde hiç kimse, itirazla karşılaşmadan böyle şeyler söyleyemez ama yine de nesiller arasında gereksiz pek çok en-

gel var. Kimi gençler, büyükleri ile, ceza ve dayak içeren yöntemlerinin doğruluğuna hâlâ inanıyor olmaları nedeni ile, eğitimleri hakkında konuşamayacaklarını düşünüyor. Buna gerçekten inanıyorlar mı? Bu, sarsılmaz bir inanç mı? Ne kadar uzun bir süre boyunca aldanmış ve aldatılmış olduklarını, geçip gittiğine yakındıkları "güzel eski çağların", aslında çocukluklarının hiç de hoş olmayan dönemi olduğunu kendi torunlarında görmüyorlar mı? Bazıları bunu görmeye çok yaklaşmış durumda. Bir adım daha atıp gerçeği görmelerine yardım edebiliriz, hataları ile başbaşa bırakmak yerine.

Bu konuda pek çok girişim söz konusu zaten. Kimileri sorunlarına kitaplarda açıklamalar buluyor ve anlaşıldıklarını hissederek rahatlıyorlar. Sonra da aralarında bir diyalog kurulması umuduyla bu kitapları ebeveynlerine yolluyorlar. Kimi ebeveynler de buna olumlu bir tepki veriyor, bilgilendirildikleri için şükran duyuyorlar. Bazıları ise bunu bir saldırı olarak görüyor, kendilerine ithamlarda bulunulacağı ya da ders verilmeye kalkışılacağı korkusu ile daha bir kabuklarına çekiliyor. Savunma durumuna geçen bu ebeveynler, muhtemelen kendileri dayakla taciz edilmiş, ayrıca babalar aynı muameleyi yatılı okullarda ve askerde de görmüş olduklarından, çocukluğunda dayak yemiş pek çok kişi gibi, bu eğitimin kendilerine yarar sağlamış olduğu görüşüne sıkı sıkıya sarılıyor ve bu görüşü sorgulayan kitapları okumak bile istemiyorlar.

Öz-saygıyı öğrenmiş olan ve kendilerinin anlayışına artık ihtiyaç duymayan yetişkin çocukları ile yapacakları açık bir konuşma, bu ebeveynler için, kendi seçimleri olmayan bir kitaptan daha önemli olabilir. Hepsi için değilse bile, bazıları için. Örneğin Sandra'nın babası bu fırsattan yararlanmayı bildiği halde Anika'nın annesi bunu beceremedi.

Yaşlılarla konuşmaktan genelde kaçınılır. Halbuki bu insanlarla bir araya gelindiğinde artık sona ermeye doğru giden bir hayatın bilançosunun çıkarıldığı söylenebilir. Bu bilançoyu kendi çocukları ile birlikte çıkarmaktan daha önemli bir şey olabilir mi yaşlı bir insan için? Konuşma sırasında insan karşısındakinin gözlerinin içine bakabilir, görüş alışverişinde bulunabilir ve kendine ve çocuğuna nihayet itiraf edebilir: "Hayır, dayak asla iyi bir etki yapmadı, hepimize zarar verdi, hayatımızı ve düşünmemizi çarpıklaştırdı."

Her nesil için geçerli böylesi birkaç basit sözcük, yalnızca onyıllarca süren yalanları sona erdirmekle kalmaz, aynı zamanda bir

zamanlar yapılmış olan hataların salt itiraf sonucu düzeltilmesine ve bilinçdışı ama etkili suçluluk duygularının sona ermesine yol açar. Bu sözcükler neden seyrek olarak telaffuz edilir peki? Gençlerin bazıları, yalnızca kendi korkularından ötürü değil, ebeveynlerinin –yıkılmalarına yardımcı olacak yerde karşılarında yumuşak, dostça bir tavırla boyun eğdikleri– korkuları ve tabuları nedeni ile sessiz kalıyor. Ancak bu iyi niyetli sessizlikle, kendilerini ebeveynlerinden ayıran suskunluk uçurumunu daha da derinleştiriyorlar. Ama bu, en azından günümüzde böyle olmak zorunda değil. Konuşmaya başlayarak ebeveynlerine değerli bir hediye sunabilirler: Adına gerçek denen bir hediye. Her ne kadar hayatın sonuna doğru verilmiş olsa da, bu hayatta iyiye yönelen değişikliklere yol açabilir bu hediye.

Yaşamında bu gerçeğe bir yer açan kişi, karşısında, o güne dek görmeye cesaret edemediği etkinliklere uzanan yolların açıldığını fark edebilir. Bazıları hâlâ yüksek konumda bulunan kişiler, çocuklara karşı barbarca davranışları, her şeyden önce de dayağı yasaklayan bir kanun çıkarılması için harekete geçebilir örneğin. Böyle bir süreç, çocukluğunda dayak yememiş kişilerce başlatılabileceği gibi, geçmişlerinde bunu yaşamak zorunda kalmış, ama daha sonra diğer kişilerin duygudaşlığı sayesinde, bu vahşetin hayatlarını kararttığını fark etmiş kişiler tarafından da gündeme getirilebilir. Bu ikinci gruptakilerin, artık çocuk olmadıkları ve kafalarındakini söyleyebilecek durumda bulundukları için, karşılarındakilerin direncinden korkmaları gerekmez. Gerçeklikle başa çıkabilecek durumda oldukları için işin onlara kalmış olduğunu düşünebilirler.

Gençler son dönemlerde pek çok iyi amaç için gösteriler yaptı: Savaşa karşı, çevrenin korunması için ve hepsinden önemlisi de daha insancıl bir dünya için. Ama bugüne kadar çocukların büyükleri tarafından dövülmeme hakkını destekleyen tek bir gösteri yapılmadı. Neden? Karşı çıkmaya çalıştığımız şiddet dışavurumlarının çoğunun tohumunun daha beşikte atıldığı neden bu kadar uzun bir süre görülmedi? İlerideki şiddet eylemlerinin önüne ancak bu ilk, yok edici şiddetin önlenmesi ile geçilebileceği neden fark edilmedi?

Bugün bunları biliyoruz artık. Çocukları dövmenin sadece olumsuz sonuçları olduğu ve dövülenin yanı sıra döveni de aşağıladığı kadar sağlam pek az bilgi vardır. Bu bilginin yayılmasına her nesil katkıda bulunabilir. Torundan büyükanne ve büyükbabaya,

kökeni ve toplumsal konumu ne olursa olsun her insan, ailesi ve yakınları arasında bu konudaki aydınlanmaya etkin olarak katılabilir.

Fırsat bulduğumuz her yerde gerçeği söylemeye başlamamız ya da hiç değilse yediğimiz dayağın bize yarar sağlamış olduğunu, dayağı hak etmiş olduğumuzu iddia etmekten vazgeçmemiz yeterli olacaktır. Böylesi sözler insanlık tarihinde yeterince kafa karışıklığına neden olmuş ve pek çok zarara yol açmıştır. Çekilmiş acının inkârı dışında hiçbir neden yoktur böylesi iddialarda bulunmak için. Ama bunları ayakta tutmaya çalışmanın bedelini topluma ödetmeye çalışmak doğru değildir. Sonuçta kendimizi de ödeyenler arasında bulmayacak mıyız?

İşsizliğin alıp yürüdüğü, batıl inançların geri döndüğü, ruhsal sorunların ticaretinin yapıldığı ve sektlerin zafer şenlikleri düzenlediği bir çağda yaşıyoruz. Bütün bunlar ve benzeri olaylar karamsarlığa kapılmamıza neden olabilir. Ancak öte yandan, eskisinden çok daha fazla insanın dayak yemeden yetiştiği bir çağ bu. Bu da iyimser olmamız için bir neden. Çünkü bu insanlar, salt kendi deneyimleri sayesinde, yüzyıllardır şiddet üretimine katkıda bulunmuş yıkıcı bir geleneğin terk edilmesine yardımcı olabilir. Ayrıca karamsarlığı terk etmelerine ve bir şeyleri değiştirme yolunda bugün karşılarına çıkan fırsatları değerlendirmelerine yetecek donanımları vardır.

Gerçeği aramaktan kaçınarak sevgiyi kurtarmış olmayız. Bu, anne ve babalarımıza duyduğumuz sevgi için de geçerlidir. Bağışlama eğer geçmişte olanların üzerini örtüyorsa, bir yarar sağlamaz. Çünkü sevgi ve kendine ihanet bir arada var olamaz. Suçsuz insanlara yöneltilen nefret, yalandan, kendi geçmişimizdeki acının inkârından doğar. Nefret, kendine ihanete uzanan bağdır, çıkmaz sokaktır. Gerçek sevgi, gerçeğe katlanabilir.

Notlar

1. David, Gilles (yay.), *J'ai commis l'inceste*, Edition de l'Homme, 1995.
2. Dolto, Françoise, *Solitude*, Vertiges du Nord, 1985.
3. Montagu, Ashley, *Touching, The Human Significance of the Skin*, Harper and Row, 1971.
4. *Newsweek*, "Your Child from Birth to Three", Bahar/Yaz 1997.
5. Goldman, Ronald F., *Circumcision: The Hidden Trauma*, Vanguard, 1996.
6. Mithers, Carol Lynn, *Therapy Gone Mad, The True Story of Hundreds of Patients and a Generation Betrayed*, Addison - Wesley, 1994.
7. Deutsch, C. J., "Professional Psychology: Research and Practice", 16, s. 305-15 (Deutsch, C. J., *A Survey of therapists' personal problems and treatment*, 1985 içinde).
8. Miller, Alice, *Das Verbannte Wissen*, Suhrkamp, 1988.
9. Sharaf, Myron, *The Fury on Earth*, St. Martin's/Marek, 1983.
10. Miller, Alice, *Am Anfang war Erziehung*, Suhrkamp, 1980.
    — *Der gemiedene Schlüssel*, Suhrkamp, 1988.
    — *Abbruch der Schweigemauer*, Hoffmann & Campe, 1990.
11. Greven, Philip, *Spare the Child*, Knopf, 1991.
12. Miller, Alice, *Am Anfang war die Erziehung*, Suhrkamp, 1980.
13. Sovsky, Wolfgang, *Traktat über die Gewalt*, Fischer, 1996.
14. Goldhagen, Daniel, *Hitlers willige Vollstrecker*, Siedler, 1996.
15. Schatzman, Morton, *Die Angst vor dem Vater, Langzeitwirkungen einer Erziehungsmethode*, Rowolt, 1978.
16. Niederland, William G., *Der Fall Schreber*, Suhrkamp, 1978.
17. Wilkomirski, Binjamin, *Bruchstücke. Aus einer Kindheit 1939-1948*, Jüdischer Verlag, 1995. [Kitap, "anılar"ın hayal ürünü olduğunun ortaya çıkması üzerine yayınevi tarafından piyasadan çekilmiştir. -ç.n.]
18. Oliner, Samuel P., Oliner, Pearl M., *The Altruistic Personality. Rescuers of Jews in Nazi Europe*, New York, The Free Press, 1988.
19. *Le Monde*, 6.9.1996.
20. Samalin, Nancy, Whitney, Catherine, *Wütende Eltern-bockige Kinder*, Knaur, 1994.

—